

SARUSI MIHÁLY

Könyvek hava

*KURTUCZ-, SARUSI-, KURTA-
könyvről könyvre*

Corvinka Könyvek

Békéscsaba, 2024

Felelős kiadó:
Kállai Gyöngyi

Megjelent
zarándi magyarok és Sári János almádi polgár támogatásával

SARUSI MIHÁLY ©

Nyomdakész Kft.

A legelején? Nem lesz könnyű. Mert mi volt először? A tikmony vagy a tik? (A tojás, vagy a tyúk?)

Mert valójában először zöngemény szalad ki a... torkomon (cerkám hegyén) (...tollamból). Nagy nehezen lett belőle igazi költemény. Majd kisrege. Meg a többi.

Végestelen végig!

A magad út-ján.

A SZÖKŐÉLET címmel, egy szegénylegény vallomása gyanánt 1997-ben lát napvilágot Csonka-Felsőmagyarországon, Miskolc városában, a közreadó (mára már Kossuth-díjas) Szerfőző Simon közreműködésével, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, a (b.csabai) Váradi Zoltán által készített fényképpel az eme írásunk első változatát tartalmazó kötet. Az egyik hónap napjait a KÖNYVEK HAVA címzés alá igazított jegyzetek töltik ki, ezek az addig megjelent köteteim elő-, közbenső és utóéletébe avatnak. Hogy most mindezt folytatva a továbbiakkal együtt tegyük közzé. Könyveim mindennapjairól regélvén.

Adja az a jó kaporszakállú Öregisten, hogy...

Ne is mondjuk; úgyis ki tetszenek találni.

– Azér utol sosé éröd magad!

Hogy bírnám?

Békéscsaba egyetlen élő könyvsorozatában most az eredeti változatot némileg átigazítva folytatással toldom meg. A Corvinka Könyvek újabb kötetében, máig kerekítve. Némi-nemű – inkább kevesebb, mint több – folytatásban bízva. Bencsik Máté 1990-es évekbeli csabai jegyzetében 33 kötetünk kapcsán mesélt rólunk, hogy a 2020-as évekbe botolva Almádiban uszkve 66-nál tartsunk.

Egy – 1 – igazi hátha kerül belőlük! (...belőlünk.)

Kezdve a sajtóban

Kezdvén kezdve: a sajtóból kifolyólag.

A Körgáttól Pomeriumig, meg vissza.

Valóban a Körgáton: első hosszabb költőinek remélt zöngeményeimmel... Ám komolyan mégis csak a lapoknak, lapokban.

Mert hogy módszeresen írni újdondászként tanultam meg. (Túl az otthoni bolhászkodáson.)

Először költemények szaladtak ki – valóban (belőled ösztönösen kikívánkozó) önkifejezés gyanánt – tollam s cerkám alól, majd egy-egy jegyzetszerűség, elbeszélés-gyanús próbálkozás, sőt, kisregénykísérlet, sőt, színpadi tótágas-mutatvány következett. Hogy a főiskolai faliújságra, majd diáklapba már (kétségtelenül egyre inkább egyéni hangú) cikkekkel kerülj.

Az újságcikk már nem önkifejezés. Az elbeszélés (és társai) sem. A való fölmutatása – úgy, ahogy látod. Amilyennek érzed. Ahogyan (nagy ritkán) csak te tudod?

Azzal már átcsúszol... a kitaláció világába.

Minisztert buktatsz.

Ez is megesett... újságírással. Hírügynökként. Hírügynöki jelentéssel. Híreddel. Amelynek az első mondata beteszi a kaput.

Azoknak, akiknek jár. Kijár. Be.

Bokros, a lelkem.

Ez lehetett hírlapírásunk csúcsteljesítménye? (Hangrögzítő nélkül, mégis nagyon pontosan, igen bátran.) (...felelőtlenül? Mert emiatt kirúghattak volna.)

Líd. Azt mondják, líddel kezdjük! Kezdtém. Ők hajsoltak bele. Hogy ne köszönjék meg.

Nem a német dal (nóta, ének) jelentésű lied. Nem. Tán angolus? ...-amerikai.

Az angol lid mit nem jelent: földél...

Kezdő mondat, első röffentés. A lényeg előrevetítése-, vetése! Nem a történetek időrendjében írom le, mikor mi hangzott el (mi mikor történt), valahol elrejtve a legfontosabbal, nem, hanem előre teszem! Kihegyezem vele... a híradást (hírt, tudósítást). (Ettől lesz az egésznek a teteje, tehát – akár – a földője?) (...föle.)

Adunk neki. Nektek.

Kaptak a képükre! Nekem sem kellett több.

Tárgyszerűen, csak ami elhangzott (mi esett meg).

Megőrijtetem őket.

A vége az lett, hogy utóbb kezdtek (volna) kicsikét visszafogni.

Alexa vezérigazgató rá húsz évre mondta: „Volt miért magyarázkodnom miattad...” Menteni, ha támadtak.

Mert, ráadásul, miközben írtam a tárgyilagos MTI-tudósításokat, a pestbudai nemzeti sajtóban és irodalmi lapokban rendre ott voltak az egyértelműen állást foglaló dolgaim. Szabad-é ezt, avagy mégsem. Mit sértek, mit nem.

Ajaj.

Sándor et., Bokros(csomag)-bukta Sándor et. (1. Szökőélet 62–63!).

Akkorát bukott akkor Bokros úr a szocialista szakszervezeti vezér őt támadó viharsarki kijelentéseit a híradás élére helyező tudósításomnak köszönhetően, hogy máig nem köszöni meg. (Sem ő, sem senki.) (Mintha azért tetted volna...)

Hála legyen Istennek.

Szívhatták a fogukat e „csabai líd” miatt a Naphegyen, Bokros miniszter röpült. (Ha nem is Ikarosz mód, ám kétségtelen, némi útnak indítás nyomán önszárnyra kapva.)

Nem tudom, hogy hírügynökségi tudósítás buktatott-e minisztert; mindenesetre bravúros sajtótájékoztatási híradásomért fia elismerésre nem futotta az arra illetékesektől.

– Miért, a kedves nemzeti oldal megköszönte neked valaha is, hogy híreid tengerével, jegyzeteid tömegével, több kötetre való elbeszélésseddel szolgáltad a szabad Magyarországot?

Ja, ja, nagyon ja.

Se jobb, se bal, magyar! – fújod azóta is. Amennyire lehet, szabadon.

Hogyne, ez nem kell. (Hál’ Istennek!)

Előtte a vésztő–mágori nemzeti emlékhely népi írók szoborkertbeli avatása, Pozsgaival. Az sem volt akármilyen! Keserű úr kérte a Nemzettől... Koronczy rendelte a Naphegyről... A telexszalag géptávíró-lyukszalagot eleresztettem mindkét helyre... Másnap a Nemzetben faltól falig a tudósításom, miközben az MTI pár sort mert kiadni róla. Emil szerkesztöm: – Ezért, Miska, kirúghatnak...

Miközben ő kurtította meg – nyilván parancsra – a híradásomat.

Bezzegh.

(L. ezt is a Szökőéletben, 54–55.) (Hogy mi minden nincs abban?!)

„Taknyos orrú fideszesek...” – írta az ügynök a tudósításában a csabai ifiházból a Pofosz-elnök előadásáról. Mert hogy a szónok ezzel tisztelte meg a fiúkat. Az időben, amikor az ifjú-demokraták szervezete még a szadesz ifjúsági tagozata mert lenni. (Tüsszöghettek tőle...)

Azt igyekeztek belénk verni, hogy ne a végén csattanjon az ostor, ne a tényleges gyűlési, rendezvényi, előadási, gyárleégési, földgázkútkitörési időrendet használjuk, éljünk a lídében a leg-

lényeg kiugrasztásával, élre emelésével, valójában a sokkolással... Meg is tettem. Többen belebuktak.

Fáj a fejük, fájt.

Akinek nem inge. (Feje...)

Persze nem ezzel kezdtem.

Mert nem így kezdődött! Békéscsabán lefogták a kezem, Veszprémben lazítottak a kézlekötésen (micsoda élmény volt ez, kérem!), hogy aztán Székesfehérvárt eléggé szabadjára engedjenek. Az Új Magyarországon néha hírlapíróként is megmutatkozhattam, hogy aztán a legszabadabb újságíró a Magyar Hírlapnál lehessenek, már a III. ezredben (míg Dippold mester volt a főszerkesztő-helyettes).

Halállistás korodban...

A legjobb azért, hogy a bolsevikiek viharsarki csapatának a halállistája élére kerültél... 1989 őszén. Amikor még ez – azért – egy kicsit csiklandós volt.

Hallottál róla, de le is írták: a Dél-Kelet című csabai ellenzéki hetilap első évfolyamának negyedik, október 6-i számában olvashattuk a Három újságíró a halállistán című kisdéd beszámolót mirőlünk. Azokról, akik nagyon a bögyükben voltunk tovariséknak. Ávéhás, moszkovita, pufajkás, kágébés szaktársaitoknak. Cseh Éva, Kőváry E. Péter és szerénységünk.

Míg Éva barátnőnk (főleg munkahelyén, a Magyar Rádióban, de egyebütt is) az SZDSZ – helybéli – szócsöve lett, Péterünk (a Népszabadságban, meg különben is) a demokratikus szocializmust, a szociáldemokrata irányt pártolta, Miskátok (az MTI-ben, meg ahol csak tehette) a nemzeti szabadelvűséget, kereszténydemokráciát és népi-nemzeti vonalat egyesítő MDF-fel tartott. Szóval valóban szemben mindhárman a létező proletárdiktatúrával.

Akkoriban Grósz elvtársatok még fehérterrorral ijesztgette a népet, Vastaghtok meg újranyitná Recsket; más csak betárazta a dobtárasát.

Azaz.

Az első három viharsarki hely tehát velünk foglaltatott le. A sorrend? Elgondolható.

Akik utóbb a demokrácia haszonélvezői lettek, úgy tesznek, mintha mindez – mindaz – járna nekik. E hírlapírók ellenben.

Hogyne, minek jártattuk a lepénylesőnket!

Tudósítván

...ha nem is a toronyból.

E műfajban Csoóri volt az egyik példaképem. Aztán még – mások mellett – Farkas Árpád (és szentgyörgyi csapata). (Legalábbis... úgy vettem, ők engem igazolnak!)

A Tudósítás a toronyból című művét 1963-ban jelentette meg Csoóri Sándor. Amikor még nem is voltam újságíró! Farkas Árpád viszont akkoriban (majdnem egy évtizeddel később) kezdett a Megyei Tükörben – társaival együtt – hírt adni a székely életről, amikor mi magunk Csabán, majd Veszprémben láttunk volna neki... majdnem ugyanannak: tiszántúli, bakonyi–balatoni világunkról tudósítani. Persze, a magunk – s nem a bikkfa – nyelvén.

Hírek, tudósítások, jegyzetek ezrein gyakorolhattam. Alakíthattam ki – akaratlan! – azt a hangot, amely rám (hírlapi, majd írói) hangomra jellemző (lehet).

Riport? Irodalmi riport? Szociográfia? Otthonirodalom?
– Tudósítani a hírlapíró szokott!

Pedig ez, biza, tudósítás, legföljebb nem egy napra szóló új-

sággal szolgál, mint a napisajtóban megjelenő úgynevezett riportázs avagy „tudósítás”.

Eme írásaim (...inkább már tárcáim?) legjava külön könyvben elég későn mutakozhatott, mert ahogy megszülettek, rögvest besuszteroltam (beszerkesztettem) valamennyit valamely épp készülő elbeszélői művembe. A csabai Szajrán, a Hanyattúszás, a Vagabundkorzó című könyvembe, vagy épp regénybe (mint a Kazalba elég sok mindent), kisregénybe (például az 1965-ben katonaszökevényként az országot átszelő nagy – szabad, de végül a budai Fő utcai műintézetig tartó – futás közben jegyzett lázas elbeszélő költeményem a vlach megszállás és vörös önkényuralom ellen fegyvert ragadó, hozzám hasonlóan végősig elkeseredett székely szegénylegényekről írott kisregébe keveredett). S írom tovább.

Mondom, ha lehet!

Ki nem küldött tudósítóként itt bent, a gyepűn. Sőt, azon túl.

Ám a...

Gulágirodalmunk?

Könyvvé elsőként – a történetekhez képest elég későn – az almádi gimnazisták akasztófával végződő 1950-es évekbeli kommunistaellenes szervezkedésének leírása érett. („Irodalmi riport”-ként?) A BALATONI FIÚK című Püski-kötetet teljes mellszélességgel föl vállaló Sándor bácsinak és a kiadás költségeit vállaló balatoniaknak köszönhetően 2003-ban jelentetük meg, hogy aztán 2008-ban dokumentumfilm is készüljön belőle.

Püski Sándor annyira örült a kéziratomnak, hogy azt mondta: ha nem kap rá támogatást, akkor is kiadja! A kis könyv nagy érdeklődést kelt – mindamellet az almádi bemutatón a majdnem száz érdeklődőből tán ketten vettek a pár száz forintért árult kötetből.

– Kötelező olvasmány a Balatonnál – így a társadalomtudós Oláh Miklós.

A riportkönyv megjelentéséhez szükséges összeget az egyik szereplő, vitéz Tolner Pista bátyám kalapozta össze.

Nyugodjon – ő, s minden társa – békében.

A Balatoni fiúk általunk készített forgatókönyve nyomán született mozi 2008-ban készült el, '12-ben került a világhálóra (utóbb a honlapunkra is)

Ircsik Vilmos az egyik veszprémi folyóiratban azt találta leírni, hogy „Az irodalmi előzmények között kutatva az embernek elsőre a fikciónak még a látszatát is kerülő szovjet-orosz lágerirodalom és Szolzsenyicin Gulagja jut eszébe”.

Mondhatni, szó szerint.

Amit az ember újdondászként (is) tanult.

Nem pártújságíróként (pártíróként), amivé tenni szerettek volna bennünket, hanem... az igazságot fölmutatni igyekvő tollforgatóként.

Ha törik, ha szakad.

Legföljebb... A kor adta lehetőségekhez igazodva.

Otthonirodalmunk

Még hogy „otthon az irodalomban”! Egyenesen otthonirodalom?...

Mint műfaj(féle). A szociográfián (valóságirodalmon) belül.

Tájrajzod a balatoni *Öreg-hegyen innen, Öreg-hegyen túl*, falurajzod a *Lönni vagy nem lönni*, uccarajzod meg a *Végig a Corvinkán*.

Balaton i tájr a j z u n k

Az új évezredben (Almádiba költözésemnek köszönhetően) könyvvé érett a Balaton-rajzom. ÖREG-HEGYEN INNEN, ÖREG-HEGYEN TÚL – *Balaton i jelenetek* címmel az I. kötetét adta közre a Felsőmagyarország Kiadó 2017-ben, a másik felének a megjelentetésére ekkor még nem futotta az alapítványi támogatásból. Ebben igazi újdonság az Almádihoz kötődő írókat, költőket, irodalomtörténészeket bemutató sorozatunk, amelyből például kiderül, hogy a Veszprémből ide gyakorlatszerrel közlekedő Eötvös Károlyt a saját szőlőskerti lakon túl az egész életre szóló szerelem köti. Tamási Áron itteni nyaralóban képzelte el öreg napjait, hogy a Kende Klárából lett Claire Kenneth élete legszebb pillanatának azt érezte, amikor Almádifürdő szépségkirálynőjévé választották. Mécs László a börtön után '57-ben itt lelt menedéket, Balogh Elemér, a Csík-somlyói passió című, a Nemzeti Színházban jó félezerszer játszott darab és A tanár úr című nagyszerű '56-os regény szerzője az itteni Öreg-hegyen tölti fél életét a szőlőjében...

A pesti könyvbemutatón némi sikert arat. Majd a Vörösmarty téren, Püskiék könyvheti sátra előtt is valamelyes érdeklődést kelt. (Nem akkorát, mint a szomszédban sorba állók hosszú sorát fogadó félpornóíró hölgy /és míve/.)

Alig pár száz példányban lát napvilágot. Almádiban vinnék – ha nem is mint a cukrot –, de amikor nem látni a könyvesboltokban?

Ahhoz sok minden hiányzik. (Híradás róla napisajtóban, rádióban–televízióban, irodalmi lapokban...) (Kinek van arra pénze?) (A kis kiadóknak aligha.) (A nagyok, az üzleti kiadók pedig mással vannak elfoglalva. A haszonnal-hasznocskával, extraprofittal.) (...Már ha a könyvből ma erre is telik!)

Czuczor Sándor ny. gimnáziumigazgató, európai (meghatalmazott és helybéli) nagykövet írja 2017. Szent Iván havában:

„Nemzetes Nagy Jó Uram! / Sőt Miska! / Régen esett meg már velem olyasmi, hogy valamit együttömben végigolvassak. Most viszont megesett. Délután megkaptam kopertába kényszerített alkotásod Annától és este 8 előtt elmondtam a gyerekeimnek, hogy ez már döfi. Érdemes volt fölbontani! Hátha még mindent leírt volna a barátom, amit tud... / Attól tartok, hogy hosszabban is írok róla, mert a szépújságírókat mög köll böcsülni. Előbb-utóbb vörösborral is – teli Miska-kancsó über alles –, de addig is baráti nagyraböcsülés. / Köszönettel: Sándor”

Még ez is hírlapírás, de már a Csoóri által emlegetett szépújságírás jegyében. Amit a karcolataim ütnek meg a leginkább – lassanként átcsúsztva az elbeszélés végtelen mezejére.

...almádi zsidókkal.

A II. kötet 2019-ben nyert támogatást. Ebben szerepel az almádi zsidók történetét vázlatosan földolgozó írás, amely a kötetbeli közreadás előtt már némi figyelmet keltett. 2008-ban jelent meg először, az Új Almádi Újságban, s épp akkor pihent akadémiai üdülőnkben Andai Ferenc, Radnóti Miklós bori rabtársa, aki Ottavából írt nekünk. Hogy mennyire megfogta: az almádiak szeretettel emlékeznek elhurcolt szomszédaikra... (Balatoni könyvünk első kötetében, az almádihoz kötődő írókról szóló fejezetben bővebben szólunk Andairól.) Amikor meg folyóiratban (2016-ban, a szombathelyi Életünkben és annak világhálós honlapján) is olvasható eme írásunk, Hollandiából B. E. jelentkezzék 2019-ban angol nyelvű levéllel: balatonalmádi gyógyszerész rokonsága, a háborúban elpusztított Wollner család emlékei után érdeklődik. Hátha maradt valami utánuk...

Az emléküik, kedves asszonyom, az emléküik. Az öregek emlékezetében. Meg tán írásunk nyomán a kíváncsi utódokéban.

Akik (majd' két évtizede) felsorolták a két háború közt Almádiban élő zsidókat, már jobb létre szenderültek. Szerencsére idejében kapcsolunk: ha mi nem örökítjük meg, más aligha fogja. (Ha akarná, sem tudná.)

Pedig emlékeznünk kell rájuk. Ártatlanul meghurcolt, elhurcolt és meggyilkolt honfitársainkra.

F a l u r a j z, I r a t o s

Horváth István Magyarózdi toronyalja című költői rajzában gyönyörködve jutott először eszembe a *kis iratosi falurajz* (amiből LÖNNI VAGY NEM LÖNNI lett), melyet rajtam kívül más aligha írhat meg. Kovács Ferenc, aki – Aradról kijárva – néhány évig itt tanárkodott, a csanádi–aradi falu népköltészetét szedte egybe (Iratosi kertek alatt címmel); rám – kezdetben Veszprémből, utóbb Csabáról átjárva, majd Almádiból bevégezve – a többi maradt.

Amit regénybe menthettem, megírtam a kelet-csanádi és aradi világról a Magyar Krisztusban, ami kimaradt, mert bele nem gyömöszölhettem, egyébbe kínálkozott és kívánczozott: úgy lehet mondani, írói falurajzba. Kevesebb – ha lehet, semmi – költészet (mese sem), annál több tény s való Kisiratosról. Remélvén, hogy valamennyire azért írói mű – otthonirodalom – leszen.

Veszprémben a megyeházán főelőadóskodva kaptam rá 1976-ban a helynévgyűjtésre. Míg az én főladatom a műkedvelő művészeti mozgalom istápolása lett (s ez tartott egy esztendeig), a mellettem dolgozó fiatal nyelvészjelölt, Kemenes Ágnes épp akkor a vármegye helynévgyűjtésének a szervezésével volt elfoglalva. Addig magyarázta, miért szép a helynév s gyűjtése, hogy a végén magam is nekiláttam – természetesen

Kisiratos földrajzi neveinek az egybegereblyezéséhez. Apám emlékei alapján vágtam neki, s öregem ebben is jó útmutatóm volt. A falut járva, testvértől testvérhez betérve, egyre több könyvészeti s levéltári segítséggel terebélyesedett mind nagyobbra a helynévanyag – s úgy mellékesen a teljes gyűjtés.

Ha már lúd, legyen kövér: a regényhez összeszedett mindenféle aradi s csanádi – elsősorban természetesen iratosi – adat regényírás előtti folyamatos rendszerezése már újabb könyvet sejtetett. És ahogy komolyabbra fordult (elég adat gyűlt össze egy-egy részletkérdésről), nekiugorhattam befejezni előbb a falu helynév-, majd ragadványnévtárát, tájszótárát, aztán sorban a helység jeles író-plébánosa, Hodács Ágoston és a település népköltészeti gyűjtője, Kovács Ferenc működését föltáró tudósítást, a Kárpát-medencében egyedül itt megőrzött, opletány nevű kártyajáték leírását, a személynevek táráat... S ha a jó Isten megengedi, több vastag kötetben adhatom egyszer elő, amit megtudtam Kisiratos népéről (néprajzáról, nyelvéről, múltjáról és mindennapjairól).

Mindig az motoszkált bennem: ha minden falu népének tudását leírná valaki, egy szó, egy történet, egyetlen tapasztalat sem veszne kárba! Egyébként döggivel...

...Lett belőle majdnem kétezer oldalas – soha be nem fejezhető – mű. (A pontot majd a kaszás teszi a végére.)

Nyilvánvaló, hogy főműveim egyike. A meglehetősen terjedelmével nem nehéz... Hisz valóban súlyos munka. Ám egyben kézbe venni... hogy lehetne.

Fél évszázadig dolgoztam rajta? Dolgozom... tovább. Amíg lehet. Ahogy.

– Régi nóta!

Régi.

Írod, míg éled. Benned valami.

Hogy egyben valaha, teljesen, megjelenjék? Kötve hisszük.

Egyszer, persze.

A regényhez történeteket gyűjtve bukkantam érdekes népismereti, népköltési, néptörténeti, népnyelvi adatokra; amikor pedig ezekre is rákaptam s a falurajz tanulmányaihoz is gyűjteni kezdtem, újabb, elbeszélésben hasznosítható történetekre bukkantam. Egyik a másikat erősítette; s lett.

Hajdú Mihály nélkül aligha; nélküle biztosan másképpen alakul. Hajdú – az ELTE tanára, orosházi származék nyelvész akadémikus – azonnal mellém állt. És segített, miközben abból haszna nem volt; nem érdekelt, hogy nem hivatásos nyelvész a szögedi nagytáj nyelvjárásának kisiratosi változatát kutató író; sorra kiadta a falurajz résztanulmányait (4 kötetet tanszéki kiadványként); mellesleg izgalmas tanulmányt írt aradi paraszt családregegyem tájnyelviségéről, gyönyörű előszót a falurajzunkhoz; s további dologra ösztökélt.

Tanulságos volt: amikor a tájszógyűjtésem még csak 100 könyvoldálnyit tett ki, hozzálátott az országos pályázat díjával elismert munka közreadásához. Erre ráment pár év, így amikor végre nyomdába került, már 200 könyvoldalt tett ki a szógyűjtés. Hogy most, tízegynéhány évvel később, már 700 oldalas könyvet ígér a gyűjtésem – amely így már valóban tájszótár. (Bálint Sándor kétkötetes szögedi szótára után nem könnyű tájszótárnak nevezni szógyűjtésünket.)

Prof. Dr. Hajdú még megírta az előszót a falurajz villanykönyvkiadásához, ám a napvilágra kerülését már nem érte meg. Úgyhogy várhatok a mind vastkosabb – és teljesebb – tájszótár megjelentetésére.

A nyelvi ismereteket illetően a mentorom lett ő. S írói pályámon is a segítségemre volt. Azzal, hogy erősített abban a hitben, hogy érdemes így írni. Néha, ha úgy hozza a sora, a nyelvjárásból – tájnyelveinkből – is átemelni ezt-azt. Amit még elvisel a történet (és az olvasói figyelem).

Biztatott... Tanácsot adott... Kiadta... Újra... Írt, nem akármit...

Miközben...

Amikor nekiálltam a helynévtanulmány-íráshoz, azonnal eltértem a bevettől, a Hajdú által is gyakorolt szóhasználatától. Ugyanis a honi névtanósok módszeresen földrajzi névről beszéltek, én azonban a számomra kedvesebb (természetesebb, egyszerűbb, magyarosabb?) helynév mellett döntöttem. Ha jól emlékszem, az erdélyiek éltek inkább ezzel a megnevezéssel. És Hajdú Miska nem szólt rám, nem tette szóvá; hagyta, hogy a magam feje után menjek.

Hogy mit szólna a finnugor származást tagadó, több tudományt átfogó lázadáshoz, nem tudom. (A másokéhoz; mert magad... csak figyelsz.)

Apám és népes családja történeteiből, faluismeretéből (népismeretéből!) kiindulva Iratos földrajzi nevei, csúfnevei és becenevei, nyelvjárása, jelős személyiségei, a községgel s népével történtek, szokások után járva, majd a családok fényképei közt kutakodva valóban megismertem a helységet. (Illő is volt; Hajdú Mihály szerint kötelességem megtanulni édesapám eredeti tájanyelvét, Beke György pedig Kisiratos fogadott fiának tartott.../miközben mint fiának a fia, Kisiratos unokája lettem/.) A falut és határát, uccáit s dűlőit, házait meg lakosait, hagyományait és hiedelmeit, múltját, jelenét... Testvér, barát, ismerős és ismeretlen segítségével. Meg persze a könyvtárakban, levéltárakban megismerhető tudás hozzáadásával.

Nagy ritkán szembetaláltam magam a fajtámmal. Például a ragadványneveket gyűjtve elsöre hallgattam mentoromra, és kiírtam minden csúfolódó névnél a viselője teljes nevét is (majdhogynem utca, házszám megadásával, kiről van szó), azaz mindenkit be lehetett azonosítani. Mert hogy ez kell a teljes körű tudományos föltérképezéshez.

Úgy gondoltam, ha bánthatna is nem egy falubelit (ne adj Isten, rokont), hogy kiírom, mi az ő (általa sértőnek tartott) ragadványneve, a pesti egyetem kis példányszámú tanszéki kiadványához csak nem jut hozzá?! Mit ad Isten, a rendszerváltozás – szerencsére! – azzal járt, hogy Arad megyei, mi több, iratosi fiatalok is bejutottak az ELTÉ-re, s valamelyikük, fölfedezve ragadványnév-gyűjteményünket, hírét hozta a cifrább csúfneveknek. S a szerző legnagyobb csodálkozására odahaza megesett, hogy ráolvasták: kiadta a testvéreit...

Puff neki, tudomány! Kellett ez neked, Miska. (Mármint Sarusi Kurtucz Misu...)

Emiatt igazítottam az új, villanykönyv változatban a csúfnévtár megfogalmazásain. Teljesen meg nem szüntethetem az azonosítási lehetőségeket, de, amennyire lehetett, visszafogtam azokat. A tudományosság kárára, a baráti, családi, jó szomszédi kapcsolatok hasznára.

Mert azért, már bocsánat, helybéli illetőségű – illetőségű? elkötelezettségű! – lévén mégis csak ez az előbbre valóbb. Hogy holnap is hazamehessek.

Aztán unokahúgom, Kurtucz Rozi 2012-ben az erdélyi halottbúcsúztatókkal foglalkozó kolozsvári kutatónak parasztkántor édesapjára emlékezve mit nem jegyez meg (BÁ 145): „És amikor Misinek kijött az első könyve, akkor mondtam neki, hogy na, a családból mégiscsak van valaki, aki olyan, mint az apám vót”.

Olyan, mint az atyja, Pista bátya! Ír.

Szó szerint.

Szociográfia lenne? Nem hiszem. Annál több, kevesebb. Falurajz. Még hozzá íróé. Ráadásul... otthonirodalom (ahogy Erdélyben nevezik az effélét). Igen, mert apám családjának a fészke a mi Iratosunk. Hol majd' mindenki testvér, rokon, sógor, koma, szomszéd, barát... Szögrül, végrül az egész falu.

Kis írói falurajz. Kisiratosrul.
Hála lögyön az Öregistennek!

– Arra ne várj, hogy teljes legyen! Mert teljes sosem lesz – mondott valami hasonlót Hajdú tanár úr, amikor megjelentette tájszótáram első, kisdéd, sovány, elsősorban a valódi tájszavakra figyelő változatát.

Elhárítva a védekezésemet, hogy még nem fejeztem be a gyűjtést. S magyarázva, miért kell közreadni már ezt az első próbálkozást, az első meritést. Mert a gyűjtést valóban sosem lehet befejezni, legföljebb abbahagyni. Félbe-szerbe. Ha üt az óra.

Ám addig!

Milyen igaza volt.

Hisz naponta előkerül... valami eddig rejtve maradt: érték. Amiről máshol nem tudnak, vagy nem úgy ismerik, netán csak megerősít valamit.

Helyi, persze. De ki meri arról bizonyosan állítani, hogy nem több annál?

A Hajdú-féle nem teszi.

Kár, hogy efféle emberrel azóta sem találkoztam.

Mit ad Isten, 2015-ben az aradiak villanykönyvként föltették a honlapjukra a falurajzomat. Hogy évekkel később vegyem észre, ennek nyomán a MEK is megtisztelt vele... Mire föl a mára 1500-ról 1800-ra (lassan 2000-re) növekedett oldal-számmal ijesztgető legújabb (III.) *Lönni vagy nem lönni* rövidesen a magunk honlapján lesz olvasható.

A Magyar Krisztus mellett a másik fő művem? Regény és írói falurajz?... (Igaz, majdnem ugyanarról.) (Nagyon másfelől nézvén, nagyon másként – ám valóban, egy élet munkájával. S ugyanazzal a hittel.) (...reménnyel.) (...szeretettel.)

C s a b a i u c c a r a j z u n k

Első kötete 2010-ben jelent meg Csabán, Barta doktor kiadása. Nekem igen kedves kötet. Jó a tenyeredben érezni.

Vasy Géza mondta volt egyszer: látja, szeretem a könnyen kézbe vehető, tenyérbe kívánckozó ügyes kis könyveket. Mi tagadás!

Inkább, mint azokat, amelyeknek a kézben tartásához kottatartó állványra is szükség van. Amelyeket emiatt aztán eleve elkerül – vagy hamar letesz – az ember.

Amitől még lehetsz dög unalmas a kisdéd munkácskaiddal...

Hátha mégsem.

Mindenesetre ettől (ha nincs ínyedre) könnyebb megszabadulni.

VÉGIG A CORVINKÁN... Elbeszélések az engem fölnevelő városrészeiről, városnegyedről, a Corvin uccából és a környékéről. Persze, a Körös-parttól, s a Pálya mellyékéről, az egykori I. tizedről (kerületről).

Corvinka? A szívem kitéve elétek. Ha elég valamire.

A címlapon: apámmal, anyámmal a Körös-parton... Kicsi gyermekként. A háttérben a Gyulai Zsilip – a Körössel. (A 2023-as II. kötetén: elől maga az uccaelő, hátul magunk 4 évesen apánk mandolinjával...)

Lassan bontakozott ki... Előbb az első kötet, majd tovább... Hosszú ideig gyűjtöttem, hogy így alakult. Az Alvégi Főucca házait, családjait, lakóit sorra véve immár 300 évet fogna össze... Mert 1718-ban jöttek ide – állítólag – az első felföldi tót telepések... a kisdéd kálvinista magyar faluba. Hogy nagy tót fészket rakjanak... Csabából. Hol az 1500-as években már valamiféle várkastély bontakozott ki az erek, rétek közti partos részeken.

Uccarajz – műveltebbek nyelvén utcaszociográfia – lett volna.

Csak hát nem lehetett?

Végig a Corvinkán... Szülőházaddal a szívében.

Ami már csak ilyen.

...Hogy viharsarki műítésünk – mi mást tehetne? – alaposan félreértsen: „magyar és román – tehát: kevert – identitású”-nak vél azt olvasván, amit magunkról (a Corvinkán) leírtunk. Félrehallva. Félre. Félbe, sem.

Aki nem csak olvassa, érti is, amit a kezébe vesz, olybá veszi, mint Kovách Géza aradi történész, aki egy Maros-parti könyvbemutatómon mondotta volt: „Miska a példa arra, hogy nem a vér számít, hanem a műveltség.” Az, amivé válik az ember – az anyatejjel magába szíva – az aradi, csanádi, zarándi, békési magyar világban.

Ám hogy tovább cifrázzuk – cifrázza a viharsarki élet –, csabai asszony 2019-ben valamelyik közösségi világhálós oldalon kezdeményezi, állítson Miskának emléktáblát a szülőházán a város! A Corvin 7-re. Mire az ekkor még életben lévő szerző húga oda nem szól: várjatok, nem kell elkapkodni, ez még egy kicsit korai!

Lám csak, lám.

Mert valaki fölvette – átvette, áttette – a közösségi oldalra a Végig a Corvinkánt (címlapostul), s így több emberhez eljutott, mint a pár száz példányos kötet. Ugye, az olvasók.

Mit nem köszönhetünk nekik!

Túl emléktáblán, mellveregetésen.

Mit ád Isten, visszaadnak valamit a szeretetből?

„Némelyekkel” ellentétben Sarusi minden írásából süt Csaba szeretete – tudatta a nagyvilággal az előbb említett műítészeti jegyzet.

Mit lehet tenni. A Balaton-melnyéken, Iratos táján.

– A balatoni Szajmán!

– Balatonyiratoson...
Éppen ott.

Karcolatba kapva

Épp abba. (Mi mást tehattünk.)
Kúrta, Miska, Zarándbúl.

...az mái labancokrul.

Az Ez A Hét című pesti hetilap közölte KURTA MISKA LEVELEI ZARÁND VÁRMEGYÉBŐL AZ MÁI LABAN-COKRÚL címmel a horni kor kutyaütőiről készített sorozatot 1996-tól első bukásukig, 1998-ig. Hogy 2007-ben, visszajöttüket követően immár nem álnéven, Kaposvárt lásson csinos kötetben napvilágot e kúrta mű.

Álnéven, ha. Nem, Csernák szerint vállalni kell, neveddel.

Lett belőle, ami.

Csoóri: ezt most nem lehet értékelni. Eljön majd az ideje.

Ennek, mindennek.

(Úgy kezdődik: „Soros, szoros”...)

Nem izgulunk, mert tudjuk jól.

Ha egyszer a kupán vágást (már megint) megúsztuk – eddig.

Pedig megkaptad, csak nem vetted észre.

Hogyne éreztem volna. A kiszorítottságban. Mert hogy labancék (loboncos gúnyájukat kacagányra váltva) osztják ma is – nem kis részben – a lapot.

Míg valaki újra meg nem alapítja – Csaba királyfi útján jöve – az új magyar csapatot. Hogy akkor most: Huj, huj, hajrá! Csak a fejit.

Igencsak nyomoztak kisdéd munkánk elkövetője után! A lap vidéki nyomdájában is szaglászta a nyilván állambiztonsági kockázatnak vélt szerző kiléte föl. (Mi, ha nem állambiztonsági kockázat, ha ilyen nyíltan ócsárolja valaki az /az SzDSz-ből jött/ ÁllamFőt?!) Csabán meg az egyik hírlap-környéki szellemi fogdmeg-gyanús egyén tette, fejcsóválva, sandán somolyogva a csodálkozót:

– Te meg újabban zarándi vagy?!

Mert addig azzal bosszantottam a jó békésvármegyeieket, hogy csanádinak neveztem ki magam. Mire föl.

Honnét vette?

Jó kérdés. Ugyanonnán, ahonnét az előző – minapi – rendszerben az utasításokat kapta. Mert hogy a szolgálattevők nem kis részben ugyanazok maradtak.

Csoóri írja levelében Kurta Miska karcolatcsokra kapcsán: „szépújságírásod”... Mert szó, ami szó. Szó, mi.

S Zarándról is szót illik ejteni. Valamelyik Mozgó Világban említettem az 1970/1980-as évek fordulóján a zarándi öregapám, mire föl Cseres Tibor a Gáll István-díj jóval későbbi pesti Vigadó-beli átadásán köszöntőjében kinevezett „zarándi Márquez”-nak. Hogy ötletet adjon ahhoz a játékhoz, melynek eredménye „zarándiságom” valamelyes eluralkodása – műveimnek legalábbis egy részén. Ím, ez esetben is... kibúvót, búvóhelyet, menedéket, álcát nyújtván (Kurtának és bandájának). Ott érjetek utol! (Hogy a honi KGB, valamint több tanultabb elme előtt – állítólag – mégis lelepleződjem.)

Szólóhegyeinken.

Hogyne: PINCESZER – *Boros úti beszélyfüzér*. A Széphalom Könyvműhelynek köszönhetően 2009-ből.

Ekkora sikert! Ha elhallgatják is, be csak fű alatt mutatják.

– Már az első oldalaktól berúgtam – köszöni Jókai bácsi (írja Annája).

A második oldalra lapozva már részeg volt...

Utána ha sört iszol az ebédhez, netán mert szomjas vagy, előtte: elvonási tünet, ugye, inni kell? Innod.

Innya, való, kő.

Másként hogy a csudába në.

Pincér, szer nélkül!

Tisztán.

„...meg amit akartok.”

A II. – balatoni – pincészeres kötet közreadásakor kérdeztek rá: mi a műfaja? Karcolat, vagy mi.

S mit ad Isten, a szereplők adják össze az „Almádi Pincészer” nyomdaköltségét! Almádi borlovagok.

– Almádinak mit nem köszönhetsz...

Valóban, mit nem.

A boros könyvünk folytatása *Pincészer, meg amit akartok* címmel lát napvilágot, miután a helybéli borbarát körben híre megy, hogy készül a Sarusi-műhelyben a Pincészer folytatása, és hogy abban van jó néhány környékbéli történet. Előállnak borlovag vállalkozó, borbarát társaink azzal az ötlettel, hogy ha a kettőből kiemelem az Almádi-környéki, ne adj Isten balatoni karcolatokat és kötetbe szerkesztem őket, összedobják a kiadáshoz szükséges pénzt!

Így is lett. Ennek köszönhetjük.

– Második almádi könyved...

Ki tudhatja, lehet az még több is.

S készül a Pincészer igazi második kötete, *Kolna, pince, borház, sa(j)tószín... és ts-ai alcímmel*, a MAGYAR GI-GÁBA MAGYAR NEDŰ.

Erdélyi könyvbemutatódon – Kisiratoson! – jegyzi meg Ujj János (mindenes értelmiségi: ny. aradi tanár, helytörténész, volt lapszerkesztő, egykori gimnáziumigazgató, nem régi könyvkereskedő): tudomása szerint én vagyok a második nemzedékem írói közül, aki Shakespeare-címmel játszik. A másik Esterházy (aki, emlékezete szerint, az Ahogy tetszikkkel labdázik); mi pedig – és mondja angolul, mire játszik rá Miska szőlőhegyi karcolat-csokra: Vízkereszt, vagy amit akartok. Mert hogy a kettő ugyanaz: Vízkereszt, meg..., Vízkereszt, vagy...

Meg, vagy. (De meg ám!)

Alsóörsön pedig azt tudod meg: mellényültál! Balatonföldvidéki könyved címlapjára karcagi – Körmenditől kapott – Miska-kancsót varázsoltál, miközben oda veszprémi csutorás céhbéli mestermunka illene!

Mily igaz. Köszönöm! A következő Pinceszér címlapjára bakonyi csutora kerül. (Vagy kiskunsági csikóbőrös kulacsunk.)

Amott legel, amott legel...

Híd, vagy mi.

Az újságírás és irodalom közti, a korábbiak meghaladására törekvő korunknak köszönhetően lerombolásra ítélt hidat mentők közé kerülve kaphattam a Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjat (mondották volt a díjkiosztáskor).

S valóban! A karcolat már nem akármilyen műfaj. Száz éve – meg még régebb óta – (míg szabad volt a sajtó, s nem kizárólag írástudatlan pénzeszsákok irányították) megszokott, az olvasóktól elvárt volt a napi és hetilapokban a jobb tollú újdondászoktól a karcolat. Mikszáth, Móricz, Krúdy és megannyi társuk próbálgatta e műfaj köszörűkövén élesíteni tollát, e műfajjal élve gazdagítani, finomítani írói eszköztárát. S utóbb is engedélyt kaptak néhányan e sajtóműfaj gyakorlására;

nem sokan... A pártsajtó – sem a jobb, sem a bal, sem a mindkettőt bezsebelő pénzeszsáksajtó – el nem viseli.

Előre hát... mégis... az elmaradt... szabad sajtó iránt?... Meg sem állva...

Hogy fokozzam a bajt: a második pincészeri könyvem kiadásának a helyeként Pomerium–Balatonalmádit adtam meg. Hogy csóválják a fejüket a helybéliek! (A többiekről ne is beszéljünk.) Micsoda marhaság... Kompolthy Tivadar farsangi lapjának a szerzője 1889-ben lelt Almádi római nevére, ami mi más lenne: Pomerium – az itt letelepedet rómaiak fürdőhelye és gyümölcsöskertje...(Mert hogy az vala akkortájt már Veszprémnek Almádi.)

Persze Kompolthyék nyilván csak szórakoztak. Nevettek egyet!

„Pomerium”...

Miközben a Balaton-fölvidék – Almádi határa is – római villagazdaságok százainak, ezreinek adott életteret. „Római út” a nevezete máig a Tó északi partját a hegyoldalban követő országútnak.

Pomerium – legalábbis. (Lassan regénybe kaphatsz...) (Zarándfövenyestől Pomeriumig, meg vissza.)

Tarján T.-nek olajolaj.

Nyakolaj.

Nyelv, ki akad.

Kurta Miska zarándi leveleskönyve után újabb gúnyirattal tetszettünk jelentkezni. Előbb havonta éveken át egy-egy kis karcolat (Szórul szóra címmel) a kaposvári folyóiratban, majd 2019-ben NYELVKIAKADÁSBAN címmel a Corvinka Könyvek sorában kaphatott helyet a fölös idegen szavak használatát számon kérő karcolatcsokréta. Mondván, előzetes a készülöben lévő janicsár–magyar tájszótárból!

Mi tagadás, valóban arra készülünk. Hogy ha nem ma, holnap még kevésbé.

Csernák Árpád a Búvópatakjában tisztelt meg a jegyzetek közlésével, magunk pedig az 50. darab után vettük olybá, ímé, megint egy kis kötetnyi írás! Épp a nekünk tetsző, kedvünkre való méretben, ha zsebre nem is, tarisznyába azért tehető súlycsoportba tagolhatóan.

Igen sokakat sérthet ez a kifakadás.

Minket miért nem, ha... ganédombban forgatják meg édös-anyanyelvünket?

Aradvármegyei bemutatóján szalad ki a szádon: remélhetőleg most nem kell 100–150 évet várni arra, hogy kihulljanak nyelvünkől a fölös idegen – manapság elsősorban ánglus – szavak. Mint Jókai esetében (pedig ő nem akármilyen nagy író!): a mai fiatal olvasók elsősorban – avagy: többek között – tán azért teszik le a könyveit, mert nem értik az általa használt tenger latin és német kifejezést... Mert hogy ezek zöme mára a magyar nyelv szótörténeti múzeumába került. (Csúnyábban – és igazságtalanul – fogalmazva: nyelvünk szemétdombjára.)

Érdemes messze elkerülni őket. Legalábbis hosszú távon... megéri.

Reméljük.

Hogy megéljük?

Csak a költés!

*Költeni, költeni, költeni egyre...
Így volt!
Mindegyre csak róni a papirosra a ceruzával...
Meg sem álltam félezer költeményig.
Maradt belőle pár tucat (az UGATOLÓ-ba).
Meg a szerelem.*

A versírás... A sírás? Nem, az mégsem.

Bár akadt (kezdetben épp elég), amely így kezdődött. Vagy folytatódott. Végződött.

Mindenképpen összefüggött zaklatottságom a költéssel!

Ha fájt valami, megörvendeztem bárminek, beleszerettem a szomszédleányba, nekivágtam (volna) a vakvilágnak...

Hogy a csudába ne, éppen azzal kezdődött!

A leányokkal; mindjárt az elsővel – tizenhárom évesen.

S bevégződött, amikor rátaláltam a páromra?

Így is lehetne mondani. Meg úgy is, hogy a költés: valóban táltos dolog! Kicsit valóban be kell hozzá zsongani! Nem is olyan picit. Amikor az ember törni, zúzni, ölelni, rabolni, erőszakolni, simogatni, adni, venni, tenni, repülni szeretne s nem lehet!

Ezért, azért; kinek hogy. Engem sok minden akadályozott abban, hogy az íráson túli (való?) világban helyrerázódjam.

Hogy amikor az embernek tombolhatnékja támad, fogja be magát a szekér elé? Hogy szétrúgjon mindent?

Nem csak a körülmények a lúdasok, a külsőn kívül a belsők is hozzájárulhattak. Valami. Azon is belül. Beljebb! Legbelül.

Legvégül: hogy megváltozott a belső (lelki) helyzet, elfogyott az ének. Szerencsétlenségtekre közben fölkapott a mese táltos lova s úgy magával ragadt, hogy máig a hátán nyargalok Előbb csak szórén...

Ugatunk, ugatunk?

A felső tagozatos kisdíák korunk óta elkövetett félezer tanulóvers utóján már lelni pár kiadhatót, ma is vállalhatót – gondoltuk az 1970-es évek végén Veszprém városában, hol az időben szállásunk vagyon. Ezek közül vagy három tucat nyomtatásban megjelenve némelyekben már azt a hitet kelte, hogy (ha igyekszik a koma:) költő születhet... Ezzel biztatott a hetvenes években például Béládi Miklós, az utólag megszólalók közül más pedig íróársaságban azt találta mondani, Miska prózáján látszik, hogy költőként kezdte.

Hogy milyen költőként, arról nem tudni, érdemes-e beszélni.

A Móra Kiadó pályázatán 1967-ben szerzett ezüstérem megtette a hatását. Bár elbeszéléssel nyertem, fölbátorodva azonnal vittem nekik a költői összeállításomat. Kormos István azzal hárította el a Kozmosz Könyvek nevű sorozatukban való közreadását, hogy „az amerikaiak kiadnák, de hát ez nem Amerika” – amit később Nagy Gáspár nem értett. Vittem mérgebben a Szépirodalmihoz, Juhász Ferenc ijedten küldte vissza a jókora paksaméta (részben rendhagyó, részben sületlen) költeményt. A hatvanas években az Új Írásnál Angyal János, a Kortársnál Török Endre biztatott, de szerkesztőtársaik leállították őket. A hetvenes években Balogh Elemér író, színjátékszerző, a nyolcvanas években pedig Hatvani Dániel költő és lapszerkesztő támogatta költővé avatásomat – ők is eredménytelenül.

Mindenesetre, mivel a kiadóbombázásaim sikert nem hoztak, a Bakonyban összeállítottam magam egy csokrétát az általam jónak érzett költeményeimből, s épp egy pici füzetkényire futotta, melynek kinyomtatását a veszprémi moziüzemi vállalat nyomdája vállalta (volna). Ha! Ha engedélyt kapok reá.

Azzal pedig a székesfőváros, a Kiadói Főigazgatóság szolgálhatott. Mint főfő cenzori hivatal. Országos könyvvizsgáló műintézet. (Amit hívei máig tagadnak.) (Ők, meg Cenzor Il-dikó és szintársulata...)

No, neveket ne emlegessünk. Fátyol helyett kriptaajtó reá. (Meg ne szökjenek.)

Könyvvizsgáló hölgyeim és uraim avval utasították el a kérvényemet, hogy bár ezek egyenként valóban megjelentek itt, ámbár ott, sajnos amott, ám együtt nem ütik meg a mértéket.

Ha nem, hát nem. Köptem egyet (ha nem is a sarokba), mentem tovább. Hogy azért ezzel is növeljék bennem az ellenkezést nemcsak elképzeléseik, de egyenest kedves rendszerük iránt.

Teljesebb válogatással és igazi könyvmérettel s -kinézettel majd a 2001-es Csavargó ének szolgál. Addig ez a kised, már-már csikkzsebre vágható füzet fémjelezte a Sarusi-i versvilágot. Hogy – mindamellet – a változás nyomán Békés-csabán 1991-ban csak megjelenjék változatlan alakzatban az UGATOLÓ.

A muris benne az volt, hogy megyei önkormányzati alapítvány támogatásával, melynek vezetője igen rossz néven vette, hogy a hátsó borítóra rá mertük írni: „E kötet eredeti változatának megjelentetését 1978-ban a cenzúra megakadályozta.” Cenzorok, a kádári tizedekben... Mit nem merek állítani? Amikor ő is az volt. (Ne részletezzük, annál rosszabb.)

Attól fogva ellenségének érzett.

Szó, mi szó, a nemzetközi szocialistákból lett kultúrmarxista globálliberálisokat – szesztestvéreikkel egyetemben – soha ki nem állhattam. (Ráadásul ennek még hangot is adtam.)

Ugattunk, ugattunk, hogy ugarolni nem lehetett. Balogh Elemér, veszprémi rovatvezetőm, a kitűnő (ellenzéki) színjá-

ték- és regényíró írt hozzá szívhez szóló előszót. (Ami csak fokozhatta a főigazgatóságok tiltókedvét.)

Válogatott költeményeink.

Mondhatni mindjárt ezzel nyitottam. Ha nem tekintem kezdésnek az 1978/1991-es Ugatolót. A CSAVARGÓ ÉNEK-
kel, amely az 1965–2000 közt született költeményeim javát közli. Mindjárt válogatott kötetel kezdni... Játéknak játék.

Ráadásul az évszázad utolsó évtizedeiben Csabán gyakran megforduló Schéner Mihály rajzaival szemléltethettük csinos könyvünket. Tán leginkább az 1987-ben megjelent jeruzsálemhegyi regényem nyalánkságain fölbuzdulva bődületes rajzsorozatot eresztett meg rólam – ezek kerülhettek a könyvbe, ezekből a legvadabb a könyvre. Ami nem viselte volna el a nyomdafestéket, kimaradt – azok a rajzok, amelyek a Fönn a Jeruzsálemhegyentől ihletetten a nemi élet mikéntjéhez szólnak hozzá.

Kőszegi Barta Kálmán irodalompartoló csabai fogorvosnak köszönhetem e szép könyvemet, aki kis magán könyvkiadót hozott létre. A Magyar Téka Erkel Sándor Könyvesház öt munkámat jelentette meg. Miután a kiadó megszűnt, jellegzetes kis köteteit mintának véve magam folytattam, Corvinka Könyvek álnév mögé bújva a 90–110, 110 könyvoldal terjedelmű dolgaim csabai közreadását.

Hun fohászunk, hun nem.

2011. Szent Jakab hava 6-i levelemben írom Csernának: a HUN FOHÁSZ veszprémi bemutatóján az író (?) tisztviselő (!) a színpadon azt is kérdezte, hogy akkor ez azt jelenti, hogy hun az identitásom? Meglepetésemben nem azt válaszoltam, amit kellett volna: az általános iskola felsősei tanulnak egy bizonyos Adyról, aki mintha Hunniát is emlegetné, meg Arany nevezetű firkásról, aki Atilláról, Budáról, Csaba királyfiról

irkált, középiskolában meg tán még ma is szóba kerül Illyéstől a Hunok Párizsban című könyv, amelyben a vele együtt Párizsban portyázó magyarokról beszél össze-vissza mindenfélét. Az alsó tagozaton meg tán szóba kerül Hunor és Magor... Itt tart a máii magyar értelmiség! Menthetetlen. Hogy jön-e jobb? (Se jobb, se bal, magyar!) Elvállik. Mi szeretnők...

A világhálóra az elsők közt teszi föl Rózsa–Flores (2007-01-23-én) a kötet címadó költeményét – s aztán meg sem áll Latin-Amerikáig. Hogy fölhívja a szolgálatok figyelmét a hunnkodó szerzőre? Meg magára; lám, Rózsa ért a (magyar) költészethez... Mi több, erőst magyar érzelmű. Meg horvát? Latin(-amerikai)?... Edvárd író, költő, újságíró, színész, forradalmár, a jobbik.net szerkesztője... (volt).

Utóbb a címadó Hun fohászt a honlapunkra tehattük Erdősi Géza rovásírásával is. Dinnyés Jóska megzenésíti, de közzé még nem teszi. Ám amikor Székes-Fehérvárt a dobos–énekes–varázsló táltos adja elő, borzongató... E mű megszólaltatásához a táltosdob ad a legtöbbet. A lelényegével azonos.

A Hun fohásban olvasható költemények, imádságok, fohászokódások címét a kiadó Búvópatak – nyilván a főszerkesztő Csernák Árpádnak köszönhetően – a magyar rovásírás betűivel is a szövegbe illesztette. Gyönyörű kötet lett belőle (a könyvtervező Csernák Bálint jóvoltából). Legszébb könyveim egyike – hála a kaposvári családi vállalkozásnak.

Nem akármilyen... Gyanúnk szerint az év legszébb könyveinek egyike – amit hogy venne észre a hivatalosan kinevezett, hivatásos álkönyv-álművészeti álvalódi álválogatott álHivatal.

Horkol a suszter, horkol:

– Hrrr-cipő... Hrrrcipő...

Mire az asszony:

– Hrrrr-tafa. Hrrrrtafa...

Egykap-tafa. Egykap-tafa.

Ja, ja, a haza.

Bcsaba, Corvinka Könyvek – e nemben a hatodik. Költői munkánkként a negyedik. Az új évezredben született költemények, versbeszélyek és hasonneműek.

A címlapon Kállai Gyöngyi fényképe, az IGEN, A HAZA cím alatt.

Csak ez nem derül ki. Aki ismer bennünket, hogyné, de.

Jobb lett volna.

Nem mertem? Törtem a fejem. (Beírni az adatok közé: A címlapon alföldi édesapa, dunántúli édesanya leánya a Keleti-Kárpátokban, 1972 karácsony havában.) Nászutunkon készült ez a fölvetel, valahol a Háromszéki-havasokban.

Mert hogy, ugye.

Haza, haza.

Mutatom lányunokámnak a kötet két őt emlegető költeményét. Nem nagyon ismeri föl bennük magát. Hogy aztán ötödikben (2018-ban) az iskolai és városi szavalóversenyen Sarusi Mihály Papinka című versével akarjon szerepelni. (Előtte: Nagyon szépen mondta, de ez nem ide való, nekünk XXI. századi költő kell – szerelte le tanító nénije Sík Sándor-szavolatát követően.)

– Mit szólnak hozzá?

Mit, mit. Ő Kajner Gyögyvirág, Budaörsről. Sarusi meg...

– Papi, rólam mikor írsz verset? – kér folytatásra a 6 éves fiúunokám, Erős Bátor.

Hogy maradhatna le a nővére mögött...

2018. Mindszent havában az almádi Sarusi-estre két költemény elszavalásával készül (a Papinkával és a Hun fohász-szal) a nagylányunk. Első kérdése:

– A tévé fölveszi?

Atya Úr Isten.

Ha sikerül, az anyja fogja mozgóképre rögzíteni.
Hát igen, a haza. (...minden előtt.)

Útirajzaink

Zarándokút – csavargósétány – a VAGABUNDKORZÓN.

A Vagabundkorzó... csavargórege, csavargóregény? Zarándokkönyv? (Az örvidéki – darázsfalvi – pápalátogatáson társam pécsi hadbíró–segédmunkás–hittanár mondta, miután meséltem róla, zarándok-könyvnek, amit ő is vezet, mint minden komoly szenthelylánc-látogató.) Rendhagyó úti regény? – Körmendi Lajos, a Jászok kiadó vezetője ütötte rá az úti rege megnevezést.

Szóval hogy.

Úti élményeim tára. Utazás... a Magyar Mennyezet alatt?
A magyar világban?

Előbb csak a trianoni kerítésen belül (elalukálván hálózatkomban mondjuk a Gellért-hegy oldalán /miközben De Gaulle bevonul a tankjaival Párizsba/); majd a csonka ország széleit kísértve (határőreinket ijesztgetve) a kerítésig szaladva; a Kárpátok karéja előtti-alatti, idegen kéz által elragadott tájainkon (Délvidéken, Erdélyben, Erdős-Kárpátokban, Felföldön, Örvidéken, Muraközben, a Drávaszögben és Szlavóniában, meg a magyar tengermelvényeken) bóklászván; a környező országokba ruccanunk (tenger-látni is); földrészünket keresztbe-kasul bebarangoljuk (tágul, tágulás, táguló körben); végül át a további földrészekre (Ázsia, Afrika, Amerika – Ausztrália még hátra lenne –...; a brazíliai magyar telepek maradványait is megcéloltad /volna/ egyszer...). Ha.

Gyalog, kerékpárral, lovas kocsin, vonattal, busszal, kocsiallítóval, röpcesin, hajón...

Csavargókorzó. Zarándoksétány.

A világ fölfedezésének a vágya. A magyar világé, első-sorban. A magyar szórványvilágra is ránézve. Úgyannyira, hogy éjszak-amerikai indiánpárti magyar hősről írnál regét (persze eljutva e küzdelem tetthelyére is).

Jó, hogy nem.

Hogy mit jelent magyarnak lenni. Itt, ott – mindenütt, hova űztek bennünket. Hová futni kellett.

Vagabundkorzó. Magyar világsétány. Séta a.

Magunk után.

Nagyon észnél maradva.

Séta el.

Hogy mondta Simonffy? A halála előtti utolsó íróközgyűlés szünetében regéltem neki –, érdeklődésére, hogy épp mivel foglalkozom –, a Vagabundkorzóról. Azt mondta: szerencsém van, hogy az első stoppos úttól leírtam, miket éltem át csavargásaimmal, mert nemzedéktársaink közül jó páran nekiálltak kocsit állítva bejárni „Kelet-Európát”, megtette ő is, de rajtam kívül így senki sem örökítette meg.

Tudtunkon kívül.

Mert én csak. Mentem.

S ha már mentem, írtam.

Mert a kettő... elég hamar összeforrt.

Román kezdet a csavargósétányon...

Gyorgye s Krizsán (György és Krisan) volt – ha igaz – kedves kürtösi román unokatestvérem, kitől tanultam a vagabundkorzó szót. Amúgy egyáltalán nem rumun szó, majdhogy nem őseredeti ólatin, s a mi törekvő szomszédunk, a (sosem volt) dák őseit emlegető vlachság – hogy a latinitást erősítse, meg hogy nyugatra tekintgető nyelvújításuk új szavakkal bővítse szókincsüket – ilyen rómainak remélt dolgokkal bátorította magát.

Üsse kő, ráadásul ez esetben valóban műveltségközvetítő volt (keletről előzve) a román: kürtösi testvéremtől tanultam egy majdnem hamisítatlan latin–olasz kifejezést! Egy olyan szót, amely azonnal megfogott s azóta sem ereszt.

Csavargósétány? Zarándokút? Regényes korzó? Hányszor nekiálltam címet alkotni, de ennél kerekébbet nem találtam! Benne van mindaz, amit sejtet e könyvfolyam.

Ki gondolta akkor, hogy kötetek sorából áll majd csavargó-regém? Befutja velem a fél Magyar Világot; ha rajtam állna, az egész...

Kőváry pajtás (a csabai Halastóról, a Bogárháti-temető mellől) azt állítja, hogy ez biza torzó lesz... Mert egyszer csak abba kell hagynom, valahol a párkák elmetszik korzóm fonalát s kizárt, hogy addig beutazzam mindazon helyet, melyhez bármi közünk lehet.

Nem mondom, hogy le lehet zárni, a végére mégiscsak el fogok jutni. Valamelyik (hatodik? nyolcadik?) korzókötetemet derékba törheti a végzet, dolgavégezetlen mégsem marad a majd egész életemet betöltő zarándoklat.

Valaki mindig azt súgta, végigjárom!

Azt, amit az Isten kiszabott.

Útra hát..

Tengerszerelem?... Tengerszomj?... Tengerláz?...

...lehetne a címe.

Mindjárt az első könyv (KORZÓ) első írásánál címet tévesztettem. Jesztem mlada, írom, miközben ezt a szerzón kívül nem túl sok olvasója érthette! Ezért azóta javítottunk, s Tengerláznak írtuk át. Ha megfelel.

– Jesztem mlada! – mondta a cseh(-morva, mert hogy brünni) kislány, (szülei óvása nyomán) elhárítva közeledésemet, melyet ő, mondhatni, kezdeményezett.

Fiatal volt, való. Magunk nem különben. Miközben az ő szőkesége mellett feketeség is szerepet játszhatott volna ebben az idillben. Mivel a sátoortábor ügyintézője, a valóban szintúgy gyönyörű (bolgárságára jellemzően igen sötétbarna) baba, amannál jobban megőrzött: míg emez legközelebb nászútra jött ide a férje urával, ugyanakkor tábori leányunk a barátaitól Miska után érdeklődött: ő nem jött?

Nem.

Kár.

Fiatalok voltunk, ifiúk. Lázban. Tengerparton.

Fél évszázad múltán megismételtem volna a micsurini(-cárevói) utat – bár addigra semmi sem maradt abból a vad, nekünk oly vonzó tájból: szállodák sora telepedett öblünk ívére. Messze, messze... A lelkünk még ifjú, ám ez a jó ezer kilométer.

Nem és nem.

A vonatos bumlizást már nem vállalja az ember, másképp meg nem egyszerű.

Egyszer volt Debrecenben (...) tengerláz!

Maradt a láz, meg a tenger; a többi...

Hogy Brünn-nel még találkozzam! A Korzó harmadik írása – Ím ígyen szóla Parikmáherszkaja (utalván kezdeti fodrászságunkra) – Szentpétervár-környéki, Komszomol-szervezete lágerba utazásunkat, lágermunkánkat, lágeréletünket, lágervidéki kiruccanásainkat, Pityer- és Moszkva-látásunkat örökíti meg. S mit ad Isten, a nemzetközi egyetemista építőtáborban velünk dolgozó cseh fiatalok közül a brünni Jankóval barátkoztam össze.

Olga majdnem a szerelmem lett, Janóval meg... – kézzel-lábbal magyarázva, tolmácshoz fordulva, egymást mégis nagyon jól értve – újraszabtuk Európát. A szabad, független, boldog, erős, drága nemzetek szövetségét földrészünkön.

Milyen egy volt a nyelvünk (1967-ben, Micsurinban, 1968-ban Gatcsinában–Pityerben) európai (s ázsiai) fiúknak, lányoknak! A barátságé? A fiatalságunké?... Szabadságvágyunké? Inkább, mint a ránk telepedő zsarnokság. (Hun zsarnokság van, ott mi más lenne?!)

Pityer... Lám! A helybéliek így nevezték meg városukat. Leningrádnak véletlen sem.

Moszkvában is: „Moszkva”-mentesen... a Vörös téren: elborzadva a csehek (Dubcsekék) elleni uszításon.

Hogy legyen – egy okkal több – az egyikkel összebújni, a másikkal összefogni?

Európa...

Ha tudták volna „elvtárskáink”, mire mennek velünk!

...Idill, utópia? (– Jobb Európát hozunk össze!) Nem lehet? Sem akkor, sem ma?

Örök ifjúság?

„Marad a láz” – mondják évtizeddel később erdélyi testvéreink. Fújhatjuk máig?

Ábránd és való? Örök remény?

A Korzó legemlékezetesebb írása mégis a Jó Folyó – mely, szó szerint, a Dobra reka nevű, sodró vízfolyásra utal. Ám még hogy átúsztuk, tovább is robogtunk, s meg sem álltunk a magyar–horvát–dalmát tengerpartig! Vissza a Neretva völgyében a II. szarajevói merényletet követően a szabadkai betyár-áristomig, ahonnan való tömlöcleírásunk, börtönnaplónk – ami igazán izgalmassá tette ezt a keserves portyát. Szabadkai átvorálma címmel közli a Hítel 1992-ben az 1970-ben születő költői rabbeszámolót. (Korábban a lapok rendre elutasították.)

A tenger a Vagabundkorzó I. többi írásában is megjelenik. A láz pedig... tovább mérhető.

Az 1970-ben tanult szabadkai rabnótára legközelebb 1973-ban a lévai főtéri vendéglőben gyűjtöttem: a Bars vármegyei helység nehézfiúinak társasága ezzel fogadott be istenigazában! Megöleltek, maguk is rákezdték, más rabnótára oktattak, a szolgálatból hazafelé tartva korsó sörre oda betérő rendőrök fejcsóválva fejezték ki rosszallásukat: ezek a rosszfiúk, ezek!... Nem férnek a bőrükben. Világháborús, orosz fronton muszka hadifogságban költött nótáik hallgatását megszakítva hagytad ott őket, nehogy ne tudj folytatni a kocsiállítást tova Kis-Magyarországra.

Várt az út, várt az élet.

Grendel, midőn elmeséltem neki lévai (II. könyv: /Fölső/ PORTYA látta) élményem, csóválás nélkül bólogatott. És újabb – pesti – pohár (badacsonyi) bort rendeltünk.

A KÉPESLAPOK című IV. könyv híja a kínai út leírása. Mivelhogy elmaradt. Körmendi tervezte Krasznahorkaival és velem; az egyik támogatáskérő levelet én fogalmaztam. Nem tartottam velük, mert túl sokba került volna. Az Antall-kormány idején a külügyi támogatásoknak köszönhetően jóval kevesebbel megúszták a többhetes Kína- és Mongólia-jarást, ám én nem tudtam a családomtól megvonni ezt az összeget.

Mert nem izgatott annyira a Kelet, hogy megérje.

Épp e kínai út is hozzájárult ahhoz, hogy Lajos barátom kiábránduljon Lászlóból.

A mi cimboraságunkat annál jobban erősítette az 1985-ös kazak – az ujugurok közé is elvivő – út (III. könyv: LÓTOR).

Az qazaqisztáni ujugurok közt a kínai ujugur tömbben – derékhadban – érezhettük magunk.

A fiam máig emlegeti az 1990-es, Isonzó-völgyi, doberdói nagy hegy alá, a Trieszt-melléki öblökig szaladó utunkat. Ke-

resni Kissarusi Mihály iratosi honvédbaka hősi halottból lett szellemalakjának (persze, hogy láthatatlan) lába nyomát.

Az 1970–1996 közti KÉPESLAPOK Párizsból, Rómából, Bizáncból-Konstantinápolyból-Sztambulból, Újyorkból, Ungból, Beregből, Ugocsából, Mármarosból és Csángóföldről hoztak üzenetet. Az újyorki ráadásul... több élet-halál próbát – élesbe fordult túlélési gyakorlatot – kitett. Kitetted magad a röpterükre, toronyvárosukba: anélkül, hogy egy ép ánglus mondatot össze tudnál rakni.

A feleséged két hétig hiába várt tőlem üzenetet Éjszak-Amerikából, hogy stop(p), megjöttem, stop(p), minden rendben, stop(p), megyek haza. A neki írt Hun, ki címen összeírt leveleket magad kézbesítetted.

Meglehet, így hamarább kézbe tudta venni, mintha hajópostára adom. Csak közben a szíve majd megszakadt.

Az enyémről nem beszélve.

A ZARÁNDOK ÚTON – V. Vagabund-könyvünk – legizgalmasabb fejezete az afrikai, a Punbaba. 1995-ben jutottunk el Karthágóba s környékére, s rácsodálkozhattunk a pun világra.

Máig bennem van a gyermekáldozatok előtt tisztelgő, rájuk emlékeztető, őket idéző sírkövek sora. Az írás részleteit fölvezető címek az őket – a rájuk vésett kőiratokat – idézik: az áldozatnak szánt elsőszülötteket megfojtották, elégették, hamvedrüket rejtő sírjukra faragott emlékkövet helyeztek. (Pap fojtotta? Szülő fojtotta? Bakó?... Irgalom anyja, ne hagyj el.)

Erre föl jutott az eszembe, ami bennem él, belém rögzült, rám égett: ezért kellett eljönnie annak az istennek, amelyik nem minket kér áldozatul öerte, hanem magát áldozza miértünk. (Ammen.)

A CSAVARGÓ FÉNYÍRDA (VI. zarándok-könyv) az etelközi Lábnyik, a legkeletibb moldvai magyar falvak egyikével való 1997-es találkozásunkat örökíti meg.

Etelköz-járásom 1972-ben kezdtem, amikor Szabófalváig jutottam, majd onnan a Duna-torkolatnak futottam tovább. Majd nemsokára a Fekete-tenger partján, Konstancán nyaralván a családdal, apám, aki ott az 1930-as évek végén volt borbélysegéd görög mester üzletében, 1973-ban a város melletti székely falut emleget – hogy négy évtizeddel később anyországi újságírók leljék meg a kis magyar tengermelleyéki telep. (Azaz apám ezt is jól tudta, nem csak az iratosi dolgokat...) Mi akkor csak szerettünk volna odamenni. Majd jött cangu kültü egyenesen Kígyósra (és Csabára), a helyünkbe... Szabófalváról (1992-ben). Szászka Erdős Péter, hogy elregélje nekünk: mostanában kapna versbe, ha kerülne népbarát szerkesztő e csonka hazában, ki közli, szívesen írna még hasonlókat. Hogy is érdekelte volna e műkedvelő etelközi népköltő a magas, nyugatmajmoló magyar – úri – irodalmat? Majd következett '95-ben a belci kirándulás, mert Besszarábiába röpített kocsijával egy csabai vállalkozó, hogy üzleteljen az ottaniakkal, magunk meg csatlakozva hozzá egy kicsit ott is szétnézzünk... Meg sem állván a magyarkatolikus istenháza miséjéig, ahol lengyel pap oroszul mondott szentbeszédet a magyar s miegyéb ivadék pápistáknak. Hogy megrázzon, már megint, a magyar világ e valahai peremének XX. századvégi hangulata. Aztán a '97-es Szeretem-vizén túli tudósítás abból a faluból, amelyben akkor még mindenki magyarul beszélt – nem számítva a kisdedeket, akikhez az anyjuk a jövő igézetében már az őket kolonizáló románok nyelvén szólt.

Hogy 2020-ra összeálljon HUN A SZERET SZOMPOLYOG című etelközi kötetkénk.

A csavargókönyv-sorozat zárónak szánt könyve a VII., a SZENTFÖLDÖN. Bálint Sándor s mások példájára a magyarság Szentföldjének „Sarusi” is a hazáját, a Kárpát-medencét érzi, legmélyebbre pedig – megint csak érhető módon – az Alföldön tud merülni a népeletben. Hogy eljusson a Körös-köz-höz. Végül is: Zarándba.

– Hun, ha nem ott!

A szerző krakkai, magyar–horvát-tengermelleyi, felső-mura-vidéki, rahói, magyarigeni, péliföldszentkereszti, békési–csanádi–zarándi szentföldkereső, Szentföld-lelő XXI. századi útjainak hol költői, hol társadalomfürkésző, hol elbeszélésszámba-menő rajzai ugyanannak a magyar világnak a fölfedezésére vállalkoznak, amelynek további részleteit korábbi hasonló írásaival térképezte.

Withmann-nal kezdtük, vele zárhatjuk vagabundkorzónkat („a költő vizsgálja addig halasztódik...”): a vizsgán tán nem buktunk meg. A magadhoz ölelt táj és ember... Visszaölelt.

Többnyire.

Legalábbis vasvilla után kevesen néztek.

Ám a szeretet...

Hogy szereted.

Csak észrevették!

Mi nem kínálja magát?! Válogatás a Vagabundkorzó javából. Etelköz után tengeren-túl, majd Európa, aztán a Kárpát-medence nagytájról nagytájra...

Ha úgy adódik.

A Szajna, Zarándban

(Beszély, reggeltől estig.)

Első beszélyeim majdhogynem utoljára jelentek meg kötetben (a népi modernistának is mondható *Négy kicsi mérges avantgardban*), mert nagyon elütöttek az akkoriban megszokottól. Az az idő tájt újítónak számítottól is. Legalábbis itthon, édes hazánkban. Mindenesetre. Csaba, Debrecen után majd Veszprém (s újra Csaba) jön beszélyíró műhelyemként, hogy Almádi zárja. Hatvanas évekbeli elbeszéléseimről mit sem tudva kapta kézbe a nagyérdemű 1981-ben az elsőnek mondott kötetemet. Meglepte! Majd még jobban a többi. Mert mind más lett. Hála legyen az Öregistennek.

Mondottuk volt: ahány könyv, annyi nóta, s nem mind ugyanarra a kaptafára.

Sajna, Csabán?

Elbeszéléssel nem bajlódtam, azonnal kisregény írásába fogtam s majdnem olyan jól sikerült, mint reméltem! Úgyhogy jöhet a regény; neki is fogtam csabai beszélyfüzérérem megírásának.

Mert hogy az izgatott, tudok-e 200 oldalt egyhúztomban írni? Könnyítve a dolgomat rövid történetekből raktam össze az ismereteim s élményeim, érzelmeim szerinti várost – a Bakonyban a Körös-parti Csabát. És sikerült a már-már regény terjedelmű kötetet egy lélegzetvétellel megírni!

Jöhetett (nemsokára, de már Csabán) a (veszprémi) Jeruzsálemhegy regénye, hogy fölkészüljek az igazi föladatra.

(Seine helyett) Szajna, Csabán? Hogyne, a Keres-mart felelőli északi városrészt becézik így a jó csabaiak, hol a megszokottnál több a nagy vagány s (párizsi néger és arab helyett) a cigány. Parasztemberek s munkások negyede e tájék, a „szajnai csávók” híres verekedők; éppen olyan vad fiúk, mint a ja-

minaiak.

Ez még hagyján, de hogy némelyektől mit kaptam érte?...

A csapszékek népe megölelt s mindenáron szlovákul akart velem a világ értelméről értekezni. Akadt persze a lebuajokban vérbeli műítész (rövidesen tökrészeg) tanárember is, aki arról akart meggyőzni, hogy mindez semmi, ő sokkal jobb csabai történeteket tud, csak hát meg kellene neki írnia; nekem hogy mesélhetné el... Ha fizetek érte! No, nem egy-két kupa vizezett bort. A busás haszonból, amit zsebre lehet érte vágni! (Amit a sikeres könyv miatt a zsebembe képzelt; s valóban, a pár ezer példány többszörösét el lehetett volna adni, ha a kiadóm nem párt-, hanem üzletember.) Öcsém műlakatos haverja meg kuncogni kezdett, amikor meglátott:

– Igaz, hogy az ávós elfingotta magát az asztal alatt?

Mi tagadás, így mondta. Mi hogy írhattunk volna le effélét?! De, eszerint, a jó csabai atyafiak is tudtak a sorok között olvasni.

Hallotta, mert olvasni nem szokott. (1981-ben nagy valami volt ilyesmiről szót ejteni!)

Ez igen, volt az arcára írva, ahogy tovább haladt hűmögve az Andrássy úton (annak Sztalinon túli, Tanácsi út korában).

...élő író.

Amikor behívtak a szokásos évi egyszeri vizsgálatra, félmeztelenkedésemet az egész állomás végignézte: jöttek sorban (egymás után, a kilincset egymásnak meleváltással adva) a szűrőipari dolgozók, hogy megcsodálják az egyetlen igazi csabai „élő író”-t.

– Most látok először élő írót – bámult rám egy ismerős (mi tagadás, újdondász a lelkem), ki engem ugyan régóta ismer, de nem élő íróként.

– A Városháza előtt kellene máglyára tenni – égette volna

el A CSABAI SZAJNÁN példányait a város egyetlen élő szlovák népi írója, Szekerka uram, aki a negyvenes évek végén kénytelen volt villanyáramot vezetni a kilincsébe, mert százakat bolondított el mint a szlovák (vissza-, haza-, azaz hogy) kitelepülés egyik lelkes szervezője, az úgynevezett Magyarországi Szlovák Antifasiszta Frontjának kitűnősége, ám aki az utolsó pillanatban meggondolta magát s itthon maradt.

– Miért nem inkább az erdélyi magyarokról írsz, akiket valóban elnyomnak?! – támadt rám egy valahai tánciskolai verekedőtárs (vagy húsz éve ittasságában a bokámat kezdte rúgni, mire föl majdnem kitört a Balassiról elnevezett művelődési házban az általános hirig).

Bevallhatom, örültem a sajtóbeli dicséreteknek; az otthoni visszhang pedig hol kupán, hol csak mellbe vágott.

A híres csabai zsibpíacon megjelenésekor, 1981-ben 500 forintot kérhetett a könyvárus eme munkámért, miközben a bolti ára 19 forncsi volt, ám az üzletekből hetek alatt eltűnt. Utóbb mondhattam: ha akkor, a nyolcvanas években számított volna a piaci siker, működik életre való könyvügynökség (ami kis hazánkban 40 év múlva sem nagyon mutatkozik), amely fölkarol – megragadja a hasonló könyvsikereket –, a továbbiakban lett volna mit a kenyérre kennie (a tejbe aprítania /a disznó vékony, a marha vastag belébe töltenie/) a Sarusi családnak!

Az eredeti megjelenés 30. fordulójára jelent meg a könyv második kiadása, amelybe már visszarakhattam az elsőre a szerkesztő javaslatára kiemelt beszélyeket. Míg 1981-ben a létező összes helyen méltatták szegénykét, 2011-ben az egyetlen érdemleges megnyilatkozás a világhálón volt olvasható. Csabán már nem árulják pult alatt a Szajnát, mint egykor.

Szajna II? Mi az, hogy! Kiegészítve, pontosítván. Hogy most aztán.

...Az első elbeszéléseim megjelenésekor mondotta volt Szabad Olga csabai könyvtáros, aki a Körös-parti könyvesházban sok fiatalt bevezetett az emberarcú könyvtártudományba (túl nemzetiszocialista haláltáboron, benne nyakig a nemzetközi szociálizmusban):

– Mihály, maga minden díjat meg fog kapni!

A Jóisten megsegített, mert mind azért mégsem.

Meg hogy: amit legelső írásaiban művelek, az népi szürrealizmus. Amit én népi avatgardnak gondoltam.

Immár túl a csabjanszki realizmuson. Hogy végül kikössek a népi expresszionizmusnál?

Ebből is, abból is merítvén?

Apám szerint meg engem a Corvin utca tesz híressé.

Valamennyire elfogadottá... valóban.

Hanyatt.

E könyvemben jómagam vágok neki, s mindenféle népfiak, hajdani hadfiak, többnyire megnyomorítottak, alkalmanként kiszolgáltatottságukban parancsra másokat nyomorítók kezdenek hanyatt úszni. Ahogy a címadó írás mesélője fogalmaz: az ember előrefele halad, ám közben a szemét nem tudja levenni múlttól, elhagyott szülőföldről, elszakított és tönkrevert otthonról. Mindarról, amit magunk mögött hagyunk. Hátúszás (még inkább gyorsúszás) helyett HANYATTÚSZÁS, mert ő nem hátra szokott esni, hanem hanyatt. Ő csak tudja. S hát nem nevetséges az ilyen ember? Nem vagyunk-e nevetségesek, hogy folyton emlékezünk? Mekkora ostobaság ma is a frontról álmodni, vérrel álmodni, amikor álmodhatnánk pálmafás szigetéről, háncsruhás örömlányról, marslakóról is. Álmodni sok mindent lehet, de álmodni, azt hiszem, nem csak a magyar ember nem szokott efféléket. A többször agyonvert ember (az agyonvert nem azonos a meggyilkolttal, az agyonvertet mindössze kupán vágják, s lehet, hogy ma is él, ha meg nem holt)

álma érdemes-e a megörökítésre? Mert ezek az álmok gyakran nem is álmok, hiszen éjszaka is ébren tartja az álmodni, szebbet remélni alig képes lelket századunk megannyi borzalma. S ami föltör belőle álm helyett, „igaz történet” gyanánt háborúról, fogságról, miegymásról, arról nemigen tudott sem szépirodalom, sem tankönyvirodalom, sem néprajzi irodalom, sem semmi, legföljebb a dokumentumfilm. Hogy úszótársaim múltképe általános-e, nem csak az övék? E könyvben a vélhető igazság a sokféle mesélő egy-egy mondatából áll össze. Ám e teljesebb igazság sejthető-e, ha elhagyom mindazt, ami az Igazsághoz képest mindössze Valóság? Hogy mit tett velünk ez a drága század.

... Micsoda mesék! Például az öregbakáé, akivel együtt feküdtem a gyulai kórodában. Hogy miután elmondta, ami kijött belőle a betegágyán a műtét előtt, fölbontása után nyomban visszavarrva már csak haldokolni hozták vissza a kórtermünkbe.

– Nem írja le?! – kérdezte rettegve, még mielőtt rájött volna, hogy kész, neki annyi.

Ennyi.

Suttyomban, mintha véletlen lenne a kezemben cerka s az merő véletlenségből mozog a papirusz fölött. Mert kért, nehogy rögzítsem. Még baja eshet.

Az 1980-as évek derekán hogyne.

...*Sekszpír-micsoda összes.*

– Jön a postás, hogy könyvet hozott. Én ugyan nem rendeltem, vigye innen, elegendem van a könyvrendelésekből! Imre eddig kétszer rendelt a kocsmában, először valóban jó könyveket hoztak, ami a gyermekeknek kell a tanuláshoz, de másodjára valami színdarabokat hozott a postás, gondolhatod, azt hittem, megáll a szívem, amikor becipeltük a láda könyvet a házba és kiderült, hogy nem azokat a könyveket küldték, amelye-

ket Imre rendelt a vigéctől, nem, mind más volt, valami Sekszpír-izé, az, Sekszpír-sorozat, be is tettem a fiam szobájába, a miénkbe már nem fért a polcra. Szeretem én a verset, mindent, szoktam olvasni, a gyermekektől meg tényleg nem sajnálja az ember a pénzt, de ezzel mit kezdjünk, Sekszpír-micsoda összes, teljes sorozat, jól fest a polcon, nem mondom, de amit kapott tőlem Szabó Imre! A fene a jó dolgát, részegségében nem megint rendelt egy láda könyvet? Le is vertem érte a fejét. A színe miatt az a Sekszpír-izé jól néz ki a kis szobában, megette a fene.

Mondom a postásnak, nem rendeltünk mi könyvet, vigye innen, Imre rendeléseiből meg különben is elegendem van, nem vesszük át! Talicskám sincs, hogy betoljam az udvarba az újabb láda könyvet, mamánál van, hagyjon békén. Nem oda Buda, ez csak egy könyv, mutatja, és Szabó Imre a címzett. A feladó meg valami könyvesbolt. Írók boltja, vagy mi a franc. Na, mondom, én akkor se veszem át, mennyibe kerül? Azt mondja, nem kerül semmibe, csak vegyem át, biztos ajándék. Na, mondom, ha ajándék, vissza nem küldöm, ajándék lónak ne nézd a fogát, adja ide. De a postást is furdalta a kíváncsiság, mit kaptam, megvárta, míg kibontottam. Látom ám, hogy te küldted, Hattyúúszás, novellák. Ismerős, rokon, mondom a postásnak, az ő könyve. Akkor biztos ez küldi anyádnak is, mert neki is viszek egyet.

...izé, író.

Hozza anyámnak, utána ő mesélte, ő is csak les, jól néz ki, még hogy ő könyvet vegyen, hisz olvasni sem tud, olyan rossz a szeme! Nem, nem kell érte fizetni, így anyám is elfogadta. Valami rokona küldi, izé, író, magyarázta anyámnak a postás. Persze, Misi lehet. A szomszédasszonya meséli neki esténként, miket írtál a könyvedben, hogy olyan ká-betűs volt a nagyanyád, meg a többit. Nagyon élvezzük, a legtöbb mintha

megtörtént volna. Itt háromszor volt olyan, hogy várták a vőlegényt, várta a násznép a lányos háznál, ott voltak a vőlegény rokonai is, de csak nem jött a fiú! Várta a lelkész, várta a tanácsi ember is, a végén, vagy másfél órás várakozás után telefonáltak, a szomszéd faluból való volt a vőlegény, mi történt, miért nem jön a vőlegény. Addigra már kórházban volt a vőlegény, úgy megverte az apja, amiért nem falubeli tanítónót akart feleségül a fia. Pár éve volt, az a másik kettő régebben. Nem is vette el a fiú a lányt, a násznépnek szétszították a rengeteg ételt, hordtunk mi is egy kicsit.

Péter bátyád is ott volt Jancsi esküvőjén, most lesz egy hónapja, tudod, Pesten laknak. Az öreg állandóan engem akar táncoltatni, mert hogy rajtam van mit fogjon, ő azt szereti, igaz, megütöm a mázsa-tízet! Kicsi ember, de neki a hozzá hasonló nem kell, csak a jó kövér nő! Mondta is Jancsinak: – Fiam, én még olyan lagziban nem voltam, amikor a menyasszonyt meglátva ne állt volna fel a szerszámom! A te lagzid az első, amikor nem áll föl.

Nem tetszett neki, mert bármilyen szép kis nő ángyi, pici, törékeny teremtés. Bátyádnak meg a másfél mázsa az igazi!

Ne neved, így van.

A Hattyúúszás után mit írsz? Remélem abból is küldesz. Hadd egye a méreg az embereket, hogy nekünk ingyen könyvet hoz a postás.

(Egyenest Csonka-Biharban.)

Kispázsit.

Aranyuccai Lipták Pál szerint a mi corvinkai Pázsitunk csak a Kis-Pázsit volt, az igazi – a valóban jóval nagyobb – a lőtéri. Nekünk – a bánáti, a corvinkai és a kastélyi kölyköknek – maradt Pázsitnak a sajátunk.

A PÁZSIT című beszélyem (róla kapta a kis kötet a címet), amely a mi gyermeki világunk ifjúi rajza, a legelső, 1967-ben

íródott kisregényem maradéka. A *Mert a szellő szépen fúj* című első nagyobb elbeszélői vállalkozásomból ennyi maradt meg. A nyolcvanas évek legelejéig kerülgettem e kisregét, nem tudtam, mi a baja. Éreztem, hogy van benne valami, de nem jutottam vele dűlőre. A végén – másfél évtizedes rágódás után – kivágom belőle ezt az egészséges, életteli részt, a többit eldobom, ennek pedig meg kell állnia a lábán!

A csíny sikerült: 1981-ben ezzel mutatkoztam be Juhász Ferenc Új Írásában, s rögvest beválogatták a Körképbe, majd magam a saját könyveimbe szerkesztettem Pázsitomat.

...Addig simogattam, húztam, igazítottam, változtattam, míg olyan nem lett, amilyennek eredetileg a kisregényt képzeltem! Tizennégy magyar – csabai, pesti, debreceni, vespéremi, fűzfői és fehérvári – év kellett hozzá.

Szülővárosom Aurora (szurkáló) nevű „folyóirat”-ának főszerkesztője visszaadta, hogy ezen még dolgoznom kell. Mire mérgemben az Új Írásnak ajánlottam föl, ahol azon nyomban meg is jelent – hogy ezzel szerzőjévé fogadjon (míg ezt megteheti) a jeles pestbudai folyóirat. (Hogy a 2010-es évek végén hasonlóképp járjak szülővárosom akkori lapjával és épp esedékes felelős szerkesztőjével (aki persze – tanulékony segéd-erőként – 30 évvel korábban már ott volt az előbb emlegetett Körös-parti negyedévkönyvnél): nem tartja közlésre érdemesnek Életszomj címen készülő levélregém adott részletét. Hogy azt a következő hónapban közreadja székesfővárosunkban a Kortárs. S egyben kezdeményezze kiadójánál a rege következő könyvheti megjelentetését.) (Honnét tudták volna e csabai urak, mekkora bakot lőnek?!) (Ahogy a költő mondja: „Az egyik érti, a másik ugatja!”) (Sőt, Iratoson „...ugati.”)

Honnan tudtam volna akkor (amikor írtam), hogy a Corvin utca végi pázsit, sáncpart és árok, rét, mocsár s tó az 1990-es évekre úgy eltűnik, mintha sosem lett volna?... Merthogy elejétől a végéig beépült.

Azért szinte jobban jártunk, mint az aranyuccaiak, honvéduccaiak, lőtériek, csányiuccavégiek a maguk Nagy-Pázsitjával, melyre, mindjárt a Körgáton túl, városunk bölcs atyái által a nem is túl mélyben a Körösnek futó erekkel táplált Kenderáztatóra telepített toronymagas szemétdomb hullajtja szennyes könnyeit.

TúlaGulág.

Sógorfalvi beszélyek alcímmel, Veszprémben jelent meg, a Vár Ucca Műhely zárta magába 2005-ben. Alexa Károly vállalkozott a várbeli bemutatóra.

Posztkoloniális irodalom, magyarázza Bertha Zoltán a TÚL-A-GULÁGot. Mert be kell valahová helyezni. Rendbe(n). S milyen igaza van, rend a lelke ennek is.

Nem skatulya, csak a helye. Hogy az is értse, akinek nincs ínyére.

Mire föl a helybéli hangház (úgy mint rádió), avagy képláda (helyi tévé) kisasszonya azzal állt elénk a hangfölvéző körtéjével, hogy jó, jó, szép, mi az, hogy, de... kinek tetszett írni? Kit érdekel ez?

Kit, kit. Akinek írtuk. Nem?

Biztos nem nektek.

Nem akik szórakozni akarnak, kikapcsolódni (ebből a szemét világból), hanem akik érteni szeretnék, honnan hova, mire föl – ne adj Isten közben el-elnevetve magunk. Magunkon, nem csak a másikon.

Az ezredfordulón, még Csabán, a Munkácsy emlékházban irodalmi teadélutánon mutatkoztak be együtt a helybéli írók, költők. A műsor ügyes kezű, szemű (stb.), nyilván szakértő szerkesztője tőlem az Edon numera sokszor című kisdéd beszélyemet olvastatta föl színészünkkel. Azt hittem, rosszul hallok – mármint amikor elhangzott a szerző neve, az előadandó elbeszélés címével. Mert hogy, ugye.

Minket, gyanútlan szerzőket a közönség elé ültettek, szemben velük, az irodalombarát csabaiak kisdéd táborával, akik szinte tömött sorokban ültek (tán abban a teremben, ahol annak idején rátörtek a mi jó Lieb Miskánkra (még Munkácsyvá válása előtt jócskán), meg persze az őt befogadó családra a pernahajder Körös-menti betyárok). Amihez föltehetőleg hozzájárult nyilván a közelségi tanintézet tanítványainak figyelmét az irodalom friss helyi hajtásaira fölhívni igyekvő tanügyi személy. Annyiban mindenesetre sikerült tanárunknak (avagy, ami még kínosabb, tanárnőnknek?) a dolog, hogy amikor egy repedtsarkú nagylány rendszerváltozás utáni mindennapi teendőit sorra vevő karcolatunk fölolvastatott, a felső tagozatos gyerekek – főleg fiúk – hangos vihogással kísérték annak bejelentéseit. Már mint hogy így, meg úgy. Ne is részletezzük, mert újfönt elkezdek süllyedni. Ugyanis a cím elhangzásától kezdődően szép lassan elkezdtem összezsugorodni. Szégyenemben a föld alá bújtam volna, ha erre lehetőség kínálkozik. Nem adatott!

Csak a.

Hogyne, már túl a Gulágon. Túl kommunizmuson. De még. Ki tudja?

...Tudhatja.

Egyik-másik túl közeli. A történet, a hős, a szereplő.

Jobb, ha lapozunk.

Sem Lajta, sem állat.

LAJTABÁNSÁGI ÁLLATMESÉK a címe, ám nem őrvidekiek az elbeszélések hősei, állat történetenként – véletlen vagy sem – épp csak egy-egy, Lajtabánság pedig (valójában) eleve sem égen, sem földön... Viszont igaz, ami igaz, mese az egész. Mese, mese.

– Cselezünk, bujkálunk már megint?

Mire jó ez a.

Serfözőnek írom 2017 nyarán (a pesti író-vendégházban), hogy kéri, küldjem el neki a Tokajból kocsikázásunkról írt beszélyemet. „Kedves Simi! Remélem, jól vagy; láttuk a vendégházban, hogy már valóban hazamentetek Egerbe. Ígéremhez híven – miután túléltek az itáliai nyarat – küldöm mellette azt a bizonyos beszélyt, amelynek Simó, Petya meg Miska a szereplője, hallgatója–nevetője Rózsa asszonyság. A Lajtabánsági állatmesék című kötetemben látott napvilágot, kaptál ebből a könyvemből. Péter elkérte, hogy közölje a lapjában, a Poliszban, de a fiatal szerkesztők lebeszéltek, mert szerintük a szerző hülyét csinált belőle... Nem engedték lejárni. Péternek nagyon tetszett!!! Neki volt igaza. (Nyugodjék békében!) Ölel: Miska”

Az Oda, vissza – félúton című írásról van szó, kötetünk egyik darabjáról.

Hogy a többiről ne is beszéljünk.

Lajta, bánja.

Odavarázsoltam a máshonnan való történeteket.

Hogy ki ne eresszük a kezünkből..., ami a miénk?

Népi avantgard.

Mi más lenne – lett volna – a NÉGY KICSI MÉRGES AVANTGARD. Négy beszély az 1960-as évekből. (1967-beli debreczeni diákgúnyrajzzal a címlapon.) Közreadatott száz magyar példányban – a Corvinka Könyvek sorozatában, azaz földalatti kiadványként, megírásuk után fél évszázaddal.

– Nem gondolod, hogy túl sokat írsz?

Komi.

Lassan a ki tudja hanyadik. Már-már az ötvenedik? Az 50. fordulóra.

Ha egyszer akkor nem tetszettek kiadni!

Ma sem, neked kell nekiállni. Nekiveselkedned!

...A város állja a felét, egy magát megnevezni nem akaró egy (1? nem inkább 2?) magánszemély a másik 50 %-át a nyomdaköltségnek. Aki magát „egy magyar”-nak nevezi. Mint Gyula–Ajtósfalván Dürer emléktáblájának az egyik – másik – állíttatója. (Láttuk volt az emléktáblát Csabáról arra kerekeztén.)

Valakinek csak eszébe jut!

Ha. Ha eszébe.

Antall Pista mondotta volt eme kötetkémet forgatva. Megtoldotta az én nevemet még eggyel, kettővel, hogy ha minket akkor engedtek volna szóhoz jutni, egész más irányt vehetett volna a magyar irodalom. Szóval hogy a nemzedék hangja.

Mi lett volna. Ha.

Kormos István mondotta első – debreceni deákként összeeszkábált – kötettervetem elhárítva: „Amerikában kiadnák”... A Móra, mint Kozmosz, ezt nem tehette meg.

Kár.

Nem baj!

Így.

Utólag.

Mit szolt volna hozzá a világegyetem? Semmit.

Vadak voltunk, vadak. Igaz!

Ám ennyire?

Címlapján valahai deák hölgyismerősünk rajza mima-gunkról deák teadélutáni vetkőzőszámunkat – és kalotaszegi írásos szeredásunkat – (valamint jáger alsónkat) (nagy fülünket, kopasz fejünk búbját, szemérmünket) megörökítvén.

No és, hogy Corvinka Könyvek... Nem akármilyen! Arra a világra utalván, ahol születünk, növekedünk... (A kötet e sorozatunk első darabja, hogy azután évente újabb kövesse.)

Arany utcai cimborám szlovák anyanyelvű édesanyja árulta el a '80-as években, mi az ő nyelvükön a mi Corvin utcánk és

környéke neve! Gorvinka, mondta, hogy némi töprengés után rávágjam, nyilván Corvinka!

Utánanézzvén hamar kiderült, hogy a tájainkon nagyúr Corvin János magyar népi „beceneve” vala az 1400-as, 1500-as években a Corvinka. Mert hogy kis Corvin. S a Csaba nevű (vár)kastélyos helység – kismezőváros? – népe örökítette át e szót az 1700-as évek elején itt élő, pár tucatnyira apadt kálvinista magyarnak. Akiktől aztán átvehették az 1718-tól betelepülő felföldi tótok. Dóri mamától meg mi magunk.

Hogy ezzel bezáruljon a kör. Vissza a földadóhoz. Hozzánk. Csak azért is: Corvinka!

Válogatott huszonegy.

Bertha Zoltán csodálkozik rá a NYÍLIK A SAVANYAUBORKA-VIRÁGRA az Írószövetségben:

– Ez reprezentatív kiadás!

Valóban úgy fest.

Láthatóan örvendezik e kijelentésnek a kiadó egyik vezetője.

Előszavát K. Gy. írta. Így írtam, adtam le, s így jött vissza az utolsó nyomdai számítógépes változat. Mire a könyvben a tartalommutatónál már kiírja a szerkesztő: Kállai Gyöngyi. Mert hogy, valóban, válogatónak őt jelzi a könyv.

Miközben, valljuk be, Kurta Gyuri – Gyorgye öcsénk – az elkövető! Személyessen.

A címlapon a csabai zsibpiacon vett száz évvel ezelőtti képeslapon magát mutogató szépasszony. Kosár virággal. A képeslap könyvesházunk egyik polcán... Hátlapján a címzés: „Tekintetes Fáry István urnak Helyben Vécsey-utca”. A bélyeg a „MAGYAR KIR. POSTÁ”-é. A pöcséten „BÉKÉSCSABA”, s mintha „1915. JAN.-2” lenne olvasható, és fölültetés: „Hadi segély 5 Özvegyeknek és árváknak két (két) fillér”. (Nem kettő fillér, két fillér – mert, háború ide, amoda,

még tudnak magyarul.) A levélen lévő üzenet pedig: „Boldog újévet kíván szerető barátod: Békéscsaba, 914 XII 31...” (Misi, Imi?...) Valaki.

Fáry Kati (néni), amikor e lapot vettem, még élt. Ha összefutok vele az uccán, megkérdem, ki volt Fáry István. Tán az apja?

Kicsi, kicsi, kicsi csabai világ!

Az evangélikus gimnáziumot elfoglaló állami közéletanoda tanára vala az 1960-as években Fáry Kati néni, majdnem minket is tanított. Majd Vasas Mihály dolgai után járva akadtam rá az iratokban: tanártársa a leánygimnáziumban a festő–író Vasasnak.

Mihály, Mihály! Öregfiú.

914 vége? Ha ilyen képet küld valaki a futóárokban fagyoskodó magyar fiúnak, vajh fölmelegíti-e a csábos széplány mosolya, vagy csak a szerelmére gondol? Hogy a rác avagy muszka, később talján golyó nyomban le is terítse?

Békeidők, békebeli...

Borulj a keblemre!

Hogyne, száz évet fog össze e kisdéd beszélyfüzér.

Huszonegy! Fronton innét, fronton túl. Árkon-bokron...

...Zárszó?

Firhang! – tán mégsem.

(Mert tegnap megint összeírtunk valamit.)

Mire föl mit nem ír a kiadó 2020. Mindszent havában: mivel a Márai-pályázattal sem került lapátra minden Savanyauborka-virág, a visszamaradt példányokat megkaphatom.

Ha a kutya sem ejt róla szót a napi, heti, havi – művelődési és irodalmi – sajtóban, ki tudhat róla? Csoda lett volna.

Hétrege

(Kisrege gyanánt.)

Nyolcban.

Hadak Úttyik, javasoltam a Szépirodalminál a három kisregényemet tartalmazó kötet címéül. A titkárnő gúnyosan rám szólt:

– „Hadak Úttyik”? Az meg mit jelent? Milyen nyelven?!

Pesten, persze.

Röstelkedtem, magyarázkodtam, de nyomban eldöntöttem, hogy más cím kell. Ne ilyesmivel ijesztgessem a kiadómat.

Attól, hogy a titkárnő nem érti, a szerkesztő még tudhatja, miről beszélek, ám a remélt olvasóközönségre azért figyelni kell(ene)... Úgyhogy.

Némi töprengés után választottam az ÁRVA IMA kötetcímet. Találóan. (Úgyannyira, hogy később ez lett – valaha írt legjobb kisregém: – A kutyakántor végleges címe.)

Hisz, mellesleg, ugyanaz, mint a Hadak Úttyik.

Sőt, Árvák.

Árvák Úttyik.

1966 előtt olvashattam Cela Méhkasát, mert ebben az évben születtek első ragasztásaim. E spanyol író nyitotta ki a szemem, majd Dos Passos A 42. szélességi fok című kollázsregényével, Kassák a maga „alaktalan” képeivel mélyítette bennem Cela hatását. Nemkülönben Jancsó, Fellini s Kaneto Shindo filmszerű filmjei. Ám mielőtt megállapodtam volna, a kollázst már el is hagytam – ’70-es évekbeli öt kisregényem közül az utolsó, *A kutyakántor* igen különbözik az elsőtől, *A kaporszakállú nádvagótól*. 1971-beli „Áchimomban” szinte egyetlen saját mondat sincsen, ám 1978-beli „huszitám” már saját és idegen szálakból szövődik, a saját az uralkodó s ez a kisregény újabb

korszakot nyit kisdéd munkásságomban.

Kaptam is eleget eme ragasztásaimért! Majd másfél évtizedig egy sorom sem jelent meg – mert tökéletesen idegen volt a szemléletem. Idegen mestereket választani, nem csak az irodalomból meríteni, ráadásul nem divatos irányt művelni... Elég nevetséges lehetett. Nem nevetséges Mona Lisa mosolyát kérni számon valamely Kassák-ragasztáson?

Miskin herceg módjára azt hittem, mindent szabad, amit jónak tartok. Ha úgy tetszik, sutba vágom az akadémiai helyesírást; ha mintául vett hőseim káromkodnak, írásom alakjai sem tehetnek másként; ha valamit gondolok, félelem nélkül leírhatom; ha belészeretek tájnyelvbe, régi nyelvbe, kimeríthetetlen, tökéletes, egyetlen, édes, szépséges parasztnyelvünkbe, kedvemre belémerülhetek; és így tovább. Nonszensz – említette valaki a minap s igaza van: ez valóban képtelenség. (Előtte más: kitaláltál valamit, ami követhetetlen.)

Talán őriz valamit nemzedékem álmaiból, egy – határt nem ismerő szabadságra áhítózó – újabb magyar nemzedék vágyálmaiból is eme öt, 1970-es évekbeli kisregényem.

A további kisregék más lapra tartoznak.

A kaporszakállú nádvágóval kezdtem (1971-ben, Csabán), a *Jézus–Máriával* (1972-ben, Veszprémben) és a *Hadak Úttyikkal* (1973-ban, Budán, Sepsiszentgyörgyön és Veszprémben) írtam tovább hármaskönyvvé. De ha már lúd, legyen jó kövér, ötregebe fogtam magam: megszületett *Az Aranykapca álma* (1975-ben, úgyszólván Veszprémben és Abbáziában) s becsapott, mint a ménkű, *A kutyakántor* (1978-ban, szintúgy a Bakony-erdő rengetegben).

Azt hittem, ezzel kész. Előbb a hármas-, majd (végül?) az ötös-könyvvél.

Hogy az egy-két jól sikerült elbeszélés után rögvést kisregényírásba kaptam, azonmód fölkerékítettem magam; ezután pe-

dig – nyilván nem véletlenül – csakis a nagyregény jöhetett.

De hogy aztán újból egy-két kisrege is kikéredzkedjék belőlem?

A *Decebál Gyulán* (1985-ben, B.csabán) s a *Csuba Ferke* (1992-ben, szintúgy Nagybékés vármegye székvárosában szerkesztődött) a magam kisregeírás-történetében érintett évtizedek számát gyarapította.

(Arról nem beszélve, hogy az elsőt, a *Mert a szellő szépen fúj* címűt, amelyből, *Pázsit* címen, csak egy beszélynyi maradt, még a Debreceni Kollégiumban – s a Csabai Corvinkán –, 1967-ben faragtam.)

Hasonlatosan a labdarúgóhoz, aki 35 évesen abbahagyja a focit, de levezetésként addig rúgja a tököt, amíg mozdulni tud?

Áchim.

Nem elég tudatos!

Mármint sem a hős, sem a szerző. Nem derül ki belőle az osztályharcnak azon sajátossága, hogy csak akkor helyénvaló, ha az ipari munkásság a győztes. Áchim, mondom, mindent nem tudja! Ő a parasztra szavaz. (Az meg rá.)

– Dokumentarizmus, némi szocializmus, úgyhogy: jöhet!

Azaz: mehet. Ki lehet adni. Ez meg akkor derült ki, amikor (1985-ben) mégiscsak napvilágot látott A KAPORSZAKÁLLÚ NÁDVÁGÓ. A szocializmus demokratikusabb hívei vették így, kik ekkorra némi lehetőséghez jutottak.

– Túl baloldali – kaphattam volna meg 1990 táján, de inkább úgy tettek, mintha meg sem született volna.

Írjam ki (a könyv végén), hogy Áchim Liker Ondrist a két Zsilinszky-testvér ölte meg! – javasolta Féja Géza, amikor (a kiadáshoz segítséget keresve) a többszörösen elutasított kéziratral Óbudán bekopogtam hozzá. Miközben én azért nem neveztem meg a gyilkosait, mert akkor – úgy éreztem! – a kisregénnyel nem tudom lezárni (magamban) az Áchim-ügyet

(Áchim-élményt); ha leírom, kik végeztek a parasztlevezérel, a Zsilinszky Endrétől lett Bajcsy-Zsilinszkynek is utána kell járnom, s akkor ahhoz nem volt kedvem.

Cseres Tibor bátyám – ki atyáink írónemzedékéből nekem a legtöbbet segített – (egy díjátadást követően), épp ellenkezőleg, arra kért, a következő kiadásban igazítsam át a kisregény végét, hagyjam el a meg nem nevezett, de nyilvánvalóan a Zsilinszky-fiúkra vonatkozó, úri mivoltukat megkérdőjelező – székesfővárosunkban „sokakat” fölháborító – császárhuszár megjegyzést.

Törhetném a fejem, melyikükre hallgassak, ha valaki (csodák csodájára) újfönt ki akarná adni első kisregényemet! (Időközben – 1987-ben – hangoskönyvként csak újra megjelent, amiről csak a világhálóról értesültem.)

Leginkább az Áchim-regémnél merült föl, hogy... „Jó, jó, de ez dokumentarizmus!” Azaz e kisregényem nem regény, hanem dokumentumregény. Másrészt pedig... hogy hol marad a lélektani elemzés?!

Miközben a dolog elég egyszerű. Egyszerűnek tűnt nekünk! Mert hogy... honnan tudnám, mit gondol az illető?! Áchim, de a többi hős és miegyéb szereplő is. Csak amit látok, halok, érzékszerveimmel érzékelek – azt írom le róluk. Abból igyekszem arra következtetni, ami a fejében történik. A tetteikből utalni egyéniségükre, gondolataikra, szellemiségükre... S nem kitalálni–megalkotni, ami a lelkükben zajlik. Mert az – bármily nagy tehetség is valaki – (hogy úgy mondjuk, szó szerint) merő kitalálás.

Az efféle kitalációktól pedig – jó darabig? végig? – óvakodom...

...Hogy a kisregény megjelenését követően a filmgyárban elhárítsák a ma tévés celeb akkori dramaturg Fábry Sándor lelkes ajánlását az általam fölrajzolt Áchim-történet mozgóképre való átfogalmazására.

Jézus és Mária?

Valahogy mindig ellenemre voltak a század két nagy háborújában Magyarországot idegen érdekek miatt föláldozó, a hazáért igazi áldozatra nem képes, igen szűklátókörű (a szememben: végtelenül buta) urak. Emiatt vállalhattam (egy kisregényre terjedően) valamelyes azonosulást egy máramarosszigeti, kommunista neveltetésű asszonnyal, aki, miután a férje odaveszett a harctéren, átszökött a kisorosz partizánokhoz s meg sem állt Berlinig.

Az elvtársainak ezt érteniük kellett volna, mégsem voltak reá képesek (a rege megszületésekor, a '70-es esztendők elején); csak valamivel később, a '80-as évek második felében (amikor végre, némi csellel, megjelent).

Több sem kellett... ezeknek, azoknak.

Az aznapi Szabad Nép vezető cenzora alaposan megdicsérte a betiltott Tiszatáj helyett Tiszatáj néven megjelentetett, az íróársadalom szinte teljessége által nem létezőnek tekintett új szegedi lapban teljes terjedelemben, egyetlen számban közreadott kisregényt, a JÉZUS=MÁRIÁT. Hogy tökéletes legyen a csőd, Knopp elvtárs azzal bátorította a szintén tiltakozó debreceni irodalmárokat, hogy lám, a Tiszatáj mégis megmarad a népi meg a nemzeti vonalon, Sarusi dolgozata – ország-világ előtt – ezt bizonyítja!

Amit kaptam... (baráttól, ellenféltől, ellenségtől...)...

– Mit keres nálad ilyen mocskok? – és csak azután ment vissza a lakásba, hogy a cimbora leszedte a falról a nevemet is tartalmazó rajzművészeti falragaszt.

Jó darabig azt hitték, „azok”-kal tartok. S hogy akkor nyilván egy nagy rakás micsoda vagyok.

Öt kisregényemből folyóiratban addig csak kettő jelent meg, ha ezt (a Jézus=Máriát) nem közli valaki, nincs kötet sem, mert a könyvkiadó biztos akart lenni a dolgában... Így

merték közreadni *ÁRVA IMA* című könyvemet, melyben „két ellenzéki” (az akkor már szintén máslétre szenderült *Mozgó Világban* kinyomtatott) kisregény, valamint tárgyunk tárgya, a *más-Tiszatáj-más-ban* napfényre kerülő *JÉZUS–MÁRIA* kapott helyett.

Többet ér egyetlen megjelent igaz írás, mint száz tiltakozásul elégetett kézirat, véltem. Ha az ellen közli, akkor is! – gondoltam.

Kishunok Úttyán.

Bergengócok Kishunniában csajkarendet építvén biza kishun ellenállókba botlottak: Ozsdolavármegyében nekiálltak a magyar fiak szétlőni a kommunizmust! Úgy a Lenin-i világrend kiépülte kellős közepén: 1950 táján (előtte, utána, míg ki nem terítik őket).

1972/73-ban követtem el a *HADAK ÚTTYIK*ot, s rögvest ki-merítettem a rendszerellenes izgatás, a törvényes államrend megdöntésére irányuló szervezkedés, a pártunk és kormányunk elleni uszítás nem is annyira koholt vádját. Legalábbis a könyvkiadó arról értesített, hogy a rémület fogja el, ha ilyen fölháborítóan félreérthető „munkával” jelentkezik náluk valaki. (Később az 1990-es fordulat előtt – ugyanettől a kiadótól – a *Hanyattúszás* című elbeszéléskötetünk kommunizmusunkból ízelítőt adó írásai kapják meg: intoleránsak. Mert aki egyetért a gyilkosokkal, annak mi sem elképesztőbb, mint néven nevezni az elkövetőket?)

Nem tagadom, a székely leventék – Pusztaiék – fegyveres szabadságharcra buzdító betyárkodása valóban megesett, de az is tény s való, hogy a fiúk nem tettek különbséget bergengóc és kishun csajkarendi szerzetesek közt (egyként fejbe verték őket). Ez sem volt nekik elég (bizonyíték írásunk – és hőseink – emberiségéről).

1972-ben, 1973-ban ilyesmivel foglalkozni... Valóban nem akármilyen volt a pártállam pártlapjához kényszerült, párthírlap-író-tanodába, a pest-budai újságíró iskolában felsőbb – foxi és maxi – pártgyetemre kényszerített, alapjában véve az első pillanattól (mert akkoriban úgy volt: ki betette a lábát bármiféle szerkesztőségbe, jobbat nem várhatott!) Párttagjelöltnek számító Elvtárs(-nak nevezett alig egyén-)ként efféle irományra vetemedni...

Ijedelmük érthető volt (1973-ban, de hogy ugyanazok az „irodalmárok” 1988-ban mitől rettegtek?!).

És akkor még tedd hozzá: ez bizony *nászúti rege!* (Sepsi- s - Kézdiszékben a párom segített az „anyaggyűjtésben”).

Pusztaiék nekikeseredett harcáról később keletkezett könyv és film is.

Máshol megírtam: Cseres Tibor hívta föl a figyelmemet – az ÉS-ben megjelent írásával – Tömöry Péter Banditák nyomában című dokumentumregényére, amely a háromszéki napilapban, a Megyei Tükörben jelent meg folytatásokban. Ahogy tehettem, jártam Pestre a Nemzeti Múzeumba, hogy a Széchényi Könyvtár olvasótermében tanulmányozzam Tömöry művét. A regény folytatásait közlő lapszámoknak csak egy része került így a kezembe, amennyi átjutott a nevetséghatáron. Hogy 1972 végén azért is induljak a párommal nászútra Sepsiszentgyörgyre: az ottani könyvtárban csak megvan a teljes dokumentumregény... Mert – később, amikor megismerkedtünk, bevallottam Tömörynek, és ő a módszert elfogadta: – a dokumentumrészeket fölhasználtam a rege-regölésben. A szentgyörgyi könyvesházban az ifjú ara mellettem tanulmányozta a folytatások egy részét, hogy időben végezzünk... Hogy azért az időnk nagyobb részét a havas havasban töltsük.

Ej regö rejti!

...Aztán 2022-ben unokaöcsém egyike mozgóképre vette Kisiratoson, ahogy a 94 éves nagynéném énekli apja (az én nagyapám, az ő dédapja), Kurtucz Gergely kedvenc két-nyelvű nótáinak egyikét, azt, amelyet 1972-ben bétettem a székely komcsifaló szegénylegények küszködéséről szóló, Hadak Úttyik című kisregémbe. *Fejérvár nincs békerítve, / Szlabaduj, drumul...*, éneklük az ellenálló fiúk, s danolta sok száz mérfölddel arrébb a csanádi–aradi Gergő tata is! Annus néném előadásában kicsit másképp: *Nincsen ember bekerítve / Szlabaduj drumul...*

Kiderülvén, mennyi közünk volt, van, lesz – egymáshoz.

Aranykapcátlan.

Az ünnep: a nép?

Ma sem gondolom másként; ugyan a francia kommunis-ták fogalmaztak így – s közben a marxisták–polpotisták ak-korát buktak, mint egy újtára eresztett ólajtó –, de attól még, hogy nem csípem őket, érezhetek így?... Húsz évvel AZ ARANYKAPCA ÁLMA után azon sopánkodva, miért sze-retne – 1995-ben – beszélő viszonyban lenni az emberekkel az egyik, szót érteni a választópolgárokkal a másik oldal; ahe-lyett, hogy a népet igyekezne kifejezni, képviselni, azono-sulna vele testestül-lelkestül?! Amit ha elmulasztunk, meg-teszi a magát népbarátnak kiadó népámító, hogy aztán föl-faljon bennünket szőröstül-bőröstül.

Mire jut az Aranykapca nevű csapszék környékéről szár-mazó, Bivalyatoszonád világváros falusias peremétől teljesen elszakadni sohasem tudó, paraszt és munkás, kisiparos és kishivatalnok származású értelmiségi abban a Kádár-világban, melyben élnie kell? Mert *itt, Magyarországon* akar maradni, ebben az igen fura világban szeretne boldogulni, híven... ifjú-kori eszményeihez. Mit tehet, hogy gyermeki vágyaiból lega-lább valami valóra váljék? Hogyan maradhat hűséges az em-

ber ahhoz, amitől valamiért el nem szakadhat? Melytől az Istennek el nem válna?...

Miközben azért (valamennyire?... eléggé) mássá lett.

Hőseink diákként letépik a falról a népüknek mértéken fölül érthetetlen föliratokat (ma nem győznék, annyi dolguk lenne!), hogy „pályakezdő értelmiségiként” fejjel rohanjanak a kolbász helyett aczélkötélből font Kádár-kerítésnek. Hogy a főhős temetését az önkényt megrettentő forradalomnak álmodja kis oktondi népfő szerzőnk.

1975-ben nem arról ábrándozott az Aranykapcába borinni betérő kicsiny csapat, hogy fog még egyszer ünnepelni a nép!?

Ha forradalomba vágja magát s elsöpri mindazt, mi hamis.

(Azóta várja, csak várja – mindhiába? – Kotlókergető és mindahány egykomája.)

(S már nem is tesz érte semmit.)

1989 táján történt valami, de... „nem tetszettek forradalmat csinálni”.

Jobb, hogy abbamaradt?

Kutyakántor, lilában.

A Mozgó Világ lilában kapta meg a kéziratot, káprázott is tőle Alexa szerkesztő uramék szeme.

Károly úgy vette, első munkácskáját küldte el nekik ez a bakonyi levél. Ahhoz képest, hogy már 34 éves, mi más gondolt volna (bárki redaktor), kinek a postás a kopertában (kézírásnál használatos) lila indigóval másolt kéziratot kézbesít (vidékről)? A Mozgó Világnál sem sejthették, a szerzőavatásra jelentkező Tollforgató úgy beleunt kéziratái szerkesztőségi elűntetésébe, gépírói buzgólkodása semmibe vételébe, hogy nem a legjobb, éppen hogy a legrosszabb minőségű A KUTYA-KÁNTOR-példányt menesztette Budára.

– „Otthon meg nyomozók térítik a népet.” Egy kicsit túl me-

redék, nem gondolod? – szívta a fogát a békésvármegyei fogdmeg.

Még egyszer le ne írjam!

Nagyon lesték az elvtársak; valóban kitüntettek a figyelemmel; egyikük dolga B.csabán (nyilván másutt is) a firkászok firkálmányainak olvasása volt, megfejteni, mire készülnek.

És hát: szó, ami szó, nem akármilyen volt a bemutatkozásom! Mert addig csak egy-egy – minden föltűnést elkerülően tálalt – írással jelentkezhettem a pestbudai sajtóban, e kisregény hozott (így mondták, de attól még lehetett benne igazság:) áttörést. A prágai deákokból lett Szentírás-fordító papok által vezetett szerémi magyar husziták szabadságharcát megragadni igyekvő hosszú beszély után kezdtek szóba állni velem a szerkesztők; addig tehetségtelen fűzfapoétának, mitugrasz vidéki firkásznak tekintettek.

A Mozgó Világ-beli közlések (még egy kisregény és elbeszélések) segítettek hozzá, hogy a korábbi műveim is nyomdafestéket kapjanak – időnként annál a lapnál, mely ugyanazt az írást egyszer (vagy kétszer) már elutasította.

Alkalmanként ugyanazon szerkesztő dicsérte a nemrég (öt, tíz, tizenöt éve) általa ledorongolt szerzeményt.

(Mondhatni, több is veszett Mohácsnál, csak közben...)

(... elmúlt a nyár?)

Decebálék Gyulán.

1989-ben Ceaușescuék azt terveztek, hogy lebombázzák Temesvárt, s a magyarországi beavatkozásra hivatkozva rátámadnak hazánkra; az első „fölszabadítandó” csonkaországi város Gyula lett volna.

Régóta fáj reá a foguk; *a Dnyesztertől a Tiszáig* jönnének ma is a dák–római urak némely fegyveresei. 1919-ben úgy érkeztek a vlachiai hadak a Tiszántúlra, hogy végleg maradnak ezen a „rég-i dák földön”. Az ősi jusson! Mert hogy a római

birodalom idején erre is járt néhány, szálláshelyéről elkóborló dáciai rablóbanda. Elég ok az újabb honfoglalásra. Ám a trianoni urak a Tiszántúl felét hagyták csak vlach kézen, s Gyulától elestek a kissé túl mohó hódítók.

E kisregényben a nagyromán vágyak a valóságosnál nagyobb mértékben teljesülnek, Gyula és környéke román kézre jut. E Dákó-Gyula majd' hetven évét rajzolja meg a rege: mivé lett volna a Körös-parti magyar megyeszékhely, Gyula, ha végleg az ókiráltsági románok kezére jut? Azzá válik, amivé a többi erdélyi s partiumi (Részek-beli) magyar kisváros: a gyökeres magyartalanítás tetthelyévé, a nemzeti elnyomás fél-ázsiai típusú rémségeinek elszenvedőjévé s az 1989-es karácsonyi zendülés előtti időre már-már tiszta román várossá.

A (Romániából) menekülő (magyar) élet inkább Argentínát – meg Németországot, sőt, Izraelt – választja (a '80-as esztendőkből), csak otthon ne kelljen beolvadni! Ha nincs mese, mássá lesz, de románná nem.

Nem nemzeti túlzás-é ez?

Lassan: gyűlölet?...

1989 bizonyította (igazolta e '85-ben költ művet is): nem a románnal van baja a magyarnak, az elnyomással!

(1985-ben a szerkesztőm le sem írta a véleményét e kisregényről, nehogy kiderüljön a helyzetre való tekintettel elutasító lektori jelentésből, miről szól, mert ha kitudódik, a már nyomdában lévő könyvem sem jelenhet meg.)

(1989 táján egy másik, később egy további kiadó vállalkozna közreadására, a nagy üzlet várható elmaradása miatt tesznek le róla.)

(Rumun – és szláv – barátaim most, 1995-ben /2023-ban.../ sem perdülnek táncra, ha kézbe veszik.)

(Mintha tehetnék róla, mit mért a sors a „kisebbségi magyarokra”.)

(DECEBÁL GYULÁN; csak ne ferd az ördögöt a falra!)

'89-ben Csabán és végig a határ mentén jó páran csomagoltak, készültek az ország belsejébe húzódni, mert Jönnek a románok!

Mentek, testvér, mentek; de nem eléggé.

Tsuba, Tsuba.

Csuba Ferenc békési kincssásó táltos, látó vak kódís és mindenféle egyéb szélhámosságok mívelője 1787-es vésztői s 1789-es szeghalmi pöre idején fiatalember, aki a levéltári adatok szerint még a következő század elején is rászéd jó néhány hiszékeny embert. Legismertebb és a legutóbbi időkig jó pár-szor megénekelt csínye a csökmei, amikor is – Urunk Jézus Krisztus 1789. évében – a biharvármegyei Csökmő község lakóival meghúzatta a sárkányt.

A pernahajder elhitette a pénzre éhes néppel, hogy valami fertelmes állat (nevezetesen: sárkánykígyó) a csökmei határbeli rétben tenger kincset őriz, s ha elrángatják a liktól, valami módon legyőzik, övék az arany marha! Az emberek (legalább kétszer) neki is gyürkőznek, ám mire kiderül, hogy csak valami ficfához igazította égetnivaló cimboránk a sárkányhúzó kötél boldogabbik végét – Szűcs Sándor a népi hagyományban Lúdas Matyi mellett leli CSUBA FERKÉT – a gézengúz (a rászédett csökmei és környékbéli nép pénzével) már elillant. Elszellett, hogy másutt folytassa áldásos, a megye által többször tömlöccel és bottal jutalmazott tevékenységét.

Az épületes históriát már a következő években (a kutatás szerint a XVIII. század végén, vagy a XIX. század elején) megénekelte Szívós János berekböszörményi jegyző, a debreceni kollégium nem régi pennaforogató deákja. A költői ihlet azóta is oly erős, hogy 1994-ben Békéscsabán egy népi versíró is tollára tűzte a nem mindennapi esetet (melyet csökmei ismerőseitől hallott, hogy azonnal költésre ingerelje). Közben sem telt fő-

lőslegesen az idő: az eredeti históriás éneknek több változata járt kézről kézre országunk szívében, a Nagy Magyar Alföldön (a szakirodalom ezekből többet közreadott), 1842-ben könyv alakban jelent meg Döme Gergely ceglédi birtokos Csuba Ferke csökmei sárkányhúzását földolgozó bohózata, melyet Pest–Budán sikerrel mutattak be. Századunkban több irodalmi műben is megjelenik Csuba és a sárkányrácigálás, Illyés Gyula pedig a halála előtti években tervezett mesejátékot írni a békésvármegyei színi társulatnak Csubáról és az ő csökmei csuda dolgairól.

A Csuba-darab végén nyakamba szakadó *vasfirhanggal* – többek örömére – búcsúzom a kisregeírástól?

Elválík!

Egy aradira, a Szalbekiratosról szégyene miatt Aradra menekülő, az épp akasztató Haynau kezére ráütő, a mindennapi hóhérlás nagymesterének szerepét betöltő – bresciai hiénából aradi mészárosná lett – tábornokot ily módon több mint kikoszarozó leányanyának, a polgármester cselédjének a drámájára még fáj a fogam... (Persze ha szomorújáték, tán nem is itt kötünk majd ki vele!)

Üsse kő? Álljunk elébe?

Ej regő regény

Akar a rege. A regény.

Reg.

Regöl.

Regös.

Reggel, délben, este.

Álmodban tán mégsem.

Elsőre Jeruzsálemban.

– Végre irodalom! – szakadt ki jókora népi perverzítással vert sógoromból, amikor belenézett az elsőként írt, másodjára megjelent (próba)regényembe. FÖNN A JERUZSÁLEMHEGYEN, pedig amúgy elég zaftos. (S csak a veszprémiek tudják, hova való.)

Az első oldalán rögvest a Nagy Magyar Kupak Központba elkalauzoló (Csabán szerzett, bakonyi–balatoni tárgyú) regénykísérletemre az akkor épp fejevári – Péntek azt találta mondani, hogy erről a világról rajtam kívül senki sem írt karrierregényt. (A Kádár-korszak kapaszkodó népi értelmiségének, a munkásfiúból tanulás, ezer megalkuvás és tenger küszködés árán vezérigazgatóvá emelkedő – valóban népmesei hősnek is beillő – Tányérnyaló cimboránk bandájának sikereiről s bukásáról.) Mentségként említhette, mert hogy magam eléggé lekezeltem a magas írói társaságban e zsöngémet.

– Nagyon tetszett a Magyar Krisztus, rólunk szól, parasztokról. Kértem a könyvtárosnőt, adjon még nekem Sarusikönyvet! Amikor ez megjelent, a kezembe nyomta. Na, mondom, az előbb Magyar Krisztus, most meg Fenn a Jeruzsálem-hegyen... Este otthon elővettem, kezdeném olvasni. Kinyitom az első oldalon és mit ad Isten... Azt hiszem, rosszul látok. Apjuk, hozd csak ide azt a másik szemüveget, mert ez vacakol! Kicseréltem a szemüveget, de csak ugyanazt olva-

som! – meséli pápaszemét forgatva, nagy nevetést kiváltva, egy téesz-nyugdijas parasztasszony a sarkadkeresztúri könyvheti találkozón.

Hogy mindjárt az elején a lovak közé csapjak, azzal kezdtem első regényem, hogy „Kupakoljunk, kicsikém!”

– Tudom, mire gondolt Misa bátya! – huncutkodik szégyenlősen kiskorú iratosi unokahúgom, hogy én meg majd elsüllyedjek szégyenletemben.

Plébánosom, aki könyvkereskedést nyitott és fölvásárolta igen olcsón a nagykereskedéstől a regény valamennyi eladatlan példányát, azt javasolja, vegyem meg tőle őket ugyanazon az áron, mert ő nem tudta, hogy arról szól, amiről. Pláne ahogy kezdi... Mert restelli, hogy ott díszelegnek az üzletében. Ellenben Körmendi Karcagon jót nevet és elismerően leszögezi:

– Ennél csiklandósabban regényt még nem kezdtek!

Érettségire készülő fiam mesélte, mit mondott neki egy diáklány a szombat esti buliban. Amikor megtudta a nevét, megkérdezte tőle, hogy rokona-e az író Sarusi. Hogyne, az apám. A regény – tán épp az első mondata, mert nem biztos, hogy tovább jutott – láthatóan alaposan fölkelte az érdeklődést a szerző iránt.

– Szívesen megismerkednék vele!

Az tette volna be a kaput.

A nagylány osztálya ballagásra nem a jeruzsálemhegyi regémet kapta ajándékba (a szülői munkaközösségtől?)

Szívesen megigazítanám s megtoldanám mindazzal, ami azóta (a kommunizmus kiszenvetésével) hősömmel történt! De hogy az olvasóim közül melyiknek tetszene, nem tudom; kegyeik keresése helyett – megmondom őszintén – megint nem csaphatnék a lovak közé, legföljebb az ostorral. Mert a toll most sem hatolhatna igazán mélyre: ezt a világot mégsem ismerem igazán!

Lehetek magam is „népi véna”, barátaim, ismerőseim közt akadhat néhány Tányérnyalóhoz hasonló alak, hallhattam jó pár történetet róluk, mégsem ismerem őket! Csak a felszínt látom, a mélybe nem hatolhatok.

Elkezdene a gyermekkori pajtásom regélni, hogyan mentette át a saját nevére a fél állami vállalatot, s már abba is hagyta.

– Na, szevasz, Mihály!

Korai halála után tudom meg, hogy együttműködött az állambiztonságiakkal. Hogy árulhatta volna el, hogy s mint (kényszerült rá).

Nem és nem, nem engedik közel magukhoz még a hasonzorút sem, ha az (véltetően) nem ártotta bele magát ilyen dolgokba; aki ráadásul tollforgató!

Elég nagy kár.

Embörének.

A MAGYAR KRISZTUSról, utólag szólván.

– Hazagyüttél?

Hogy ne értem volna haza, amikor Kisiratosra eljutottam!?!... Oda, ahol a családom nagyobbik része ma is él, ahol apám született s nevelkedett, ahonnan annyi mesét hozott nekünk s ahova (haza!) azonnal vitt, ahogy az önkény engedte... Évről évre, hogy hazaszokjunk.

Kelet-Csanádban, Aradban merítkezhettem meg a legszabadabban a legtisztább világban, melyet ismerhetek, amely az enyém lehet.

Az a gyanúm, a Magyar Krisztussal az lett.

E regémhez anyagot gyűjtve, e regémet élve, álmodva, írva hazaértem.

Miközben a Körös-parton s a Bakonyban is otthon vagyok!

(Hogy utóbb mégis arra a magadban föltett kérdésre,

hogy hol vagy leginkább otthon, Csaba jusson elsőre eszedbe.) (...A legtöbb álmod is odavisz.)

Aradi–csanádi magyar parasztregeánk... Miről utóbb annyi minden kiderült!

– Tűzbe vele!

„Krisztus” a máglyán...

Kend könyve a tűzben.

Aradon is keresték. Többen terjesztették. Hírét vitték.

– Csabán bukkantam rá, megvettem.

Áthozta, járt kézről kézre.

Más is becsempészte.

Vitték, mint a.

Úgy kezdődött, hogy a kiadónál, a Szépirodalminál két szerkesztő összeesküvése kellett a megjelentetéséhez! Mátis Livia volt a könyv szerkesztője, (ha jól értettük, a) superlektor pedig Ács Margit. (Egyik jobb szerkesztő, mint a másik...) Ha ők nem beszélnek össze, nem tévesztik meg a kiadó vezetését, természetesen nem kerül az olvasó kezébe 1986 könyvhetén a parasztregeánk. Ugyanis jelentésükben úgy tálalták munkánkat, hogy az erdélyi tárgyú nagyregény a fölszabadulással, 1944-gyel zárul. Azaz a hét fejezetből – hét nemzedék történetéből – az utóbbi kettőt letagadták. Mert hogy mit kezdett volna a tisztelt marxi és lenini művészeti szaklektorátus (meg csatolt részei) avval, hogy 1944-et követően mit nem követtek el a kedves dákáromán kommunisták az alájuk szorult magyarokkal. Az tette volna be a kaput... Nem hogy kiderüljön, milyen jellegű a magyartalanítás a nemzeti kommunista Nagyoláhországban.

Így aztán az Új Könyvek – elsőre – így is tálalta: az 1800-as évek elején kezdődik a falualapítással és szovjet vöröskatona

elvtársak bevonulásáig követi figyelemmel az aradi–csanádi családragény a táj magyar parasztnépének zökkenőkkel teli életútját. Miközben a könyvben valóságosan az 1980-as évek derekáig hatol a nagymagyar életbe a magát mesének (mások szerint irodalmi szövegnek) állító történet.

A két szerkesztő partizánakciójának köszönhetően teljes terjedelmében megjelenő regény szombathelyi nyomdában készült. Pestbudai hölgytámogatóim javaslatára érdeklődni kezdtem, hogy lehetne a nyomtatóktól az ottani munkálatok befejezésekor azonnal megszerezni pár példányt, hogy amikor rájönnek az illetékesek, hogy becsaptuk őket és elrendelik a bezúzását, már mentett helyen legyen az a néhány kötet. Hogy legalább ennyi megmaradjon belőle!

Előtte Veszprémben járva íróbarátunkat, Géczi Jánost meglátogatva előadtam neki – amit hallottak az épp társaságában lévők is –, mitől tartunk, s nem tudja-e, a vasi megyeszékhelyen kihez fordulhatunk, segítsen... Mondta a nyomdaigazgató nevét, úgyhogy akár neki is vághattam volna a bezúzást megelőző nyomdász-becserkészésnek. Valamiért lemondtam róla; szerencsémre? Mert így a könyv napvilágot látott. Sőt, kereskedőt, s nekik köszönve olvasót, sőt, műítészt is.

Hogy milyen bajba kerültem veszprémi kotyogásommal, harminc évvel később derült ki. A 2000-as években nekiláttam Kopóirat című III/III-as regényemnek, s az állambiztonsági levéltárban ráakadtam arra az ügynöki jelentésre, amely épp ezt a beszélgetésünket rögzítette – továbbította a lényegét (épp azt, ami minket izgatott) a fölsőbb szerveknek. Hogy intézkedjenek. Ha jónak látják! Mert nem tartották fontosnak. Mit ugrál ez a veszprémi (?) – ha tudják: tiszántúli – firkász... Majd becsapja szerkesztői közreműködésével az egész aczéli szervezet!!!

Hogy hihették volna.

Mi sem. Hogy mégis.

...Mert végül nagyon is tisztában voltak a könyvvizsgálók munkácskánk lényegével? S olybá vehették, Ceaușescu és bandája nem érdemel védelmet, üsse csak őket az a viharsarki fattyú?

Ki tudja.

Ki, ki; nem mi.

Az a spion sem, aki mellettünk ült, és fejben rögzítette a tőlünk hallottakat, hogy távozván azonnal tollat ragadjon, s jelentse gazdáinak, mi gyanúsat hallott (Géczinél Sarusitól).

Pár évtizeddel később könyvét nekem ajánlva szinte bocsánatot kér... Mert hogy ő akkor honnét tudta volna?!

Honnét, honnét. Mi honnét tudtuk?

Mindamellett nem az általam elképzelt borítóval jelent meg a regény. Én Szervátiusz Tibor Kolozsvári Krisztus című szobráról készült fényképpel borítottam volna be a könyvet, ezt a kiadó nem vállalta, helyette Szántó Piroska valóban gyönyörű rajza került a címlapra, amelyen út menti kereszten megcsónkítva csüngő Krisztus látható.

Ha újra megjelenne, csak újra elővenném az eredeti tervemet... Szervátiuszal. (A történekről hírt adtam a regényről írottakat tartalmazó, Embörének címmel 2021-ben megjelenő Corvinka-kötetben.)

Az Új Írásnál Gáll István némileg csodálkozva jegyezte meg:

– Ha egyszer megtaláltad a hangodat, miért váltasz?

Mármint hogy a csabai Szajna-beszélyek után előállni evvel az egész más hangütéssel, más világgal...

Mert nem ismert igazán. Honnan tudta volna – akkor, a pályám elején –, hogy nálam... (majdnem) ahány könyv, annyi hang? Mivel ismételni az Istennek sem lennék hajlandó. Az az üzletemberek modora.

– Bejött? Akkor folytatom – mert az hozza a pénzt.

De nem ám. Mifelénk más kihívás vonzza az embert.

Könyvről könyvre: új vizekre vágyva. Más ember bőrébe bújni. Más világba merülni. Másik korba.

Körmendi Lajos értett ebben is a legjobban. Egyszer azt merte leírni: Miska próteuszi alkat.

Igen, mert.

Kipróbálni magad.

A többi? Merő unalom?

Így aztán: ahány könyv, annyi nóta.

– De hát akkor ez Guinness világcsúcs! – hallom; csak nincs az a pénz, hogy bejegyeztessenem.

...Nem az üzletembereké! Minden valamirevaló író ezt tette, nálunk is Jókaitól Gionig... Ahogy a faluvégi fűzfapoéta is: ha egyszer rátalál a hangjára, azon muzsikál tovább!

– Emiatt kerültél hátrányba... olvasónál, műítésznél. Ha valami megtetszett nekik egyik könyvedben, a következőben is azt várták! Hogy mást kaptak, csalódottan tették le?...

Miska, Miska, Kurta Miska!

Azért ez mégis sok.

– Sógor elolvasta, mindent aláhúzott, amiről úgy érezte, hogy róla írtad, és ideállított nénédhez a Kekecsre. Nagyon kiabált, hogy a falu előtt megszégyenítetted, és hogy mindezt csakis anyósoméktől hallhattad, ők árulkodtak a családjáról, mert a testvére is magára vette, hogy az ő nevére keresztelted sógort... Meg hogy még a saját unokahúgod is kiírtad, miket művelt Aradon! Az uram hallgatott, nénéd aztán jól nekiment, hogy amíg nagyfiú volt, a tájékunkra sem jött, most meg hogy lejjebb adta, hirtelen eszébe jut a rokonság?... Ha az ennyit ér, takarodjon! Persze cifrában mondta! Én odavetettem: Tudja-e, sógor, hogy Misi az uramat, az édes unokatestvérét is ugyanúgy kiírta?! Hogy remorkával hordta haza a kollektívából a kukoricát?... Mit

kapott volna érte. Elbámult, tényleg, mutasd, hol írta... S való, benne van... Hogy így összever, úgy, ha találkoztok! Bement a rendőrhöz is, de az leintette, nem szabad, a végén még neki lesz belőle baja. Hazament és mérgében szétépte a könyved, bevágta a kályhába! Húgodé volt, attól kérte kölcsön.

Mondhatja kend:

– Nem róla írtam.

– Mondod tő, ő mög azt mongya, hogy rúla!

Akinek nem inge.

– Ez az, de ő magára vötte!

Más Magyar Krisztus meg (abban a faluban, amely – nem teljesen ok nélkül, bár Nagyfalu nem Kisiratos – úgy veszi, róla írtad a könyvet) egy nyugalmazott tanár tudomása szerint kartársa atyjának a jóvoltából vettetett tűzbe.

– Amikor Illyés Gyula megírta az igazságot Erdélyről, betiltották a könyveit: valamennyi könyvét ki kellett dobni a könyvtárból! Ha maradt egy, nyomozni kezdtek utána. Így jártunk a te könyveddel is. Valaki a kocsmában elárulta, hogy olvasta, azonnal házkutatást tartottak nála. Keresték, de nem találták a könyvedet, mert közben visszaadta annak, akitől kapta. Annak aztán megijedt az apja, és féltve a fiát, elégette.

– Tudjuk, hogy ki árulta el – vélekszik 1990-ben a rokonság (hogy a könyv 1986-os megjelenése óta először hazamehetett az író, aki nekik sem mondta meg, mert hogy addigra megtudta, ki mulatott, „Krisztus”-ából citálva, a szalbekiratosi Csárdában.

Nagyon jól tudják. (Tudták akkor; hogy mára elfeledjék...)

Minek híre eljutott a táj maradék magyarságához is.

Akkor, még a múlt század végén.

Budapesten 1986-ban megjelent a Magyar Krisztus című regény, amely a környék népéről szól. A faluban a hatóság házkutatást rendez annál a tanárnál, aki a nyilvánosság előtt szó-

bahozza. A kötet több példányát tűzbe vetik tulajdonosaik, nehogy őket is elővegye a román kommunista politikai rendőrség.

2003-ban kérdi egy akkori vezető (nevezzük nevén, a korábbi tsz-elnök, Szanda Antal):

– Mi volt abban? Annyira keresték.

Tűvé tette érte a falut a szeku.

– Az 1980-as években nem csak a Magyar Krisztussal volt baj, Illyés Gyula összes könyvét ki kellett venni a községi és az iskolai könyvtárból is – emlékezik Benedek Sándor tanár bácsi.

Réhon Józseftől olvastuk (Sarusiról).

– Amikor addigi világát már szűknek érzi, elindítja „Nagyfalu” felé a dohánykertész zselléreket, s jó másfél századon át kíséri figyelemmel, írói munkájával sorsuk alakulását. Megszületik a Magyar Krisztus. Olyan időben érkezik meg ez a könyv Aradra, Kisiratosra – ma sem tudni, hogyan –, amikor azt az olvasóknál csak az állambiztonságiak keresték kinttartóbban.

Almási Béla, a falu mindenes körorvosa árulta el Sarusinak (ő meg nekünk).

– Znorovszky Attila hozta át Csabáról a könyvedet. A szüleim eltüntették. – Apja, vagy anyja bedobta a kemencébe, fétettek. – A második példányt te hoztad az 1990-es évek elején, valaki elkérte, nem adta vissza. A harmadikat is tőled kaptam – a 2000-es évek elején –, valaki ezt is ellopta.

„Magyar Krisztus” a kemence tüzeiben...

Znorovszky később, az 1980-as évek végén, amikor áttelepült, járt Csabán Sarusinál, aki sajnos nem tudott rajta segíteni. (Attila rövidesen végzett magával.)

Benedek Sándor tanár, művelődési ház igazgató–könyvtáros regéli 1996-ban:

– Almási Vince apja égette el a Magyar Krisztust, nehogy megtalálják a fiánál! Valamelyik tanár a kocsmában elszólta magát, és a rendőrök keresték a könyvet. Nála nem találták, Almási Vince (iskola)igazgatónál volt, mire az apja, féltve a fiát, betüzelte.

Aradon az 1990-es évekbeli Arad–Gyula baráti találkozó alkalmával fölhívta magához Sarusit egy magyartanár, ajánlja neki a Magyar Krisztust. Az előzéklap és a belső címlap eltűnt, tán a mindig új tulajdonos tépte ki őket, ne maradjon nyoma, hogy eredetileg másé volt, másnak ajánlotta. Eszerint ez a példány már Sarusi harmadik beírásától lett terhes!

1996-ban regélik Kisiratoson.

– Püspök György iskolaigazgató, már nyugdíjas, a Templom utcában a Plébániával szemben laktak – ő jelentette föl szomszédját, Gagy György matektanárt, hogy mit olvas. A Magyar Krisztust. Beszélhetett róla a kocsmában?... Szentpálon orosz tanár volt (Püspök?)... Ma is iszik (...melyik?..)

Almási Vince emlékezik Sarusinak kürtösi házában 2007-ben, Úrnapján.

– Csabán megvettem a könyvet, itthon a tantestületben említettem, hogy milyen könyv jelent meg rólunk. Valamelyik kartárs a kocsmában elszólta magát. A szeku behívatott Kürtösre. Faggattak, tagadtam, hogy tudnék a könyvedről. Megígértették velem, hogy szólok, ha megtudom, kinél van. Hazaérve bevágtam magam a kocsiba, irány Majláth, anyáméknál hagytam, legyen náluk. Amikor megjött a rendszerváltás, kerestem, nem találták. Haláluk után eladtuk a majláthi házat, amikor kipakoltuk, sem került elő.

– Lehet, hogy bekerült a kemencébe. Apám, anyám félt-hetett.

Majláthfalván.

Negyed századdal később egy asszony (Falkus Juci néni) azért megy el a kisiratosi könyvbemutatóra, hogy lássa, ki az a Sarusi Mihály. Mert a Magyar Krisztus miatt őt is nyaggatták.

Az iskolában tanítók közül Gagyi meg Almási tanár bácsinál volt meg az aradi magyar paraszt családregény, a Magyar Krisztus, amely lassan 40 éve jelent meg. (A faluban még bizonyosan Almási doktornál, az ő példánya is kelte korán tűzre vettetett.) Gagyi a kocsmában emlegette a könyvet, mit nem olvasott a faluról, egy Sarusi nevű csabai írótól, akinek a rokonsága itt él?!

Ez 1987-ben, egy évvel a megjelenés után volt, magyarázza a polgármester (akkoriban iskolaigazgató tanár), Almási Vince.

Valaki megvitte a híret a szekus illetékesnek, hogy az eljárást – kend ellen – lefolytathassák.

– Érdeemes volna kikérned a szekuritáté anyagából a rólad szóló jelentéseket! – biztatja kendet e lehetetlenségre Fekete-Körös-völgy-járó Szabó Jani barátunk (Martfűről).

(Kértük a bucarestiektől, de nem válaszoltak.)

Arra lettek volna kíváncsiak az eredeti román komonizmus kürtösi politikai rendőrei, hogy hány tanárnál látták a kend könyvét.

Tűvé tették érte a falut?

Érezte kend, egyhamar nem teheti a lábát Erdély szent földjére! (Hogy 1986 tavasza után csak 1989 végén merészkedjék ezt megtenni.) Mit kapott volna...

– A dózecsecsincs van még?!

Hogy tudhattak volna ők bármit is: kendről?!

...Szemrevételezte kendőt (a 2014-es falunapi könyvbemutatón), majd szó nélkül távozott. Anélkül, hogy ráköszönt volna. Szerencsére másnak csak elkotyogta, mit keresett itt. Ott, a könyvbemutatón a tegnapi iskolaszolga.

Berendelték Kürtösre a kisiratosi magyar tanoda két takarítónőjét is. Kerékpárral hajtottak át. A szekusok faggatták őket, de nem tudtak semmit (kendről, illetve a könyvről). Szöröncsére! Az eredeti román komonizmus kürtösi politikai csendőrei – jutalmul – hazavitték őket takszijukkal Kisiratosra.

Hogy kutyagolhassanak vissza Kürtösre a bicajukért.

– Ú vót az?

Ú; ki, ha nem.

Nem a könyvre; kendre volt kíváncsi.

A „könyv”...

Az élet.

Életünk.

Az *Ermbörének* címet Berkes Erzsébet javasolta (volna) az ÉS-ben.

– A Hitel ajánlotta – közli velem a Magyar Krisztus német fordítására készülő némethoni hölgy a frankfurti magyar kiállítás előtt jó esztendővel.

A Hitel, azaz (nyilván) Nagy Gazsi. Hogy avval rukkoljon ki a német könyvkiadás a világkiállítás magyar főszereplésére! 1999-ben.

Elerre, elarra...

– A kiadó nem vállalja a kötet (és a szerző) bevezetését a német piacra.

Sokba kerültünk volna.

Nem úgy, mint.

Oláh Jancsi a Magyar Naplónál jelentetné meg újra, nem kap rá támogatást.

A MEK viszont, villanykönyvként, közben rég föltette a világhálóra.

2021-ben az aradi magyar rádióban megszólaltatták Vajda Noémit, a Székelyföldről közénk elszármazott, Kisiratoson élő író. Arra a kérdésre válaszolva, hogy most éppen mit olvas, a Magyar Krisztust is említette. Elmondta: Sarusi a vele egykor általa készített interjúban arról beszélt, Ivo Andrić Híd a Drinán című regénye olvasásakor jutott eszébe, hogy ő meg a falujáról, Iratosról fog regényt írni. Neki a Magyar Krisztust olvasva Bölön jutott eszébe.

Vajda sepsiszentgyörgyi, de a család Bölönhöz, e székely faluhoz is köti, a jelek szerint igen szorosán.

Višegrad>Iratos>Bölön? (Drina, Csík-ér, Bölön-pataka...) Bődületes! Adjuk kézről kézre.

Mit is?

Mit, mit.

Kazlaink.

Jól néztünk volna ki! – ijedt meg az önkényuralom vége felé Károly bátyám, amikor azzal ugrasztottam: ha tudom, hogy itt lakik (Pest környékén) a Duna-parton, hazafelé menekülve benéztem volna hozzá, amikor 1965 tavaszán megszöktem a seregből.

Valóban elég jól néztünk volna ki! Ő éppen hogy kibújt a KAZALból, melybe én akkor húzódtam (a kaszárnnyából meglépve éjszakánként hova bújhattam volna, hogy meg ne fagyjak?), s nyilván hemzsegték körötte a besúgók. Az hiányzott volna – neki. Lehet, nekem is befellegzik.

Ötvenhatos regémet elsőnek Endrődön mutathattam be. Hú-

szan biztos nem voltak a könyvesházban. Ezért lepett meg, amikor legközelebb arra jártam, a könyvtáros öröme: a Kazalt ronggyá olvassák az emberek (a könyvesházból kölcsönözhető példányt)! Igaz, a bemutatón résztvevők legtöbbje vett a könyvből.

Viszik, adják egymás kezébe, ajánlja egyik a másiknak, paraszt a parasztjának. (Hogy bár az Új Magyarországnak köszönhetően százezer példányban jelent meg, műítesz egy sort le ne írjon róla.)

Lám, már megint: olvas a paraszt! Ha róla szól a rege s nem a regélő lelki (és nemi, és nyálváladéki, és egyéb magán-) életéről. A Kazlat róluk írtam, nem magamra, mi több, ők írták, írták velem. Ezt csak azért mondom, hogy világos legyen, jól tudom: ha valakinek tetszik, nem az én érdemem, e ma is a sárga és barna és fekete földbe ragadt népé. Nem csak az olvasás, az írás, a rege is!

Tán ezt vették észre. („Szakmabeli” az istennek sem!)

Véletlen akadtak rá, hisz máshol e könyvről nem kérdeztek meg, máshol egy fia sor meg nem jelent róla a volt szocialista s a mai szocialista és nem szocialista (napi, heti, havi, esztendei) sajtóban és széptani szakkiadványban – nem kizárt, azért, mert polgári napilap közölte folytatásokban (tán, hogy ezzel köszöntse azt a csodálatos pillanatot, amikor az utolsó szovjet szoldát is elhagyja Szent-Magyarországot?!).

Kazlam később írtam, mint az Eszterberkét, mégis hamarabb jelent meg: abban a pillanatban, ahogy megszületett! Egyetlen művem, amely írásakor (megírásának a végén...) összhangba kerültem a környezetemmel; kivételesen most nem előztem meg senkit, s nem is kullogtam más után.

Akár boldog is lehettem volna.

Szinte az is lehetek.

Visszhangnak elég Endrőd.

Nagy Gáspár (...) a Magyar Krisztus mellett a Kazal

németre fordítását javasolta a dajcsoknak az 1999-es frankfurti könyvvásárra. E kezdeményezés ugyanúgy járt, mint a másik.

Lelkünk rajta

Eszterem Berke...

Regémé, természetesen, melyhez 1983-tól gyűjtöttem az adalékokat, s amely 1987-ben állt össze bennem.

Hogyne, a képzelet...

A Nagy Magyar Alföld, azon belül is elsősorban szűkebb hazám, a Békés, Bihar, Zaránd, Arad és Csanád vármegyék alkotta táj (a Körösköz és a Körös–Maros-köze) népének valahai s mai életét kutatva kerültek kezembe szebbnél szebb mondák, amelyek a török hódoltság világát idézik. Olyan népmondák Szalontáról, Dobozról és Sarkadról, amelyekből megismerheti az ember az 1500–1600-as évek békési–bihari magyarságának kínlódását, élet-halál harcát s (kényszerű?) hitét, hogy élhet a nyakunkon török, tatár, német, rác, oláh és muszka horda (mindegyikből került épp elég abban a magyar-ölő másfél században Vég-Gyula táján és persze szerte a hazában), érdemes megmaradni annak, aminek édesanyánk szült s nevelt. Igen, magyarnak és kereszténynek–keresztyénnek.

Óriási élmény volt olvasni a jó száz évvel ezelőtt kiadott népmondagyűjtéseket! A körösközi népköltés a magyarság és a törökség párviadaláról sok apró részlettel is szolgál, hogyan élt az ember s az asszony, a gyermek és a hadfi, a táltos kanász és a török basa. Mindezt hitelesítette a mondák világába merülést követő kutatás, a történeti és néprajzi munkák tanulmányozása. Egyvalamiről azonban csak a nép tud hitelesen szólni: az elődök lelkületéről, a maga hőseiről.

Előbb Veres Sámson (dobozi törökverő táltos kanász és bíró) meg Eszter véres szerelmi története nyűgözött le, Sámson fiatalabb bajtársának, Csavarga Miskának a históriájára később

akadtam. Hogy mennyire valós alakok ők és regénybeli társaik? Még a nevüket sem változtattam meg, a mondákba foglalt történeteken sem nagyon alakítottam. Könnyen megtehettem, mert ahány falu, annyiféleképpen szól a mese Sámson és Csavarga egy-egy hőstettéről; a regénybeli mindebből áll össze.

A népi hitelesség így, gondolom, egyértelmű. Hogy mit szólhat mindehhez például a történész? Ha – mondjuk – előveszi Bethlen Gábor levelesládáját, megleli benne azt, amelyben az erdélyi fejedelem a portánál mentegetőzik: nem az ő emberei, hanem a németbérenc és ebadta partiumi hajdúk ölték meg a gyulai béget! Nem hiszem, hogy a doboziak olvasták volna Gábris urunk Konstantinápolyba küldött levelét, mondáikban viszont ott a törökön esett csúfság pontos (amannál jóval részletesebb) leírása!

Bizony, a nép többet tud saját magáról, egykori magamagáról is, mint az urai – akkor s utóbb együttvéve.

...meg a szabadság.

Minél jobban belemerültem a mondák világába és a korszakba, annál világosabb lett, milyen lehetőségeket rejt e csodálatos történet. A mondák megráztak, meséjük lenyűgözött, a nép föltétlen szabadságvágya(!), mely e népi epika minden mondatából süt, letepert! Hogy ne szédített volna meg e dobozi–sarkadi–szalontai–gyulai élet, amikor a magam, a magunk 1970–1980-as évekbeli kérdéseire kínált választ? Melyik gondolkodó magyar embert nem foglalkoztatta 1983 táján, amikor e regény írásába fogtam, hogy vajon meddig lehet kibírni a megszállást, az önkényt, s hogy mit lehet tenni az elnyomás ellen? Sokunk előtt akkortájt bukott meg véglegesen a világméretű marxi és lenini kísérlet, akkoriban kerestük az ellenállás lehetőségeit.

Túl sok nem volt, a magamfajta (akinek a vérében van e

mondák, egyáltalán, a népi bölcsesség ismerete nélkül is a fejjel a falnak szaladás elutasítása) mindenesetre annyira vállalkozhatott: fűrészelve a fát – lehetőleg föltűnés nélkül, szép csöndben – a kolhozállam alatt. Éppen hogy Sámson táltos, még inkább a csavaros eszű hajdú, Varga Miska módjára! Mert amire ők tanítják vagy négyszáz esztendeje az alföldi magyart: ha lehet, erővel, ha nem bírjuk, hát furfanggal győzzük a nyelvünket és hitünket, házunkat és hazánkat, kenyerünket és feleségünket, gyermekünket és tisztességünket elvenni akarók rohamát. S hogy e nép állta a törökjárást százötven éven át, mit nyavalygunk mi alig félszázados szovjetjárás után, igaz, annak (1983-ban) végét nem látva?!

...igaz, Arany.

*Onnan a végházak ostora és réme
Jó Varga Mihály is hányszor aláméne,
Kinek a nevével immár török asszony
Csecsemőt ijesztget vala, hogy hallgasson;
Ablakon azt mondják így szokta kidugni:
„Kapt el, Varga Mihály! nesze, iste bundi!”
Megesett, hogy Mihály odakünn hallgatta,
S jó lova nyergébe sebesen fölkapta.*

Szóval hogyan s miként, nem tudom, mindenesetre ez a példa tán bizonyítja, hogy nem véletlen ragadja meg az ember képzeletét a csavargó és csavaros eszű Varga Mihály uram (s társainak) istóriája. Ki elbeszélő költeményében emlegeti, ki pedig regénye főhősének választja. (Arany János az előbbi emlegetésén túl elbeszélő költeményt tervezett Csavarga Miskáról...)

I. Miklós, minden oroszok cárja jó másfél századdal ezelőtt

arról beszélt, hogy „külföldről az ismert régi rothadó bűz” érződik, így nyugodtan írhattam még korábbi történetembe, hogy „rothad Frengisztán”, azaz Európa... Utalván egy még 1983-ban is emlegetett, némi agyalágyulásra utaló megállapításra, miszerint „rothad a kapitalizmus”. A történész följegyezte, így megismerhettem, hogy „beindítsa a képzeletemet”... (Leírjam azt, amit a saját koromról nem lehetett.) A határtalan, életkortól, nemtől s felekezettől független és örök emberi butaság hangja ez, mely ha a hatalomé, jaj nekünk.

Ha már Arany Toldijára hivatkoztam, megemlítem még, hogy más írókat is foglalkoztatott az ESZTERBERKÉ-ben megörökített világ. Nuszbec (Székely) Sándor a XIX–XX. századfordulón adta ki Sámson című elbeszélő költeményét (mint népregét), Péczely József pedig jó fél évszázada jelentette meg szintén Sámson című kisregényét. Mindkettőnek, Sámson mellett, Eszter, Csavarga s több más törökpáholó népfőszereplője.

Amikor készen lettem az Eszterberkével (1987-ben), a tizenkét éves Gergely fiam, beleolvastva a regénybe, a műfaját így határozta meg: néma regény... Mert hogy írásomban se párbeszéd, se semmi hasonló! Ami a legérdekesebb az egészben, hogy ilyen „néma regény” írásaim jó része.

Azért remélem, nem jár úgy velem, azaz írásaimmal az olvasó, mint néma gyermekkel az anyja!

Fekete, pláne Zaránd.

Százegy igaz történet a Köves-Körözs mentéről. Rege – a borítón Miklós János belényesi grafikus rajza. Megjelent Csabán a Tevan Kiadónak köszönhetően a FEKETE-ZARÁND.

Papok adtak kézről kézre. 1998-tól a 2002-es megjelenésig. Tenkétől Remetéig.

Remetén máig ő a lelkipásztor: Szigeti Ferenc.

Belényesben az időközben megboldogult Zsiskú János nagytiszteletű úr. Miklós János, nyugodjék békében, a rajzával járult hozzá, címlapra került. A megnyomorított ember... belényesi változata.

Várasfenesen az azóta nyugalomba vonuló Máthé László tartóztatott, maradjak még... S ha bármikor jövök... Rá másfél évtizeddel (2013-ban) a Fenesen tájházat, Györffy-otthont berendező váradi vállalkozó, Vura Ferenc lát bennünket vendégül. Március 15-i ünnepélyükön vagy százan vagyunk, utána danolni karikába állva éljük fölszabadultan magyarságunkat.

Belényesújlakon Boros István épp nem volt odahaza, de azért elboldogultunk. 2014-ben már ő fogadja a Fekete-Körös völgyében a Fekete-Zaránddal faluról falura zarándokló csabai–martfői–almádi csapatot.

Köröstárkány? A drága Szatmári Elemérrel és nemkülönben drága asszonyával... Szívükkel, szeretetükkel. Segítségükkel. Kisnyégerfalván a kurátoruk karol föl... Mesél, regél. Ott túl az ingóhídon. (Ha még megvan...)

Belényessonkolyos? Az időközben más gyülekezethez szegődő (hajadon) Földesy Márta Katalin tiszteletes asszony, aki nemrég került oda, amiben tud, segít.

Gyantán... Soós József tárja eléd, amit lehetséges.

Tenke a célállomás végig a kutatóútjaimon. Csabáról Tenkére megyek, ott tanyázom le, onnan indulok... tovább, keletre. Remetéig. Többnyire magam. Néha, örömmre, a lelkész, Berke Sándor apjával, idős Berke Sándorral. Aki, ha kell – a Körös bal partján fölfele haladva az erdei úton elénk mélyülő tóba frissen vágott botjával merül, mutatni, mehetek-e a kocsi-val... Igazi magyar honvéd! A tartása. Amilyen lehetett a háborúban. Amilyen akkor, 1998–2002-ben. Hogy azóta ő is elszenderüljön. A szívünkben megmaradva.

Kistenkén meg, amely katolikus – szemben a református Tenkével –, a plébános segít. Magával visz a görbediekhez egy vasárnapi szentmisére is... Moldvai csángómagyar származék. Giosuanu Lenárd atya... (Jankó szerint rátámadt a váradi főnökére, mert az rosszalotta, hogy családlátogatásra jár, emiatt neki többet adnak a hívek...)

Fekete-Körös völgy? Fekete-Zaránd... a Fehér- és Köves-Körös völgyének bányavárosai. Tenkétől Remetéig fölízgatja a magyarokat. Ahogy megjelentem, adtak kézről kézre. Mikor megjelenék, néma csönd. Hogy közjük méz, évekkal a könyvkiadás után, jönnek eléd... még annyi szeretettel. Köszönetükkel. Szívükkel. Szabad? Szabad szabadon szólni? Érezni? Megvallani? Bevallani? Hinni?

Maradjunk? – kérdik, mint évtizede az aradiak. Érdemes-e? Lehetséges, mégis? Akkor maradunk.

2009-ben kezdjük a sorozatot, Szabó Jani barátunk szervezi, szerkeszti, irányítja, vezeti az estet. Tenkén, a református paplak gyülekezeti termében. Hol úgy százan szorongunk.

Utóbb derül ki, mit kavart Hevesi körorvos Nagyzerind mellől.

Előtte való héten megjelentette a szalontai lapban Lármaforgató címmel a tenkei könyvbemutató beharangozása-ként a dolgot.

Előtte való hetekben a székelyek lármafát gyűjtöttak a maguk hegyeiben, hogy toborozzák a híveket a szabadsághoz.

Más sem kellett a román közbiztonság és megyebek állami felügyeletének! Előtte való nap meglátogatták a lelkész urat a lakában az illetékesek a maguk különítményével (nem tudni, erre nem terjedt ki a hírforrás figyelméből, hogy már ekkor vittek-e magukkal föcskendőt), hogy tűzvédelmi próbát tegye-

nek. Kibirja-é a ház a Sarusi-estet?! A Sarusi féle lármafa-gyújtogatást.

Elgondolható, hogy berezeltek egyesek.

– Sarusinak ne szóljatok!

Nem szóltak, így úgy zajlott le a viharos sikerű, nagyon izgalmas szembesülés író és írottak között, hogy a szerző és közönsége nem tudta, mi folyik a háttérben. Szoros felügyelet – ellenőrzés – alatt.

Lesz tűz, vagy mégsem.

Az hiányzana, nem a Fekete-Körös völgyének föllármázása. Mit ad Isten, gyújtogatás által.

Antanték berezelte? Kisantanték. Mitőlünk.

Kár volt.

Annyira azért.

Tán mégsem.

Hogy azt mondja az est szerkesztőjének egy négy gyermekes édesatya: most már biztosan magyar iskolába íratja a kicsinyeit.

...Majd (2015-ig) még hat est Biharban. Ez ügyben. Fekete-Zarándból kifolyólag. Valamennyiről majd ugyanennyi élmény idézhető volna.

Lenne.

Vala.

Szabó Jankó rendezi az estet. (Azóta ő is elnyugodott; Tenkén emléktáblát kapott.) Körös-völgyi ómagyar karénekként szólal meg a közönség. Az abból kiemelt pár olvasó. Fölolvassák a falujukkal történeteket. Azzal az ízes kiejtéssel, ahogy csak ők tudják. Mintha mind egy kicsit másképp beszélne. (Dél-)Bihari összhangzat.

Tűz, bennünk.

Belényessonkolyoson 2015. március 15-én délután a lelkeslak udvarán magyarázza egy idős férfiú, hogy s mint. Mit nem regélt volna nekünk, másfél évtizede, ha összefutunk! Hogy regéje valóban bekerüljön könyvünkbe.

– Majd a folytatásba!

Sem második kiadás, amit rendre sürgetnek a fekete-körös-völgyiek, sem annak javított, bővített változatába nem; ám ide miért ne?!

– Két magyar fiú fölment a román templom tornyába, onnan nézték a közeledő román és szovjet csapatokat. Itt, a magyar templom közelében egy udvarról meg két helyi román lőtte a Pontoskőn lévő magyar honvédokat! Azok onnan belátanak az udvarunkba, de nem találták el őket, azok csak lőtték a magyarokat, lőtték! A két magyar fiút meg észrevették az oroszok, ők meg a román templomtornyot kezdték lőni; a fiúk lejjebb jöttek, hogy ne látszódjanak.

Pantaskú, pontosít Jankó barátunk.

– A két románt a magyarok végül elhallgattatták.

Az öreg hív, jöjtek hozzájuk, legközelebb leülünk és lediktál nekem egy újabb könyvet a Belényes környéki magyar világról. És danolni kezd, jóféle borral kínál bennünket...

Hozzá valóban érdemes lenne visszajönni.

Hozzá?

A bitang rossz, kocsikeréktörő utakon gyakran eszembe jut, Miska, minek jöttél ide? Amikor aztán megérkezz valahová, annyi szeretet kapj, hogy nem győzöd viszonzni (már ha tudod, ahogy). Hogy azt mondd, ezért jöttél ide. Biza érdemes volt.

Egy-egy gyülekezet fele jön el az irodalmi estünkre. 2014-ben Újlakon a 350 magyarból 250 volt ott.

Tiszta, szép magyar beszédjük. Gyönyörű gyermekeik. A tanítónő – óvónő? – büszke pillantása, hogy ők erre képesek!

Újlakon húsz kamaszfiú, südőőány, ugyanennyi apróság feszít ünneplőben, szaval, énekel, szerepel, szól... magyarul! A közönség figyelme; szeretet; érdeklődése.

Azt mondják, nem érdeklő a magyart az irodalom. A saját (a honi és kortársi) különősképp nem. Hogy itt, Biharban, akár a csanádi Iratoson, a békési Csabán, a veszprémi Almádiban (...) nem egyszer ugyanezt érezd. Hogy ha róluk szólsz, ha nekik írsz, az érdeklőben emeled föl a szavad, igenis figyelnek rád! Köszönik, hálásak, ölelnek. Ha másképp nem, a pillantásukkal.

Tenkefürdő, Az el nem sodort falu (a száz évvel ezelőtt magyar kismezőváros Tenke) szélén. Tavaszelő hava javán... zárva. „Magánterület, belépni tilos!” Persze, (dák nem látta) dákul. Favázas tornyú főépületén három zászló, az európai föltekerevedve, az amerikai félig, a román szabadon lóg (a semmi-be).

„Borneó és Celebesz, / Magyar volt és magyar lesz!”

2015-ben a nem régi magyar többségből 15 százalékra futja?

Könyves estek, könyvek nélkül. Mert hogy a Fekete-Zarándból mutatóban sincs már. Pedig ezt mutatjuk be: újra (immár negyedjére) Tenkén. Ahol előszörre (2009-ben) ómagyar dalkör zengette a rege húrján az 1919-es és az 1944-es véres történeteket. Tárkány, Nyégerfalva, Remete, Gyanta, Bélfenyér, Újlak... Az egy-egy helységben megesett rémségekről szóló részt az adott faluból való olvasta föl, s együtt akár regősök dalárdája zengette a völgyi nótát. Élni, halni... Megmaradni. Hogy utána, mint a továbbiakban is, újra s újra fölmerüljön, mi a teendő, ha a gyilkos a szomszédban lakik.

– Lenint kellett volna megkérdezni!

Sto éto kotkodács.

Másodjára szilágysomlyói citerások húzták a regös talpa alá valót. Harmadjára Meleg Vilmos előadásához kunszentmártoni nyenyérés nyekeregtette kintornáját. Majd Várasfenes, ahol a végén a férfiak kart karba öltve fakadtak dala, s zengett... bele az éccakába (itt is, ugyanaz, az embörének). Váradon a kálvinista könyvesboltban is Fekete-Zaránd nélkül vártuk az érdeklődőket, '14-ben Újlak, majd újra... Hogy az imár negyedik tenkei est után Belényessonkolyos és Körösjánosfalva várjon tiszta szívvel bennünket.

– Itt még magyarországiak nem voltak!

Itt nem. Ott.

Ám mi. Úti kalauzunkkal, Vágner Szabó Jankóval, meg a Kerepeczki Nóra vezette csabai színi tanodásokkal.

Átlag száz magyar dél-bihari összejöveteleinken. A 10 irodalmi estnek és könyvbemutatónak összesen majdnem ezer vendége volt. A Fekete-Körös-völgy magyarsága úgy 5000 lélek.

Helységek, szereplő személyek neve... elírva, átírva, eltüntetve. Hogy ne bántódhasson meg senki (ártatlan), ne támadhasson rám (furkósbottal, ügyészséggel, vérbíróval a bűnös)...

– És mit csináljon az ember, ha a szomszédban él a gyilkos, és a gyereke az én gyerekemmel jár iskolába?!

Az 1900-as évek végén Szabó János, volt debreceni deáktárs csábít a Fekete-Körös völgyébe. A gyantai, remetei vérengzésről apám is tudott aradi–csanádi borbélysegédként nyilván épp eleget. Nem csak tőle hallottam e tömeggyilkosságokról, szűkszavúan ugyan, de előkerült a kádári évtizedek sajtójában is.

Ez is bekerült a megírható-megírandó történetek közé. Ilyen mindig van pár. Mígnem Jankó elém nem állt: szeretettel fogadnak, bármikor mehetsz! Tenkén a Berke házaspár; Gyantán.., Tárkányban..., Fenesen.

Így is történt.

Ebből lett.

Jankó indított erre a felejthetetlen útra.

Kocsis István – kitűnő történelmi drámák szerzője, Erdély odaadó szellemi harcosa –, hallván tőlem arról, hogy nem írom ki név szerint a gyilkosokat, arra biztat, legyen meg az a piszkozat, amelyik megőrzi ezeknek az állatoknak a nevét. Meg is van; abban a számítógépemben, amely egyszer csak végleg leállt – abból bármi ki nem varázsolható. Hacsak!

Emiatt a hacsak miatt őrzöm szekrényeink egyikének a tejét. Mert hátha még föltámad.

Hiábaháza.

Veszprém szánta rá magát 2010-ben. A Vár uccából gyüvet, mönet.

Hiábahaza... a haza szava... A pusztulásé: nem hiszem. A megmaradásé. Hogy csak azért is.

Regényíráshoz kért ösztöndíj-pályázati kérelmünket hártották el – az NKA-nál? A MAOE-nél? Valamelyknél. Hol ez, hol az, most is az egyik: Nem nyert! Miért nyert volna. Nyelt.

Aztán az Irodalmi Jelen pályázata utasította el.

Majd a Magyar Napló pályázata.

Következőként a KDNP Batthyány Alapítványa.

Hatodjára úgy vettem, akkor most nekiállok! Miután csak azért is kész lett. Addig kalapoztam, míg össze nem jött a rávaló. Már mint a nyomdászámbla ára.

Hiába. Haza.

Ennyi szakértővel hogy boldogulsz másképpen? Szakértelem, döggivel.

A kormányuk már bukott, de hogy ők mikor fognak?

Sohase; mindhiába.

Hiába, haza. Hiábaháza!

A Magyar Krisztus 8. fejezete? Lett volna. Lőhetött volna!
De nem. Hogy lőtt volna! Ha éccő nem.

A Hítel is közölt belőle részletet; a címlapon már HIÁBAHA-
ZA volt, Hiábaháza helyett. Meglepődtem. Mert. Így a jobb. S
lett belőle.

Köszönöm!

Ennyi mindenre jó az előzetes közlés. (Hogy még – az
utolsó előtti pillanatban – javítsd.)

Ha ezzel zárod a Magyar Krisztust, félreérthetővé válik.
Mert e fejezet még inkább úgy szól rólunk, hogy mégsem.

Kopó irat.

Regény a XX. századból? Mindenesetre 2013 végén.

A Hungarovox Pesten, a Nagykörút és a Nyugati közelében
lévő üléstermében mutatja be a könyvet. Jó helyen. Kocsis
Pista új munkájával egyszerre. Jöttek is szép számmal. Köztük
egy-két egykori. Valahai. Annyira azért még nem néhai.

Az egyik sunyi gyűlölettel néz vissza rám, hogy távozik.
Tán mert megemlítettem, hogy a kommunista politikai rendőr-
ség tagjainak aligha volt lelkiismeretük. Mivel regémben meg-
írom, hogy az a besúgó ismerős, amelyik megbánta tettét, azt
mondta a tőle mélyebbre hatoló jelentést váró tartótisztjének: a
lelkiismerete azt nem engedi. Mire az ávós tiszt ráírta a lap-
jára: áruló lett! Áruló, mert föltámadt a lelkiismerete, miköz-
ben a barátja viselkedéséről kellett (volna) beszámolót írnia.
Ügynöki jelentés gyanánt. Ő pedig csak a felszín birizgálta.

A másik (ez viszont: hölgy) lelkesen kérdezett, az est alatt
az első sorban majd kiugrott a bőreből; a végén odajött
hozzám, majdnem az ölembe ült! Annyira odáig volt regebéli
leleplezéseimért. Hogy hírügynökségi főnököm utóbb ne arról
tájékoztasson, olvashatom a világhálón, ha akarom, hogy a

III/III. besúgójaként működött a naphegyi társaság hálózatában.

Jaj, jaj.

Nagyon azt akarta nekem bemagyarázni, hogy mi milyen jó régi kartársak vagyunk az MTI-ből! Miközben én éppen hogy nem emlékeztem rá. Ő igen, hogyne, nagyon, nem ismerem meg?! Miska, pedig mi.

Küldték? Küldte ugyanaz a szerv? Utódja?

Utó ufó.

Aztán nem akármilyen bemutató a csabai színház különtermében! Ott szorong a honi KGB egyik volt helybéli vezetője is; a hátsó sorok egyikében, hogy azért nekem ne szúrjon szemet. Csak valaki fölismeri, és utóbb a fülembé súgja, ki nem volt ott a jó félszáz fős tömegben. Azért is voltak ilyen szép számmal, mert az egyik újdondász úgy harangozta be a megyei világhálós honlapon, hogy Miska leleplezi az egykori viharsarki ügynököket! Végre valaki név szerint kipellen-gérezi... Miközben épp erre nem készült ismerősötök.

Amikor nem politikai (nyugalmazott) őrnagytársának elpanaszolod, kit láttak a tömött sorokban, csodálkozzon, miért csodálkozom: tán szégyellnie kellene magát, netán világgá mennie, amikor az Antall-kormány megtartotta, mint komoly szakembert?! Ha a rendszerváltozáskor nem bántották, nyilván nem követett el semmi rosszat.

Semmit, csak a bandájával annyi embert megnyomorított.

Nekik ez semmi.

Ám ahol, ugye, a szakértelem az első!

Az volt, nagyon volt. S maradt.

Olvasva a jelentéseket, üldözöttékkel beszélgetve, a magad történeteire magyarázatot keresve... csak fölmerült: mi lenne, ha név szerint.

Szarvasi Kántor egy kománk mit nem mondott (hogy rákérdeztem) – miután bocsánatot kérni másfélszáz mérföldről távrecsegőn fölhívott –: nem ő volt rám állítva! Mondom, tudom, ki volt az. (Ám néven miért nevezném neki ökelmét.)

Nem neki mondom, csak úgy, csöndben, hogy az hallja, aki nagyon közel áll hozzám: mégsem tudtak nyakon csípni.

Ha annyi eszünk lett volna, mint nekik?!

A KOPÓIRAT – már megint – valami más, mint a többi.

Úgyhogy, jó mulatság volt.

Ha majd bele döglöttünk is!

Édes Istenkénk.

A lassan kész – ÉLETSZOMJ néven nevezett – levélregényünk rege helyett inkább leveleskönyv...

Elregélve. ...rege-rejti!

Széptanulmány

Rútirodalom dandárján – lett volna címe széptanulmányaim válogatottjának. Hogy aztán.

MINDHALÁLIG ZARÁND legyen a nóta vége.

ÍRNI, CSABÁN? Käfer tanár úrnak köszönhetem, ő kért föl a megírására a békéscsabai művelődéstörténeti kötetbe, hogy abból 1998-ban magam rendeljem meg Gyomán a különnyomatot.

– Te különnyomatot csináltattál magadnak? – kérdezte csodálkozva a III/III. egyik akkori helybéli közművelődési ügynöke (tisztje).

No lám. Korábban mindenkinek készítették, akkorra elfeledték. Miska meg nem önállósította magát? (Jelenthette a jelenteni valót a jelentést váróknak jelentve: Jelentem...!)

Hogy 2006-ban kötet lett belőle, az OSZK-nak köszönhető. Kerestem, nem leltem náluk. Azt mondták, különnyomattal csak a helyi könyvtárak foglalkoznak, ők nem. Na, mondom, az anyátok nem jóját, adok én nektek. Kaptak.

A kézirat első változatában nem szerepelt Filadelfi Mihály költő, a helybéli irodalmi negyedévkönyv, az Auróra (szurkáló) nevű csabai kiadvány felelős, vagy mit tudom én milyen főszerkesztője, valamint a Sarusi álnév mögé rejtőző Sarusi Miska. Käfer tanár úr rám szólt: dicsérte a Csabához bármilyen módon kötődő írókat sorra vevő széptanulmányomat, de hiányolta ezt a két tollforgatót, hogy nélkülük az egész nem teljes. Írjam meg!

– Írd meg! Igen, ha tetszik, ha nem: Miskáról is, meg magadról is.

Hogy én ezt meg tudom csinálni.

Mit ad isten, megírtam.

Amikor megjelent, majd eljutott az érdekeltekhez a csabai művelődéstörténeti – igen vaskos – monográfia, az Aurora-vezér szülővárosába utazott (mert akkor már másfelé élt), és rátámadt a városháziakra. Állítólag a vége az lett, hogy amikor kifelé tartott, a városháza kapujában visszafordult és öklét rázva ordította:

– Olyan irodalmi pert akasztok a nyakatokba, amelyet még nem láttatok!

Szóval hogy valami effélét kiáltott nagy-nagy mérgében. Mert Kurtucz Miska miket nem mert írni róla.

Mit, mit nem.

Miska indulatos ember volt. Csoda lett volna, ha nem így végződik a dolog.

A beígért pör elmaradt, mert tán valaki fölvilágosította arról, amit mások mellett Körmendi Lajos is megemlített a kötet Filadelfi-fejezetéről:

– Nagyon emberséges voltál velem.

Igyekeztem megérteni. Nem volt könnyű, de próba, szerencse!

A kötetbeli közreadás után további csabai vonatkozású irodalmi művekkel találkoztam: megtoldanám újabb írásokkal! Ha fölmerülne harmadik kiadás ötlete.

Simai Mihály, aki 1956–1960 közt fiatal tanár városunkban, szép verset ír a forradalomról. *Károly Sándor* aradi író az első világháború végén pár évre Csabán ragad, emlékeit Mosolygó esztendők című könyvében írta meg (...amelyben nagyon érdekes dolgok derülnek ki az akkori világról). A 18 éves *Bródy Sándor* első írása állítólag Csabán, a Békésmegyei Közlönyben jelent meg, amelynek nyomdájában volt szedőgyerek. Egy cikkhez hozzáírt, kiszedte és betette a lapba, ami nagyon nem tetszett a főszerkesztőjének. Erre Bródy 1881-ben gúnyiratban ment neki a főnökének... *Hašek* Svejktörténeteire tán Csabán is szerezhetett adalékokat, mert hogy bizonyos legenda szerint a 101-es közös gyalogezrednél is megfordult volna... (ott és akkor, amikor e széptanulmány rusnya szerzőjének a Szép Gergő nevű öregapja, valamint Kis Sarusi Mihály néven ismert nagybátyja e helyt vette föl a csukaszürke mundért). Hašekről máig nem tudok többet. *Réthy László* pornóköltő csabai kapcsolatairól Dedinszky Gyula lelkész-történész tesz említést... (A Réthyek nyomdászként és gyógyszerészként is ismeretesek a Körös-vidéken.) S netán szóba lehetne hozni a *III/III.* nevű kommunista terrorszervezet helybéli *ügynökeinek* a b.csabai írók, költők ellen elkövetett

büntetteit is. *Hrabovszky Lászlót*, városunk ötvenhatos diákvezérét a pufajkás hatalom „jutalmul” tömlöcbe zárta, ott született börtönversei 2013-ban kötetben jelenhettek meg. Végül az első szlovák Shakespeare-fordító, kétszáz évvel ezelőtt élt lelkeszre, *Boszy Mihályra* is ráakadjam.

Úgyhogy.

PETŐFI: MÁŠ! E könyvünket sokan nem hozzák szóba. Nyilván megérdemli. De például emlegeti Gazi bátyánk (Aradról, Aradon /Kováts Géza történész-tanár/): „A ’másság’ a legnagyobb aljasság...” Kellett nekünk őt provokálni!

Meg a kiadó vezetónője, aki így foglalta össze a véleményét eme munkácskánkról:

– Ez a kedvenc Sarusi-könyvem!

Nyakán is maradt a java.

Kár, hogy valami sületlenség ott maradt „alcím”-nek.

Ha nem ír senki a könyvedről – mert nincs előzetes hírvetés, jól szervezett bemutató, napi- és szaksajtóbeli visszhang –, a kutya sem veszi észre.

Ráadásul: nemzeti szellem a honi posztmodern – mondotuk volt, a rútirodalom – dandárján... Utóbb meg kinek esne jól a tévedés beismerése?

Az ALFÖLDI KÉPEK számomra tán legnagyobb értéke a Csuba Ferke című kisregényem vígjátékváltozata. Hogy ily módon is megjelenhetett. Akit érdekel – nem tolonganak! –, hozzáférhet. Például a váradiak, akik végül mégis színre vitték.

Szittyfa földön (igyekvő magyarokról), *Bides paraszt* (ki ma is élne, ha engednék), *Csabai, a vastag* (naná, majd hurka), *Tsuba Ferkó* (Csuba, Csökmón húzat sárkányt), *Medgyesi égh* (Pusztaszőlős, lobogó földgázlikával), *Kincses Túl-a-Tisza* (debreceni, berekfürdői, gyulai, csabai, békési–pesti, aradi

könyves emberekkel), *Hála Istennek* (havas, Balázs József- és Körmendi Lajos-csúccsal) – e fejezetekből építkezve. Nagy Magyar Alföldünk (népe, írói...), nevetséghatáron belül s túl. Címlapján Kohán káprázatos Kéve föstményével.

A Kohán-kép használatát Gyula város 2005-ben engedi, a Simonyi-kötet támogatását 2012-ben elhárítja.

A KÖRMENDI ÉS SARUSI SZABAD CSAPAT... szép munka volt! Tartoztam ezzel... magamnak. Elsősorban persze a cimborámnak.

Körmendi arra biztatott (volna), írjak róla könyvet! Ha nem, hát nem. Lett ez. Valahogy megszorítani még egyszer a kezét.

Ha másképp nem, hát így.

Közös kötetben ölelni meg egymást. Férfimód.

Ács Margit jegyezte meg: „Nem akármilyen barátság a tietek...”

Nem.

Igen.

Turcsány Péter rám bámult:

– Ti összejátshotok!

Ejnye, a nemjóját.

Való.

Összejátszás nélkül. Csak egyszerően... értettük egymást. Értettük, és emiatt kedveltük a másikat. Emiatt, ha lehetett volna, összefogunk. Valamennyire tán sikerült. Ahogy.

Jobban szerettük volna! Ha lehet, ha a körülmények kedveznek.

Ennek nem.

Lajos álmodta: Karcagon–Berekfürdőn irodalmi műhely. Kiadó, kör, egyesület, lap, írotábor, művésztelep, szellemi mű-

hely. Alföldi irodalmi gyűjtemény. Berekben telket vett, végül ott építkezett volna.

Álmaiból valami kicsi csak megvalósult. Amihez icipicit hozzájárulhattunk.

Hogy gondolatban még egyszer megölelhesd.

Simonyi? Imre? Ajaj. Nem volt könnyű dolga az embernek.

De hát igencsak tiszteltem... Bármilyen szúrós volt is.

SIMONYITÓL SIMONYIIG... Jól kupán vág, ha életében lát napvilágot. Világgá zavar.

Irodalmárt az egyetem, írótköltőt az élet nevel – jut most az eszembe. Róla? Erről is.

Kemény élet, kemény hang? Ridegtartás, rideg...

Ha nem is ridegmarha az ember.

Bitang szívós. És üt az első szóra.

Mondván mondva.

...A legnagyobb? Mármint nemzedékéé.

Nem is vesz róla tudomást a poszt emilyen-amolyan semmit mondás.

– Fiúk, róluk kéne hallgatni!

Ellenben.

Gyula nem támogatta a megjelentetését, Csaba viszont igen. Íme, a régi Csaba–Gyula ellentét!

Ez esetben... örömünkre.

Nem tőle tudtam meg, hogy szülőfaluja neve népe nyelven Simonyi, aki meg odavalósi, biza simonyi. S lőn ő maga... Hogy meglepődjön, mit nem tudok! Tudtam meg... az otthoniaktól.

Színjáték

Színdarab? (Szomorújáték, színmű, vígjáték...) Honnan vetted? Hogy mersz...

Hozzányúlni, beleavatkozni. Amikor.

Valamikor próbálkoztam. Gyöngécske lett. (Mint általában az első dolgaim bármely műnemben.) Aztán addig kísérleteztem.

Mondhatni nem is magamtól. Biztattak, mivelhogy fölkérésre.

– Te tudnál népi komédiát írni!

Mert hogy úgy tűnt, olybá vehették, hogy amit addig elkövettem, abból következik.

Következhetne? Következhetett volna.

Ám hogy mi lett a vége...

CSUBA FERKE: Padra szín!

Sándor János b.csabai Shakespeare-rendezései, Latinovits Zoltán veszprémi játékaival s játékvezérlése (mondjuk A kispolgárok, melyet – lángelmei módon – rendezett, s Az ügynök halála, miben elképesztőt alakított), a tartui (Vejnemöjnen) színház – természetesen (?) észt nyelvű – Az ember tragédiája-előadása, egy debreceni Kapaszkodj, Malvin, jön a kanyar, b.csabai Bunker, a pesti Huszonödik Színház bulijai, Szörényi Szent István királya, Székely Caligulája, utóbb Bulgakov Molière-je (Eperjes Károllyal, Veszprémben) s még jó néhány nagy játékszíni élmény tett rám akkora hatást, hogy fölbátorodtam és (bár sosem terveztem:) színdarabot írok. (Amilyen volt még például a csabaiak Mária főhadnagya, amely 1957 legelején piros–fehér–zöldjével alaposan fölbőszítette a díszpáholyban ájuldozó szovjetmuzsika tiszt urakat, s ragadtatott el bennünket.)

Szerkesszek?

A diákkori bolondozást követően két vérszegény hangjátékot követtem el, a színpad vonzása mégsem enged.

– A Magyar Krisztus lagzis fejezete úgy színház, ahogy van!

Embörének?

Színészné barátom biztatása nélkül is tudom, a Csuba Ferkóhoz azért kellett némi serkentés. Életem első – s tán utolsó – vígjátékát egy helyt azzal vágták vissza, hogy írjam újra úgy, ahogy a dramaturg elképzei (arra nem gondoltak, hogy nem szoktam meszet enni), másutt meg azt izente a szakértő:

– Álnépi!

Áruljam el? Székesfővárosi társulat vezetői rendelték, meg a helybéli színigazgató, aki épp akkoriban állította színre Illyés Bolhabálját.

Szó, ami szó, semmit sem (nagyon) tettem hozzá, úgy írtam meg, ahogy (tán) 200 esztendeje is megszerkeszthette volna valaki (Csokonai valamely cimborája) –, ha hallja, avagy összegyűjtheti mindazt, ami a huszadik század végi tollforgató kezébe kerülhet.

Egy soha meg nem született népi színjáték helyreállítása? Sosem voltat fölújítani...

Afféle dolog volt ez, mint Balogh Elemér Csíksomlyói passiója. (Csak hát a Csuba-darab – nyilván mert kevésbé sikeredett – elutasított.)

Sokra nem mennek velem, mert azért is folytatom.

Ha addig nem török le a kezem.

2017 végén nagyváradi társulat adja elő a Csuba Ferkét. Aradi előadásukra elmennék, de előtte már elveszik ettől a kedvem. Látom a honlapjukon a fényképeket a bemutatójukról. Eljleszt az összeállítás. Népszínműves színrevitel, műkedvelés – a pár hivatásos szereplő ellenére.

Mire föl csak megszületett az ÁLOMPUSZTA, a vidék '56-os forradalmának drámája.

Kolbászdrámát várnának tőlünk. Hatunkat kérik föl, végül 5-en küldünk valamit. Magunk... igazi szomorújátékot. Pontosabban... színművet. Hol vígan harsog, hol szomorúság fagyaszt (vagy épp vér patakzik).

Február derekán hirdet eredményt a színháztól – állítólag – független öttagú bíráló bizottság. Melyik a legkolbászosabb, októberben a kolbászvásár alkalmából bemutatható darab.

Biztos nem a miénk lesz.

Eleve lehetetlennek tartottam a dolgot. Színdarab a csabai kolbászról... Ilyen alapon lehetne a pozsonyi kifliről, a debreceni párosról, a kolozsvári töltött káposztáról, a tiszai halászléről, a somlói galuskáról (s megannyi társukról) is. Erről biztos nem írok, ám ha már fölkertek, miért ne?! Annál inkább a magyar paraszt tönkretételéről (amiről a Kazal is szól)...

Március idusán – sem híre, sem hamva döntésnek. Csabai szabadúszó – botrányújságírással hajlamos – újdondász érdeklődik, hogy s mint. Elküldöm neki is.

– „Kolbász”... Ne bolondozz! Ez a magyar parasztság drámája!

Hogy majd ő rájuk szól...

Elég kellemetlen.

Akiknek továbbította, azok is el vannak ragadtatva.

Hát még én!

Hogy előadható-e, kérdés, ám hogy eltaláltam?! Megírtam azt és úgy, amit és ahogy akartam.

– A szöveg valóban jó... – sajnálkozik, akit szülővárosodban ezért fizetnek.

Amikor a pályázatra meghívtak, nem köntörfalaztam neki: olyan csabait akarok írni, amely akár Szombathelyen is érdekes lehet.

Mit ad Isten, ott jelent meg: az Életünk '56-os számában. A forradalom 60. évfordulóját állami pénzzel támogató országos bizottmány vezetője viszont még csak nem is válaszolt könyvkiadásunkhoz támogatást kérő levelünkre. Csak a csabai önkormányzat adott a kiadáshoz pénzt (no meg egy nevét elhallgató magánszemély, kettőt érő „egy magyar”).

Hál' Istennek nélküle is boldogultunk.

Mi lenne, ha rájuk szorulnánk? Ugyanott tartanánk, mint a kedves Kádár-kolbász-kerítéses óvilágban?

Tán mégsem rajtuk múlik.

Amikor a kiírók egyike neszét vette, hogy a színjáték teljes terjedelemben megjelenik a szombathelyi folyóiratban, megdöbbsent, majd fölháborodottan (megint rábizonyítják, hogy nem ért hozzá a darab szerzőjére dörrent:

– Ki engedélyezte?! Megtiltom! Nem jelenhet meg máshol... A szerződés szerint.

Milyen szerződésre tetszik hivatkozni? – kérde a szerző az ilyenkor reá jellemző higgadtsággal. Semmiféle ilyen megegyezés nem született.

Paff. Már megint.

Még hogy az Életünkben megjelenik, de az időben hét (7) irodalmi lap közöl belőle részletet úgy, hogy ezekben is napvilágra kerül a teljes írás. Nem beszélve a csabai külön Álompusztá-kötetről.

Szent Habakuk.

A kolbászdarab-író pályázaton három első helyezettet emel ki a bíráló bizottmány, e hármat a szervezők megkérlik, vegyék föl a kapcsolatot a színház szakembereivel, egyeztessenek az igazításról, s csak aztán hirdetnek végleges eredményt. Kettő együttműködik a játékszíni szakértőkkel, ők kerülnek a megszokott első helyre, míg a harmadik, aki erre nem kapható –

természetesen az Álompusztá engedetlen elkövetője –, nyeri a bronzérmét. Hogy aztán egyik sem kerüljön színre.

Ezért alkudtunk volna meg? Kár lett volna.

Ha bemutatják, sem.

A pesti színigazgató, aki a főrendezővel fölkerít a népi vígjátékíráshoz, olvasta az Álompusztát is, mindkétszer ugyanazt mondta: nem erről van szó! Ülünk össze dramaturggal, rendezővel, és együtt megalkotjuk a bemutatható, előadható darabot!

Ez volt – ha nem szó szerint is – a lényeg.

Ragaszkodtam a hagyományos szereposztáshoz.

Munkamegosztás... Mily régtől fogva!

E rendező-központú színi világban? Ahol a szerző... álljon a sarokba?

A rendező meg: társszerzőnek képzelem magát. (A réges rég született mű „korszerűsítő” átírója különösképpen.) (Rosszabb esetben az eredeti mű szerzőjéről egyszerűen megfeledkeznek, neve föl sem kerül a színlapra.)

„Kedves...!”

A leveled megkaptam, de nem siettem el a választ.

A meghívásos pályázaton... az általad is olvasott darab az „első háromban” végzett. Azaz nem tudtak dönteni, melyik a jobb, netán a bemutatható, ezért arra kértek bennünket, hogy igazítsunk rajta a színház igényei szerint, s az újabb forduló dönt a helyezésekről. Én nem nyúltam hozzá, mert az első perctől nem a megrendelő színház igényeinek akartam megfelelni, hanem annak, amely bennem megfogalmazódott (s engem régóta foglalkoztatott). Csabai kolbász, vígjáték, netán bohózat, szóval minél harsányabban... Tán tudnék ilyet is írni, de most máshoz volt kedvem. Ehhez. Ahhoz, amit olvashattál. Valami nagyon máshoz!

Parasztdramához. A magyar földműves világ szétverését, megfojtását, tönkretételét valamennyire is érzékeltetni képes színjátékot... Ami nem szomorújáték! De nem is vígjáték... Színmű sem... Bohózat pláne nem. Az, ami. Maga a harsogó (hol röhejes, hol véres) élet.

Én ilyen (pláne sikeres) ötvenhatos darabról nem tudok.

Az enyém: vagy sikerült, vagy nem.

Balogh Elemér (akinek a Csíksomlyói passió című darabját a Nemzeti több mint 500-szor játszotta) olvasta, s azt mondta: kitűnő darab, de nagyon könnyen könyvdráma lesz, amely arra vár, hogy azt föl vállaló, azzal azonosuló rendező kezébe kerüljön.

Ami nyilván nem lesz könnyű. De nem azért írtam, hogy könnyű legyen... a bemutatás. Más hajtott. Ahogy hajt... mindig is.

Az író írjon, a rendező rendezzen, a színész játsszon, a dramaturg igazítson (a rendező elképzeléseinek megfelelően)... A közönség meg értse s tapsoljon, vagy ha nem, hát fütyülje ki! A műtész pedig... bíráljon; ne adj Isten segítsen az adott művet elfogadtatni, megértetni, a helyére tenni.

A csabaiak egyiket sem mutatják be; azaz kár lett volna erőlködnöm, igényeikre figyelni, s nem a magam feje után mennem.

Jövőre, ha a Jóisten megsegít, megjelentetem. (Nyomtatásban.) A többi nem az én dolgom.

Barátsággal: Miska”

Valamikor (nem anno, hanem) az Úr 2010-es évtizedének a derekán.

Válasz nem érkezett.

(Nyilván: nem volt mire.)

Magyar színház magyar színház nélkül.

Magyar színház magyar színházatlanul.

Magyar színház magyar színház híján.
Magyar színház magyar színházra várván várva.
Ha veled, ha nélküled.

A sajtóban a minap megírták: az évad összmagyar termésének a zömét idegen – finomabban szólván: nem magyar – szerzők művei teszik ki. A maradék magyar darab nagyjából ope-
rett, valamint elmúlt korok íróinak alkotása, kortárs honi szer-
ző csak elvétve akad.

„Magyar” „színház”.
Kelletett ez neked.

Jó (?) példa arra, mi történik velünk, a Gyulai Várszínház története. Miszlay István, a csabai színház igazgató-rendezője azt találta ki, hogy a Körös-parti középkori téglavár (1963-tól) nyaranta a magyar történelmi színjáték műhelye legyen. Azzá is vált, míg az utódok erről le nem mondtak – hogy globalista fesztivállá süllyesszék azt, ami addig a mi ünnepünk volt.

„Magyar történelmi dráma”, az kellene ezeknek, nem a hanyattesés! Ne adj Isten új... Az tenné be a kaput. (Nektek.)

Színjáték, színház, Álompuszta.

Álom a pusztán.

– Ahogy (amilyenek) színpadra álmodtam!

A többi a színháziak – rendező, színész, világosító, jelmez-
és díszlettervező, sűgő, színfaltologató, fodrász, sminkmester
... – dolga.

Tömöry Péternek (Németországból és Magyarpolányból
jövet, Veszprémben) Piscator politikai színháza jut az Álom-
pusztáról az eszébe. Hogy ha ő rendezné...

(Vala)Ha.

Más azt kérdezi, milyen dramaturgia alapján dolgoztam?
Mondhatni: a magam feje után mentem.

Ha szabad a játék.

Levelek a ládafiából

Levél, csak úgy. Ahogy tetszett, kellett. Jött, ment.

Mígnem.

Fürdőlevél! Ha nem is Herkulesfürdőről, nem Félixről, Püspökfürdőről, nem. Almádifürdőről sem. Csakis. Majd pedig.

Ahogy esett.

FECESKEÚTON – *Fürdőlevelek Berekből* címmel jelent meg a Nagykunságban, a Bereki Irodalmi Társaság kiadásában 2002-ben e Körmendi-látta kötetem.

Kezdődött azzal, hogy 1999-ben tölthettem először egy hetet a Körmendi Lajos által szervezett bereki író táborban, s azután a közelmúltig minden őszelön ott tanyázhattam ugyanennyi ideig Lajos íróbarátai körében. Lajzsannal.

Alexa: „Rajtad kívül senki nem nyúlt ehhez a műfajhoz”.

Valahogy Frankfurtot, meg Wiesbadent is meg kellett írunk! A frankfurti nemzetközi könyvvásár magyar kiállítására utazó magyar csapat tagjaként magunk is szétnézhattünk a világ e táján. S mindez épp csokorba illett. Fördönkbe, förödőkbe, fördeni egyet (a feredőn). (Kúrból kúrba menet.) (Kúrban kúrálva kúrra szomjas magunk.) (Réhon Jóska bátyám mondta erre: Miska megint bolondozik...)

– Mire föl nem Almádifürdőre tetszettek költözni?!

2001-ben, amikor épp e kötet végére értem.

Lajzsannal. Vele mire nem lehetett rávenni!

„Fürdőlevelek”... Tán ő biztatott. Miért ne? Mert fördőbéli jegyzeteket kezdtem írni – a berekiekről, hogy még az őszön következzen a német portya. Rájöttek így ráadásnak a német-honiak.

Levelesládánkból. Ez sem lesz akármilyen... Már ahogy terveztem.

Aztán: lesz, ami lesz!

Ember tervez, sorsunk végez. Ne adj Isten, velünk is.

Előbb az I., majd kész a II. kötet.

Másképp levelek, mint a fürdőlevelek!

INNEN A RÁCSON. Ez lett *Levelesládámból* címen tervezett leveleskönyv-sorozatam első darabja.

Levelek a Corvin 7.-be. Meg tovább, Nagytéténybe, Szögedébe, Budára, Debrecenbe, Veszprémbe... Simonyi Imrétől, Ördögh Szilvesztertől, Körmendi Lajostól és Nagy Gáspártól. Négy halott... íróbaráttól és íróismerőstől.

Érdekel-e ez bárkit? Kérdés volt, magunkhoz.

2017, füzetnyi csak e kötet (világvégi, Magyarország-közepi Corvinkánkról), mégis ennyi értő műbírálatot régen kapott Kissarusi-írás. (Levélnben; de a folyóiratok egy része sem hallgatja el e Kurta-művet.)

Valamit eltaláltam? Fején a szöveget. (Nemsokára – esztendőre rá – Tömösi 49/49 című, levélregénynek is nevezhető művet tesz az asztalra.)

Mondd el, amit tudsz – amíg teheted? Hátha te vagy az egy szem tanú. Annyi dologban.

Hogy már készülődjék levelesládánkból előbújni ÉLET-SZOMJ című kisdud levélregénk, melyből az derül ki, hogyan éltük át a hatvanas éveket (tizennyolc, húsz, húszegynéhány évesen!). Nem utólag visszarévedve arra az évtizedre, hanem az akkor nekünk írt levelekből kihámozva. Akkori szavainkkal érzékeltetve akkori helyzetünket.

Hasonló sikert ígér, mint a *Levelesládámból* I. kötete. A teljes regény – darabokra osztva – már megjelent a különböző irodalmi lapokban. (Régi jó szokásunk: könyvbéli megjelenés

előtt önálló részekre szeletelve megjelentetni a munkánk, hogy az igazi közreadás előtt már próbára tegyük, s az utolsó pillanatban még belejavíthassunk. Tán mert kinyomtatva szembe-tűnőbb egy-egy kisebb-nagyobb hiba?... (Amitől Isten ments!; amiből egy-kettő mégis mindig benne marad.)

Az Életszomj második leveleskönyvem 2021-ből. A hatvanas években barátaim, diák-, katona-, szaktársaim, lányismerőseim és hivatalnokok által nekem írt levelek. Az egészből kiderül, milyenek éltük át, éltük meg a magunk ifjúi éveit. Nagy ívben téve az épp esedékes elnyomó hatalomra. Nem azt rögzítve, ma hogyan emlékszünk rá, hanem ahogy akkor láttuk.

Zavart, hogy Csepeli Szabó Béla már kiadott ilyen címen könyvet, de az költeményeket és elbeszéléseket tartalmaz, az én leveleskönyvem műfajában alaposan elüt ettől. Ráadásul nem véletlen a címadásunk. Kisiratoson az egyik falunapon az alpolgármester, Hallai János tapintott rá a lényegre, amikor kezdett valamennyire belelátani a kártyáimba, azt találta kibökní: „Miska, te szereted az életet!”. Mondom, hogyne, hogy a csudába ne.

Mi az, hogy!

Hogy amikor a minap másodjára (60 év után újra) olvasom Dosztojevszkij A Karamazov testvérek című regényét, megint előbukjon ez a fogalom. A Karamazovok életszomjáról értekezik az író... Melytől azért valamelyest tán mégiscsak elüt a miénk. Ám a lényeg: ugyanaz?

A harmadik?... Ha sikerül, írók, tudósok – hivatásosak és műkedvelők – levelei minekünk (s azok utólagos „környezetrajza”). Mármint hogy közülük néhány. Négy-öt? Több aligha.

Elsőnek, ha igaz, Erdős Szeszka Péter szabófalvi kétnyelvű népköltő szólal meg, hogy akadémikus nyelvész mentorom, Hajdú Mihály következze... Hajdú, aki értette „az egyszerű

emberek”-et. Sőt, észrevette – és napvilágra igyekezett segíteni – a legkisebb értéket is. „Alulról” – igen, az Alföldről –, és nem a pesti Belvárosból jött nyelvkutatóként.

Kezdek ebbe is belemerülni.

Végezve vallomással?

Mindjárt az első: (kis)esszé(kből álló) regény?

Parasztszármazék iparosfiúból lett polgári gondolkodású értelmiségi a SZÖKŐÉLET szerzője és gyarló hőse, kinek 1944-ben, a német megszállást követő hetekben bekövetkezett születésétől a szabad 1990-es évekig átélt ezer kínya, keserve s valamivel kevesebb öröme mutatkozik meg e munkájában. Szerelem, háború, forradalom és önkény, fodrászati, hírlap- és regényíró inasévek, az elnyomás és megnyomorítás gyakori kísérletei elleni bajvívás, tömlöc és költészet. Alföld és Dunántúl, Pest és mindazon táj, hol élete első felében (?) megkapaszkodni igyekezett, hit és istentelenség, párt és balga el nem kötelezettség, szeretet és miegymás (majdnem: minden) belekívánkozik e könyvbe, mi belefért ebbe a jó (és rossz) ötven (-valahány) magyar évbe. Abba a félszáz esztendőbe, mely az emberiség (és a nemzet) életében szökőévnyszerű sem, szökőnap, szökőóra tán... Akik átélték, azok alól (mögül, elől) – mindenesetre így is, úgy is (ahogy az lenni szokott) lassan, lassan-lassan – elszökik az élet.

Az élet múlandóságával szembetalálkozó szerző regényes(?) vallomása a Szökőélet címet kapta. A tán túl vaskos, ezért idő előtt berekesztett kötet akár életrajznak is mondható; teljesnek, mindenre kiterjedőnek mégsem állítható, hisz mi minden kimarad!

Példának okáért: a szülői ház s az igaz szerelem. A csatángolásaim (égen /a művészetekben/, s Földön /erről nem kis részben a Vagabundkorzó tudósít/).

De hát ezekről külön könyvet kellene írni!

(Reméljük, megúszom nélkülük.)

– Szimuláns voltál?! – képedt el Körmendi komám, amikor a Szökőélet katonatörténetéhez ért.

Azért ezt nem hitte volna.

Más mást nem.

Ám Körmendi... Lajosnak tetszett, hogy mire nem vete-medtem.

Ők ketten tartottak velem – valóban mindhalálig. Nagy Gáspár és Körmedi Lajos. Akik minden soromat értették. Valahány csavarintásomat.

Legyünk igazságosak: az írók, költők közül. Mert egyébként... Hajdú Mihály volt a harmadik, aki ismeretségünk kezdetétől valóban mindvégig... segített. Mert értett.

Hajdú még a halála után is! Mert a Lönni vagy nem lönni előszavát a villanykönyvbeli megjelenéshez a halála előtt fogalmazta. Látható örömmel.

Hogy a miénkről ne beszéljünk.

– Így könnyű! – búcsúzott Kastélyi-szöllőkbéli otthonunkból távoztában E. Szabó Ernő, miután megtapasztalta a feleségem vendégszeretetét, kedvességét, okosságát.

Így valóban.

10-ből 1? 100-ból?

Igen, nagyon nagy kincshez jutottam.

Hozzátok!

Megúszni megúsztuk, mert azért több minden a velünk törtétekből további könyveimben valamennyire lelepleződik. Leginkább a TISZTA BETŰben megszólaltatván.

A megszólaltatás-kötet legnagyobb tanulsága, hogy úgynevezett interjú akkor lehet érdekes, ha úgy tetszik, érvényes, akkor bír újat mondani szerzőről, műről, életéről, ha olyan valaki kérdez, aki alaposan ismeri az író és teljes munkásságát. Ilyen megszólaltató – szerencsére – több is került az életünkben. Kőváry E. Péter, aki csabai újdondász- és íróként, barátként igen közel került hozzám, a legtöbb dolgomról tudott, nem egy írásomat–könyvemet végigbeszéltük, gondolatainkat összemértük, így aztán nem volt nehéz neki olyasmivel előállni, ami nem mellébeszélés. Tudta, mit érdemes tőlem kérdezni, mit lehet belőlem (netán) újdonságként kiszedni.

A jó kérdező olyan fontos lehet, mint a jó értelmező. Mert a bírálat, műelemzés, életműtaglalás szerzőjéhez hasonlóan engem is a dolgok újragondolására serkenthet, valami új megvilágításba kerül, eddig figyelembe nem vett szempontra vetül fény...

Aztán Körmendi Lajos, aki íróársaim közül a legjobban értette, mit követek el, azzal ő azonosult a legjobban, s míg Kőváry az életemet ismerte jobban, Körmendi az írói pályámat... Tudott is tőlem kérdezni mindkettő!

Érdekes, Körmendi másokhoz is könnyen közel tudott kerülni. Vadidegenekkel volt képes pillanatok alatt azonosulni. Így aztán velem, több évtized barátság után, persze, hogy könnyű volt... (Már amennyire az lehetett.)

Farkas Judit jogászdoktor, a kaposvári Búvópatak főmunkatársa személyesen futólag, írásaimnak köszönhetően valamennyire ismer, ám a lap főszerkesztője, Csernák Árpád, a lapalapító író–színész nyilvánvalóan súgott neki. Árpád pedig azóta ismer, hogy Csabán egy időben voltunk pályakezdők: ő színművészként, én hírlapíróként, s ott összebarátkoztunk. Ráadásul a felesége, Gera Katalin szobrászművész ugyanúgy újkígyósi, mint az édesanyám, s ezért annyi olyasmit tudhatott Csernák rólam, ami miatt nekem is érdemes volt komolyan vé-

giggondolni, hogyan s mit válaszolok a kérdéseire. (Egyáltalán, milyen kérdéssel érdemes hozzám közelíteni.)

Érdekes módon Judit utóbb interjúkötettel bizonyította, hogy azon kevesek közé tartozik, aki képes azonosulni azzal, akit kérdéseivel tisztel meg – ha nem is pillanatok alatt, mert nyilván fölkészülten áll a megszólaltatandó személy elé.

Emberismeret, írásérzék, tudás... Mi nem kell a valamirevaló megszólaltatáshoz?!

Persze a többi kérdező is jó munkát végzett, de ők hárman előnyben voltak velük szemben. S azzal – hála Istennek! – éltek is.

Elő- (közbenső) s utóéletünk? Mármint könyveinké. Maga a KÖNYVEK HAVA.

Hava, hava.

Melléklet

Sarusi-könyvek

REGÉNY

- Magyar Krisztus* (Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986)
Fönn a Jeruzsálemhegyen (Bp., Szépirodalmi K., 1987)
Kazal (Bcsaba, Tevan Kiadó, 1991)
Eszterberke (Bp., Szépirodalmi K., 1993)
Fekete-Zaránd (Bcsaba, Tevan K., 2002)
Hiábahaza (Veszprém, Vár Ucca Műhely Könyvek, 2010)
Kopóirat (Bp., Hungarovox Kiadó, 2013)

KISREGÉNY

- A kaporszakállú nádvágó* (Bp., Magvető Kiadó, 1985); Ua:
hangoskönyv (Bp. VGyOSz, 1987)
Árva ima (Bp., Szépirodalmi K., 1989): A kutyakántor
(+hangjáték, 1981); Jézus-Mária; Hadak Úttyik
Decebál Gyulán (Miskolc, Felsőmagyarország Kiadó,
1995)
Csuba Ferke (Karcag, Barbaricum Könyvműhely, 1997)
Az Aranykapca álma (Miskolc, Felsőmagyarország K.,
1999)

ELBESZÉLÉS

- A csabai Szajmán* (Bp., Magvető K.1981; 2. kiadás: Bcsaba,
Magyar Téka Erkel Sándor Könyvesház, 2011)
Pázsit (Bcsaba, Békés Megyei Könyvtár, 1983)
Hanyattúszás (Bp., Zrínyi Kiadó, 1990)
Túl-a-Gulág (Veszprém, Vár Ucca Műhely K., 2005)
Lajtabánsági állatmesék (Miskolc, Felsőmagyarország K.,
2013)
Négy kicsi mérges avantgard (Bcsaba, Corvinka Könyvek,
2013)
Nyílik a savanyauborka-virág (Bp., Napkút Kiadó, 2018)

KÖLTEMÉNY

- Ugatóló* (Bcsaba, szerzői kiadás, (1978/1991)
Csavargó ének (Bcsaba, M. T. Erkel S. Kh., 2001 –
Schéner M. rajzaival)
Hun fohász (Kaposvár, Búvópatak füzetek, 2011)
Igen, a haza (Bcsaba, Corvinka K., 2018)

ÚTIRAJZ

V a g a b u n d k o r z ó

- I: *Korzó* (Szolnok, Jászkunság füzetek, 1993)
II: *Portya* (Sz., Jászkunság f., 1993)
III: *Lótor* (Sz., Jászkunság f., 1993)
IV: *Képeslapok* (Karcag, Barbaricum Km., 2001)
V: *Zarándok úton* (K., Barbaricum Km., 2001)
VI: *Csavargó Fényírda* (K., Barbaricum Km., 2001)
VII: *Szentföldön* (Vp., Vár Ucca Műhely, 2014)
Hun a Szeret szompolyog (Bcsaba, Corvinka K., 2020)
Hun, ki (Bcsaba, Corvinka K., 2022)
Európai korzó (Bcsaba, Corvinka villanykönyv, 2024)

OTTHONIRODALOM

T á j r a j z

- Balatoni fiúk* (Bp., Püski Kiadó, 2003; 2. kiadás: Öreg-
hegyen innen... II. 5–41.) (+ dok.film, 2008)
Öreg-hegyen innen, Öreg-hegyen túl – Balatoni jelenetek
I–II. (Miskolc, Felsőmagyarország K., 2017, 2020)

F a l u r a j z (Kis iratosi falurajz)

- I: *Kisiratos helynevei* (Bp., ELTE, 1987)
II: *Kisiratos ragadványnevei* Bp., ELTE, 1992)
III: *Csonka-Csanád* (Bcsaba, Békés M-i Könyvtár, 2001)
IV: *Szalbek-Iratos* (Arad, Irodalmi Jelen Könyvek, 2005)
V: *Személynevek Kisiratoson* (Bp., ELTE, 2005)
VI: *Fő, hogy mög vagyunk* (Miskolc–Szolnok, F.m.o.
K.–Szépírás Kiadó, 2007)
VII: *Kisiratosi tájszótár* (Bp., ELTE, 2008)

X: Kisiratos 200 éve képekben (Arad, IJK, 2018).

I–X: LÖNNI VAGY NEM LÖNNI – Kisiratos írói falurajza.
(Villanykönyv. Arad, IJK, 2015 + mek.oszk.hu + 2.
kiad. Bcsaba, Corvinka villanykönyv I–IV, 2020:
sarusi.hu)

U t c a r a j z (Végig a Corvinkán)

Végig a Corvinkán (Bcsaba, M. T. Erkel S. Kh, 2010)

Végenincs Corvinka (Bcsaba, Corvinka K., 2023) +
ua. 2., jav. kiad, Bcs., Corvinka vk, 2024

SZÉPTANULMÁNY

Írni, Csabán (Gyoma, Kner Nyomda, 1998; 2. kiad.:
Bcsaba, M. T. Erkel S. Kh, 2006)

Petőfi: más (Szolnok, Szépírás K., 2002)

Alföldi képek (Karcag, Barbaricum Km, 2005 – a Csuba
Ferke c. vígjátékkal)

Körmendi és Sarusi szabad csapat (Karcag, Barbaricum
Km, 2006; 2. kiadás: uo. 2015, K. L. összes művei
III.)

Simonyitól Simonyiig (Bcsaba, M. T. Erkel S. Kh, 2012)

Élünk, írunk (Bcsaba, Corvinka vk, 2021: sarusi.hu)

Könyvek hava (Bcsaba, Corvinka K., 2024)

FÜRDŐLEVÉL

Fecskeúton (Berekfürdő, Bereki Irodalmi Társaság, 2003)

KARCOLAT

Kurta Miska levelei Zaránd vármegyéből AZ MÁI

LABANCOKRÚL. (Kaposvár, Búvópatak könyvek,
2007)

Pincészer (Bp., Széphalom Km., 2009)

Pincészer, meg amit akartok (Pomerium-Balatonalmádi,
B.almádi Kertbarát Kör, 2017)

Nyelvkiakadásban – ...nyitva az OPEN (Bcsaba, Corvinka
K., 2019)

VALLOMÁS

Szökőélet (Miskolc, Felsőmagyarország K., 1997)

Tiszta betű – Sarusi-megszólaltatások (Bcsaba, Corvinka K., 2014)

Könyvek hava (Bcsaba, Corvinka K., 2024)

SZÍNJÁTÉK

Csuba Ferke – Vígjáték, 1. Alföldi képek (Karcag, Barbaricum Km., 2005. 149–173. + ea. Nagyvárad, 2017)

Álompuszta – Színjáték két fölvonásban (Bcsaba, Corvinka K., 2016)

LEVELESKÖNYV

Innen a rácson – Levelesládából I. (Bcsaba, Corvinka K., 2017)

Életszomj – Levelesládából II. (Bp., Kortárs Könyvkiadó, 2021)

TARTALOM

Kezdve a sajtóban	4
Tudósítás	8
Otthonirodalmunk	10
Karcolatba kapva	21
Csak a költés!	27
Útirajzaink	33
A Szajna Zarándban	42
Hétrege	56
Ej regő regény	69
Széptanulmány	96
Színjáték	102
Levelek a ládafiából	109
Végezve vallomással?	112
<i>Melléklet: Sarusi-könyvek</i>	116